

© ISF 2005
Rapport 2005:11

Institutt for samfunnsforskning
Munthes gate 31
Postboks 3233 Elisenberg
0208 Oslo
www.samfunnsforskning.no

ISBN: 82-7763-219-3
ISSN: 0333-3671

Materialet i denne rapporten er omfattet av åndsverklovens bestemmelser. Det er lagt ut på internett for lesing på skjerm og utskrifter til eget bruk. Uten særskilt avtale med ISF er enhver eksemplarfremstilling og tilgjengeliggjøring utover dette bare tillatt i den utstrekning det er hjemlet i lov.

Utnyttelse i strid med lov eller avtale kan medføre erstatningsansvar, og kan straffes med bøter eller fengsel.

Innhold

Forord	5
Sammendrag	7
1. Innledning.....	13
Oppdraget	14
Transnasjonale serieekteskap.....	15
Ekteskap og samboerskap.....	16
Eksisterende kunnskap	18
Begrepsbruk.....	22
Rapportens oppbygging.....	23
2. Metode og utvalg.....	25
Kartleggingsstudier og studie av enkeltsaker	26
Kvinnenes landbakgrunn	33
3. Transnasjonale ekteskap – omfang.....	37
Visum.....	37
Befolkningsstatistikken om transnasjonale ekteskap.....	39
Serieekteskap – UDI-undersøkelsen.....	49
Krisesentrene erfaringer med serieekteskap.....	51
Omfang av serieekteskap – en oppsummering	53
4. Serieekteskap	55
Gjengifte – forskjellige historier.....	56
Kvinnene i serieekteskap	65
Hvem er mennene?	68
Transnasjonale familier	74
Serieekteskap – en oppsummering	85

5. Voldelige serieforløp	89
Ekteskapets etiske grenser.....	89
Omfanget av mishandling	92
Voldelige forhold – oppsummering	96
6. Særkullsbarn og felles barn	99
Barn i transnasjonale ekteskap	99
Når vold er del av bildet.....	102
Særkullsbarn og felles barn – oppsummering	105
7. Familiegjenforeningens grensetilfeller	107
Familiegjenforenings grensetilfeller.....	107
Rett til selvstendig opphold – 37. 6 paragrafen.....	111
8. Politiske implikasjoner	121
Endringer av Utlendingsloven.....	122
Vurderinger av lovforslaget	125
Barns beste og barns medbestemmelse	129
Sikre kvinnene rettigheter i Norge	131
Litteratur	133

Forord

Rapporten er skrevet på oppdrag av Utlendingsdirektoratet (UDI), og har hatt til hensikt å fremskaffe kunnskap og dokumentasjon på gjentatte inngåelser av ekteskap mellom norsk mann og utenlandsk kvinne. UDI ønsket særlig en vurdering av i hvilken grad menn i Norge bevisst bruker de ulike oppholdsgrunnlagene i Utlendingsloven for å utnytte utenlandske kvinner og barn. Formålet er å gi et forskningsbasert grunnlag for eventuelle fremtidige tiltak.

Opprinnelig var prosjektet et samarbeid mellom Anja Bredal og undertegnede, og i den innledende fasen arbeidet vi tett sammen. Siden februar har jeg overtatt prosjektet alene. Det innledende samarbeidet med Anja, både når det gjelder faglige diskusjoner, og den store kontaktflaten hun opparbeidet i den første tiden, har vært viktig for gjennomføringen av prosjektet.

Underveis har det blitt gjort endringer i forhold til prosjektets opprinnelige utforming. Det viste seg bl.a. at UDIs saksregistre og dokumenter var en stor og innholdsrik datakilde, både for å gi innblikk i variasjonsbredden angående serieektekap, og dilemmaer som reiser seg i tilknytning til det nye lovforslaget. Intervjuer med kvinner, og især med barn, viste seg derimot å være mer tidskrevende enn det den tidsrammen vi hadde ga mulighet for. Studien baserer seg derfor i stor grad på registerdata og saksmapper, men også på et begrenset antall intervjuer med kvinner. Den synliggjorte volden i nære relasjoner har vært krevende kunnskap å ta inn over seg. Takk til kvinnene som har latt seg intervjuer, og som har delt sine smertefulle erfaringer med meg.

Det er ellers en lang rekke personer som har formidlet sin innsikt og perspektiver underveis i arbeidet. I utlendingsdirektoratet har flere i OPA bistått, en spesiell takk til Hanna Krange og Anne Kari Storhaug. Marie Hesselberg hjalp oss innledningsvis. Takk også til barnerettsekspert i UDI, Beate Holter. En stor takk til Vebjørn Aalandslid, Lars Østby, Benedicte Lie og Gunnlaug Daugstad i SSB som har hjulpet med å få tolkningen av befolkningsstatistikken på plass.

Tove Smaadahl, Krisesentersekretariatet og Vigdis Bratz, Krisesenterforbundet, har formidlet kontakt til krisesentrene, og også kommet med gode innspill og kommentarer underveis. Helene Hernes, Kristin Berntsen, Brit Kramvig og Anne Britt Flemmen har delt sin innsikt på feltet. Innspill har

også kommet fra samtaler med representanter fra politiet på ulikt nivå: Anne Siri Svensson i Politidirektoratet, Kjetil Haukås, Øst-Finnmark politidistrikt. Karin Næss, Buskerud politidistrikt, samt Cecilie Velle og Vibeke Pettersen, saksbehandlere i Utlendingsseksjonen. Flere tjenestemenn fra utenriksstasjonene er intervjuet, takk spesielt til Thomas Bronder. Thanawat Sirikul, første-sekretær ved den Thailandske ambassaden har også formidlet sine perspektiver. Advokatene Monica Lindbeck og Ingrid Lædre har delt av sitt omfattende engasjement på feltet. Stor takk til Rachel Paul, Likestillingssenteret, for gode samtaler. Ulike organisasjoner er blitt kontaktet, bl.a. Eva Khan, Røde Kors, Rowena B. Teodocio, Globale Oslo Nettverk, Gerd Fleischer, SEIFF.

Migrasjonsgruppa på Institutt for samfunnsforskning har kommet med verdifulle innspill og kommentarer underveis. Spesiell takk til Grete Brochmann, Kristin Skjørten og Inger Lise Ellingsæter som alle har lest og kommentert hele eller deler av rapporten.

Oslo, oktober 2005

Hilde Lidén

Sammendrag

UDI har ønsket økt innsikt i problematiske sider ved transnasjonale serieekteskap. Studien omfatter majoritets- og minoritetsmenn bosatt i Norge som gifter seg med utenlandske kvinner. Hensikten har vært å gi et forskningsbasert grunnlag for å vurdere om det er behov for å innføre en hjemmel i den nye Utlendingslov som gir adgang til å avslå søknad om familiegjeningforening ved frykt for overgrep mot søkeren (NOU 2004:20: 8.5.4.5). I gjeldende lovverk har myndighetene ingen slik hjemmel. I denne rapporten gis forslaget en betinget støtte.

Kilder

Studien baserer seg på tre ulike datakilder:

- SSBs befolkningsstatistikk
- Gjennomgang av søknader på *mishandlingsparagrafen* (utlendingsforskriften § 37 sjette ledd) i UDIs dataregister, hovedsakelig gjelder dette saker fra Russland, Thailand, Filippinene, Pakistan, Iran, Marokko og Den Dominikanske republikk.
- Krisesentrene registrering av serieekteskap.

Det er dessuten gjort intervjuer med fem kvinner, rekruttert gjennom krisesentrene. Også personer med kunnskap om feltet i UDI, politiet, utenriksstjenesten, advokatkontorer og organisasjoner er intervjuet.

De to delstudiene (UDI-undersøkelsen og krisesenterundersøkelsen) fanger ikke opp kvinner i gjengifteforhold som reiser direkte tilbake til hjemlandet etter ekteskapsbrudd uten å søke seg til et krisesenter eller søke om selvstendig opphold på mishandlingsparagrafen. Befolkningsstatistikken vil imidlertid dekke alle ekteskapsinngåelser.

Få serieekteskap

Analysen av SSBs befolkningsstatistikk viser at hyppige gjengifter foregår i begrenset omfang, og dette skjer hyppigst av menn som gifter seg med kvinner fra Russland, Thailand og Filippinene. I tiårsperioden 1994-2003 hadde:

- 389 menn med norsk statsborgerskap giftet seg to eller flere ganger med kvinne med utenlandsk landbakgrunn. Dette utgjør godt under 1 prosent av den aktuelle ekteskapsbestanden. Av disse var
 - 259 majoritetsmenn
 - 130 minoritetsmenn

De fleste hadde inngått to ekteskap i denne tiårsperioden. Tre av mennene med majoritetsbakgrunn og tre av mennene med minoritetsbakgrunn hadde giftet seg tre ganger. Ingen hadde giftet seg mer enn tre ganger. Det er begrenset hvor mange ekteskap en mann når i løpet av 10 år. De aktuelle mennene kan ha inngått ekteskap også før denne perioden, og eventuelt hatt kvinner på besøksvisum i tillegg. Av den kvalitative studien ser vi at menn i gjengifteforholdene kontakter raskt nye kvinner når ektefellen flytter ut.

I de to delundersøkelsene der vi har undersøkt problemfylte ekteskap, til sammen ca 170 par, finner vi gjengifte i tre av ti ekteskap.

Store variasjoner i gjengiftemønster

Ekteskap som er inngått på tvers av verdensdeler og land med store forskjeller i velferds- og inntektsnivå, innebærer i seg selv et strukturelt makthierarki. Dette forsterkes av at ektefellen flytter til en samfunnsstruktur og kulturelle tradisjoner som hun er ukjent med. De tradisjonelle maktforskjellene mellom kvinner og menn forsterkes ytterligere ved at det er kvinnen som flytter til et vestlig land.

Gjennom delundersøkelsen basert på UDIs saksmapper, har vi fått mer kunnskap om variasjoner av gjengifteforholdene. Vi finner flere typer ekteskapskarrierer der hyppig gjengifte er knyttet til kombinasjoner av

- mishandling
- utnyttelse av innvandringsregler
- «prøving og feiling» for å finne «den rette».

Variasjoner i gjengiftemønster framkommer ved at tyngdepunktet ligger nær ett av disse aspektene. Andre variabler er:

- om mennene har majoritets- eller minoritetsbakgrunn,
- om ekteskap er arrangert eller inngått mellom partene,
- om familietradisjoner og kjønnsrelasjonen er overlappende eller sprikende

- om maktrelasjoner er hovedsakelig et resultat av strukturelle ulikheter mellom herboende mann og utenlandsk kvinne, eller forsterket av mishandlingsrelasjon.

Få fellestrekk blant kvinner i serieekteskap

I *gjengifteekteskapene* er aldersforskjellen større enn det vi finner i de øvrige problemfylte ekteskapene. *Rundt halvparten av kvinnene er under 30 år, mens to tredjedeler av mennene er over 40 år.* Bortsett fra alder, skiller ikke forholdene seg nevneverdig ut. Det er vanskelig å finne klare fellestrekk for kvinnene som inngår i gjengiftemønstre. Serieekteskap omfatter kvinner fra alle de undersøkte verdensregionene. De kan ikke lett skilles ut fra andre kvinner fra samme land som søker kontakt med menn fra Vesten for et framtidig samliv. At kvinnene ender i mishandlingsforhold kan i mange tilfeller tilskrives «uhell», sammenlignet med andre som inngår i velfungerende forhold. Kvinnenes sosiale og økonomiske utgangspunkt, deres utdanning, familierelasjoner og motivasjon varierer både innen og mellom de landene som inngår i undersøkelsen. Kvinnene tar sjanser, selv om de vet at det er en risiko for å bli utnyttet. En måte å redusere sjansene for utnytting er å etablere ekteskapsrelasjoner gjennom personlige bekjentskaper. Studien viser at dette er likevel ingen sikker garanti.

Handlingssterke kvinner

Kvinnenes motivasjon for å migrere er et svar på drømmer om en romantisk og sikker framtid. Mange har forsørger- og andre omsorgsbyrder som de forsøker å ivareta gjennom økt inntekt. Især kvinnene fra Sørøst-Asia inngår i større nettverk av ansvarsrelasjoner, og foreldrene og søsken tar eventuelt vare på barna i hjemlandet, om kvinnene trenger hjelp. Kvinner fra Øst-Europa er gjerne eneforsørgere, og søker om familiegjengeforening med sine særkullsbarn umiddelbart etter at de selv har fått oppholdstillatelse. Et fellestrekk er at de har levd som selvstendige kvinner i hjemlandet, med et liv som delvis utfordrer foreskrevne forventinger og tradisjonelle kjønnshierarkier, og mange har brutt ut av undertrykkende forhold til menn. Beslutningen om å bryte opp fra hjemlandet og flytte til en ukjent verdensdel med en mann som de ikke kjenner godt, vitner om evne til å ta grep om eget liv. Framstillingen av kvinnene som «offer», slik de ofte framstilles i en norsk sammenheng, bidrar til å redusere forståelsen av deres handlingspotensiale.

Utnytter sin maktposisjon

Vi har begrenset kunnskap om ektemennene, men det vi kjenner til peker i retning av at heller ikke her er det klare fellestrekk for denne kategorien. Om de har majoritets- og minoritetsbakgrunn bestemmer i stor grad deres livssituasjoner og livsløp. Kategorien trygdede og arbeidsløse menn forekommer i

materialet, ikke minst blant de eldre, men det er ikke denne gruppen som først og fremst inngår flere ekteskap med kvinner der mishandling er en del av bildet. Det er heller ikke et gjennomgående trekk at forholdene kjennetegnes av misbruk av alkohol eller andre rusmidler, selv om det spiller inn i noen av mennenes mishandlingsmønstre.

Ekteskapskontrakter

Ekteskapene baserer seg både på formelle og uformelle kontrakter. Ett trekk ved de underliggende kontraktene er at begge parter forventer hierarkiske og komplementære kjønnsroller der kvinnen tilskrives husholds- og omsorgsoppgaver. Samtidig krever mennene særlig, at kvinnene er yrkesaktive, bidrar økonomisk til husholdet, samt tilbakebetaler mennenes utlegg i forbindelse med familiegjensforeningen. Mennene henter således forventninger både fra tradisjonelle og likhetsbaserte ekteskapskontrakter.

Omfanget av vold mot kvinner og barn

Fysisk og psykisk vold mot kvinnene

- Omlag *to tredjedeler* av kvinnene har vært utsatt for *fysisk vold*,
- *To tredjedeler* melder om betydelige former for *psykisk vold*.
- I de fleste tilfeller er det snakk om både psykisk og fysisk vold.

Kvinnene som har vært utsatt for fysisk vold vil også leve med utryggheten om at slike overgrep kan skje. Trusler, kontrollerende atferd og frihetsberøving forekommer ofte sammen med fysiske overgrep.

Barn – både vitne til vold og utsatt for vold

Studien omfatter til sammen 150 barn. Mer enn halvparten av kvinnene i studien hadde barn, enten *særkullsbarn* eller *felles barn* med sin nye ektemann.

- I *to tredjedeler* av forholdene med barn har disse kunnet være vitne til fysisk og/eller psykisk vold.
- Barn utsettes også direkte for vold, dette skjer i halvparten av forholdene der også mor har vært utsatt for vold.
 - Det dokumenteres bare *to tilfeller* av grovere former for fysisk vold mot barn,
 - Flere har blitt slått og sparket
 - Mer vanlig er trusler eller ulike former for frihetsberøvelse
 - Tre barn er blitt utsatt for seksualiserte overgrep, hvorav *to* er i ekteskap der mannen er tidligere dømt for overgrep mot barn.

Anmeldelser

- En fjerdedel av kvinnene i UDI undersøkelsen har anmeldt ektemannen for mishandling.
- En femtedel i krisesenterundersøkelsen har anmeldt ektemannen for mishandling.

Rettskjennelser

- Vi kjenner bare omfang av domfellelser fra UDI-materialet.
- I tre saker er det avsagt dom knyttet til mishandling av ektefelle
- I én sak ble mannen frikjent, men kvinnen ble tilkjent voldsskadeerstatning
- To av mennene har dom fra tidligere forhold som gjelder seksuelle overgrep mot barn

Vold i serieekteskap

Når det gjelder vold i gjengifteforholdene peker ikke disse seg nevneverdig ut i forhold til de andre problemfylte ekteskapene vi har undersøkt. Det innrapporteres noe mer fysisk vold, og dessuten seksualisert vold/voldtekt i disse forholdene. I forholdene til menn som er registrert med tre eller flere forhold bak seg, er to av tre forhold knyttet til vold. To av tre av de domfelte sakene berører dessuten gjengifteforholdene.

Familiegjenforeningens grensetilfeller

I gjennomgangen av saksmappene i UDI-undersøkelsen har det dukket opp flere eksempler på hvordan familiegjenforening utnyttes i innvandringsøyemed. Det finnes saker som berører henholdsvis proforma, prostitusjon og seksuell utnyttelse av barn.

Studien diskuterer også de skjønnsmessige vurderingene for å gi opphold på selvstendig grunnlag ut fra utlendingsforskriftens paragraf 37 sjette ledd. Særlig blir barnas status i søknadsprosessen diskutert. Det viser seg at barns erfaringer er lite synliggjort i søknadsdokumenter. I de få tilfellene der det finnes særlige dokumenter om barn, vektlegges dette i saksbehandlingen, men i mange tilfeller blir ikke barnas situasjon lagt til grunn for avgjørelsen.

Politiske implikasjoner

Avslutningsvis drøftes ulike forebyggende og beskyttende tiltak. Når det gjelder de foreslåtte lovendringene i Ot.prop. 109 (2004-2005) som berører familieetablering, støttes disse med forbehold.

Forslagene til endring kan virke forebyggende i enkelte tilfeller, men feltet er ekstremt vanskelig å regulere. At lovforslaget ønsker å gi avslag på søknader i stedet for å skulle informere kvinner om fare for overgrep og grov

utnyttelse, *kan* tolkes som at innvandringspolitiske interesser settes over hensynet til kvinnene. Funnene i rapporten støtter imidlertid opp om behovet for å gi hjemmel for avslag, om enn for bruk i begrenset omfang, og i spesielle saker.

Hoveddilemmaet er: Om det kreves dom for å gi avslag, vil dette omfatte ytterst få, og tiltaket vil i liten grad treffe hensikten. Kreves det ikke dom, reises problemer når det gjelder personvern. Det knytter seg minst to betenkeligheter til å åpne for skjønnsmessig vurdering i tillegg til dom:

1) Bruk av avslag på familieforening vil gjelde svært få saker. Den foreslåtte rutinemessige vandelsattest vil derimot gjelde alle, og forårsake økt byråkrati.

2) De foreslåtte endringene innebærer vesentlige forflytninger av merkesteiner når det gjelder personvern, og dette vil da bli gjort på bakgrunn av et fenomen som er svært begrenset. Dette vil kunne ha signaleffekt når det gjelder å forflytte legitime grenser for personvern på andre felt.

På bakgrunn av studien foreslås det dessuten å gjennomgå søknadsrutiner når det gjelder å ivareta barns rettighetsstatus, og avklare hvordan hensynet til barns beste og barns medbestemmelse skal ivaretas i lokale hjelpetiltak, så vel som i UDIs saksbehandling.

Et forebyggende tiltak overfor kvinnene vil være å sikre dem obligatorisk norsk-kurs. Dette vil kunne bidra til at kvinner gis kunnskap om egne rettigheter og innsikt i hvordan norske forhold fungerer, i tillegg til mulighetene for å etablere et sosialt nettverk lokalt.

Innledning

Transnasjonale ekteskap er ikke et nytt fenomen. Omfanget av ekteskap inngått på tvers av landegrensener har imidlertid økt som resultat av økt globalisering, større reisevirksomhet og bedre kommunikasjonsmuligheter. Oppmerksomheten har særlig blitt rettet mot ekteskap mellom menn fra vesten og kvinner fra ikke-vestlige land. Ekteskap mellom vestlige kvinner og ikke-vestlige menn forekommer også, men internasjonalt har ikke dette økt i samme takt, selv om fenomenet er velkjent i Norden (Constable 2005, se også kapittel 3). For kvinnene innebærer ekteskap en mulig geografisk, sosial og kulturell mobilitet, som imøtekommer ideer, drømmer og forventninger de har om å bedre livsvilkårene for seg selv og sin familie. Med de strenge migrasjonsbarrierene i vestlige land, gir familiegjenforening med ektefelle bosatt i et vestlig land en enestående sjanse til å få oppholdstillatelse i et vestlig land. De transnasjonale ekteskapene har dermed også innvandringspolitiske implikasjoner.

De transnasjonale ekteskapene mellom vestlige menn og ikke-vestlige kvinner forsterker det tradisjonelle kjønns hierarkiet som finnes generelt mellom menn og kvinner. Dette forsterkes ikke minst ved at kvinner flytter til en ny og ukjent situasjon der de ofte er uten eget nettverk. Det finnes mange stereotyper og forestillinger om disse ekteskapene, knyttet til mistenkeligjorte motiver og maktovergrep. Mange studier viser imidlertid at det er vanskelig å plassere disse ekteskapene innenfor snevre kategorier (Simons 2001, Grytting 2000, Flemmen 2004, Constable 2005). Som vi skal se i kapittel 3 viser forholdet mellom inngåtte ekteskap og skilsmisser at langt de fleste ekteskapene opprettholdes. I en del tilfeller utnytter imidlertid menn den ulike maktposisjonen de har overfor kvinner i en sårbar situasjon, og kvinner utsettes for mishandling eller nektes sine rettigheter. Det er disse problematiske sidene ved de transnasjonale ekteskapene denne studien dreier seg om.

Oppdraget

Utlendingsdirektoratet har ønsket økt innsikt i og dokumentasjon av problematiske sider ved transnasjonale serieekteskap. Videre har de bedt om en vurdering av om menn i Norge bevisst bruker de ulike oppholdsgrunnlagene i utlendingsloven for å utnytte utenlandske kvinner og barn. Hensikten har vært å gi et forskningsbasert grunnlag for tiltak knyttet til ny Utlendingslov. Lovutvalget foreslår bl.a. adgang til å avslå søknad om familiegjenforening ved frykt for overgrep mot søkeren (NOU 2004:20: 8.5.4.5). I gjeldende lovverk har myndighetene ingen hjemmel for «å foreta beskyttende inngrep i situasjoner hvor det fremstår som overveiende sannsynlig at søkeren eller dennes særkullsbarn vil bli utsatt for mishandling eller annen støtende utnyttelse av referansepersonen i Norge». Studien skal gi et forskningsbasert grunnlag for å vurdere om det er behov for å innføre en slik gjemmel.

Studien omfatter menn bosatt i Norge som gifter seg gjentatte ganger med utenlandske kvinner. Seriefenomenet settes i sammenheng med kjønnsmakt og vold utført i nære relasjoner som konsekvens av tradisjonelle maktforhold mellom kvinner og menn. Vold i nære relasjoner forstås å være kjønnsbasert, det betyr at det er en type vold som systematisk rammer kvinner og utøves av menn (NOU 2003:31). Det vises dermed til noen strukturelle trekk ved forholdet mellom kvinner og menn som går ut over de individuelle relasjonene i parforholdet. Begrunnelsen gjenspeiles i FNs kvinnekonvensjon (CEDAW). De hierarkiske kjønnsrelasjonene gjenfinnes over landegrensler, og de antas å bli forsterket i møtet mellom menn fra vesten og kvinner fra mindre privilegerte livssituasjoner som bosetter seg i mennenes hjemland.

De kjønnsbaserte maktrelasjonene var også begrunnelsen for å innføre en særlig forskrift i Utlendingsforskriften: § 37, 6. ledd (jf. § 21, femte ledd). Dette er en bestemmelse som kan gi rett til opphold på *selvstendig grunnlag*. Familiemedlemmer til norske statsborgere som ønsker å gjenforenes med den norske statsborgeren i Norge gis i utgangspunktet en *aksessorisk* oppholdstillatelse. En bosettingstillatelse innvilges etter søknad når en utlending med aksessorisk tillatelse har bodd uavbrutt i Norge i tre år. Trusselen om å oppheve ekteskapet innen ektefellen har fått bosettingstillatelse, noe som fører til at denne må forlate landet, vil være en maktfaktor for herboende ektefelle. Dette kan føre til at kvinner som utsettes for overgrep, velger å bli værende i mishandlingsforholdet. For kvinner som kommer fra land der skilte kvinner ikke respekteres, vil det dessuten være særlig vanskelig for kvinnene å reise tilbake.

Utlendingsforskriftens § 37.6, som gjerne betegnes som *mishandlingsbestemmelsen*, skal gi beskyttelse til kvinner og hennes barn som har vært utsatt for overgrep. Særbestemmelsen *kan* føre til at oppholdstillatelse innvilges hvis kvinnen etter samlivsbrudd vil få urimelige vanskeligheter i hjemlandet grunnet de sosiale og kulturelle forholdene der. Om kvinnen eller hennes barn er

blitt utsatt for overgrep fra sin partner, *skal* hun få opphold på selvstendig grunnlag, som i sin tur gir henne rett til å søke om bosettingstillatelse etter å ha hatt denne type oppholdsgrunnlag i 3 år.

Utlendingsforskriftens § 37 6. ledd ble gjort gjeldende for kvinner og hennes barn. I november 2004 ble bestemmelsen stevnet inn for likestillingsombudet, og begjært omgjort til å være kjønnsnøytralt, noe de fikk medhold i. Paragrafen åpner nå for at også menn som kommer i gjenforening med herboende kvinne kan prøve sin sak om de opplever overgrep i parforholdet. Dette gjelder også menn som inngår partnerskap.

Transnasjonale serieekteskap

Med transnasjonale *serieekteskap* menes at en person, i vårt tilfelle en mann bosatt i Norge, to eller flere ganger inngår ekteskap med en utenlandsk kvinne i rask rekkefølge. I en del tilfeller kan gjentagelsen ligge i at ekteskap kombineres med at kvinner inviteres på 3 måneders besøksvisum eller 6 måneders forlovelsestillatelse. Det er ikke gjentagelsen i seg selv som skaper bekymring for myndighetene, men at det i en del slike forhold foregår en rask utskiftning av ektefeller, nye ekteskap inngås etter kortvarig bekjentskap, og at de danner et mønster av at herboende ektefelle benytter den maktposisjonen han sitter i til grov utnyttelse eller mishandling. Dette kan føre til at kvinnene, og i noen tilfeller hennes særkullsbarn, utsettes for vold, seksuelle overgrep eller andre krenkelser.

Studien omfatter herboende menn som er norske borgere. Mennenes majoritets- vs. minoritetsbakgrunn gjøres relevant i de tilfellene der dette har betydning for hvilken posisjon kvinnene gis av majoritetssamfunnet, og for kjennetegn ved ektemannens gjengiftemønstre (se kapittel 4). Skillet som gjøres mellom majoritets- og minoritetsmenn kan også vise til forskjellige foretrukne familieformer og kjønnsrelasjoner. Dette kan vise til systematiske forskjeller, f.eks. for hvilke land man henter ektefelle fra, men som vi skal se, er det også svært mange fellestrekk på tvers av bakgrunn, så vel som variasjon innenfor majoritetsekteskapene så vel som minoritetsekteskapene. Hensikten har vært å få fram viktige forskjeller i premisser som kvinnene møter som nyankomne ektefeller, så vel som å se på hva som er felles på tvers av bakgrunn og stand.

Felles for kvinnene er at de nylig har ankommet landet, og at tilværelsen deres i stor grad bestemmes av utlendingslovens regelverk. Gjengiftefenomenet er velkjent i majoritetsbefolkningen. Maktmisbruk, utnyttende relasjoner og mishandling likeså. Det som gjør disse fenomenene til et tema for Utlendingsloven er at denne loven har mulighet for å regulere familieetablering mellom norske og utenlandske borgere. Det finnes ikke tilsvarende mulighet

for å regulere dette for borgere i samme land, noe som heller ikke blir sett på som en aktuell problemstilling, fordi familiedannelse betraktes som en menneskerett og tilhører privatlivet.

Ekteskap og samboerskap

Rapporten tar utgangspunkt i et empirisk datamateriale som omfatter flere former for samliv. I de fleste tilfeller er det snakk om ekteskap, men reglene om familiegjenforening gjelder også samboerskap når det kan bevises at partene har bodd sammen i et annet land i minst to år før de søker om familiegjenforening. Seriefenomenet omfatter også kvinner som kommer på visumopphold, og i disse tilfellene kan en snakke om korte samboerforhold.

Lovutvalget bak NOU 2004:20 anbefaler å skille mellom *familieetablering* og *familiegjenforening*. Definisjonen på familiegjenforening er at partene har minimum 6 måneders samliv bak seg før de søker om familiegjenforening når paret ønsker å bosette seg i Norge. Familieetablering innebærer et nylig inngått ekteskap og nyetablering, der det er snakk om kortvarige relasjoner. For de fleste parene i vårt materiale er det snakk om familieetablering.

Når det gjelder ekteskap kan det skilles mellom 1) ekteskap basert på to partnerses selvstendige valg, gjerne betegnet som *kjærlighetsekteskap*, fordi forholdet ideelt sett innledes med en forelskelse, og 2) ekteskap som er inngått etter forhandlinger mellom to familier, *arrangerte ekteskap*. Mange av de aktuelle ekteskapene i denne studien innledes ved hjelp av et mellomledd, et kontaktbyrå, tips fra en venn eller slektning, bruk av Internet o.l. I en del forhold fører dette til lengre kontakt pr. brev/e-mail før de møtes, andre gifter seg etter kort tids bekjentskap.

For de arrangerte ekteskapene sin del kan det være vanskelig å operere med helt klart atskilte kategorier i praksis, en del forskere føyer derfor til både kjærlighetsbaserte arrangerte ekteskap og tvangsekteskap, for å synliggjøre viktige mellom- og ytterpunkter (se f.eks. Bredal 2004).

Partnerskap sidestilles med ekteskap og samboerskap når det gjelder regler for familiegjenforening.

Vold mot kvinner og barn i nære relasjoner

Vold og mishandling i nære relasjoner er et fenomen som er kjent på tvers av kontinenter og kulturgrenser. Det finnes imidlertid ulike grenser for hva som defineres som overgrep, og hva som fører til at myndighetene eller andre bry-

ter inn, og gir den mishandlede part beskyttelse¹. Kvinnene som utsettes for mishandling kan dermed ha andre standarder når det gjelder vold enn det som settes av majoritetssamfunnet. Dette vil virke inn på hva de forventer å få hjelp til, og hvilke instanser som de antar vil støtte dem i en overgrepssituasjon.

Rapporten benytter den samme avgrensning av vold som kvinnevoldsutvalget kom fram til i NOU 2003:31 *Retten til et liv uten vold*. Her defineres vold mot kvinner fra nåværende eller tidligere samlivspartner slik at den omfatter fysisk, psykisk og seksuell vold mot kvinner, herunder voldtekt. Dette er også den forståelse av vold som legges til grunn for direktivene for UDIs saksbehandling av søknader om opphold på eget grunnlag, jf. rundskriv (se under). Vold vil dermed settes inn i den relasjonelle konteksten og tidsforløpet den utøves i, noe som har betydning for hvordan kvinnene oppfatter handlingen, og eget handlingsrom.

Når det gjelder barn vil voldsbetegnelsen omfatte både på den psykiske påkjenning barnet opplever som følge av å være vitne til vold, og handlinger rettet mot dem som trusler, ærekrenkende uttalelser, omsorgssvikt i form av å nekte dem mat, samvær, samt fysisk vold og seksuell utnyttelse.

Felles barn og særkullsbarn

Den danske rapporten *Når drømme og håb forvandles til mareridt* (LOKK 2003) antyder at det foregår alvorlige overgrep mot barn i problemfylte transnasjonale familier. Barn isoleres, nektes mat og utsettes for psykisk vold og seksuelt misbruk. Særkullsbarn, det vil si en ektefelles barn fra tidligere forhold, brukes dessuten som maktmiddel overfor mødrene i form av trusler om hjemsendelse, overgrep og psykisk og fysisk vold (LOKK 2003). For å øke kunnskap om barnas situasjon vil studien 1) skaffe kunnskap om felles barn og særkullsbarns livsvilkår i de aktuelle familiene, inkludert omfang av mishandling og overgrep, og 2) drøfte premisser og dilemmaer som følger av at særkullsbarna har selvstendige rettigheter.

Stortinget vedtok i 2003 å inkorporere FNs barnekonvensjon i norsk lov. Konvensjonen gir barn individuelle menneskerettigheter, som medbestemmel-

1. Se for eksempel Narayans diskusjon om forskjellene mellom (manglende) diskurser i USA om omfanget av mord som resultat av vold i nære relasjoner og diskurser om dowery murders (drap relatert til forhandlinger om medgift) i India. Hun begrunner forskjellene med feministenes vurdering av sitt politiske handlingspotensiale, der kvinneaktivister i USA vil nå lengre med å fokusere på mindre ekstrem mishandling og økte bevilgninger til krisesentrene, mens indiske feminister anser at krisesentre ikke har et stort nok potensiale for å endre kvinners mishandling i familiene, fordi de vanskelig kan bryte med familie- og ekteskapsinstitusjonen, men i stedet velger de å arbeide for lovendringer som bedrer kvinners rettigheter.

se, tanke-, tros- og ytringsfrihet, noe som vil ha konsekvens for rettspraksis og for velferdsprofesjoners yrkesutøvelse. Dette reiser spørsmål om hvilken plass konvensjonen rettslig sett skal ha som argument ved ulike avgjørelser, og hvilken plass den faktisk får. Barnekonvensjonen har ført til endring av eksisterende lover. F.eks. har prinsippet om barns rett til medbestemmelse blitt forsterket i flere lover, bl.a. i Barneloven² og Barnevernsloven³. Medbestemmelsesretten er senket fra 12 til 7 år, og betyr at barns synspunkter og erfaringer skal bli tatt med i betraktning før avgjørelser tas.

Barn er både selvstendige individer og del av foreldrenes privatliv. Rettsliggjøringen av barn innebærer at myndighetene har fått økt ansvar for å sikre barns beste også i privatsfæren. Spørsmålet om hvor grensen går mellom statlig myndighet og foreldrenes avgjørelsesmyndighet reises bl.a. i saker om familiegjengenforening, og hvilket ansvar offentlige instanser tar for disse barnas situasjon⁴.

Eksisterende kunnskap

Forskningsbasert kunnskap om transnasjonale ekteskap er begrenset. De studiene som finnes, argumenterer alle for at fenomenet er sammensatt (Simons 2001, Constable 2005a). Eksisterende studier, hovedsakelig mellom kvinner fra Asia, især fra Filippinene⁵, og menn i Europa, Nord-Amerika, Japan og Australia, kan vise til en del felles trekk ved forholdene. Begrunnelsene for å inngå ekteskap spriker likevel, dessuten hvem som inngår dem, og hva som kjennetegner ekteskapene over tid. Nyere studier av forhold inngått mellom europeiske/nord-amerikanske menn og russiske/østeuropeiske kvinner bekrefter de samme mønstrene som er beskrevet for kvinner fra Asia (Simons 2001, Grytting 2000).

2. Jmf. lov av 20. juni 2003 nr. 40 med iverksettelse fra 1. april 2004

3. Jmf. lov av 17. juli 1992 nr. 100.

4. Bekymringen kommer bl.a. til uttrykk i rapporten *Tiltak for å beskytte barn mot overgrep i saker etter barneloven* (BFD 2004) som fremmer forslag om endringer i barneloven og andre tiltak som skal beskytte barnet mot overgrep, bl.a. en diskusjon om krisesentrenes meldeplikt til barnevernet. Situasjonen for barna kommenteres også i samtaler med Tove Smaadahl, Eva Kahn og Anne Mau.

5. Det finnes allerede en lang tradisjon for ekteskap mellom filippinske kvinner og særlig menn fra USA. Dette forklares med den historiske kontakten det har vært mellom landene, bl.a. militærbaser siden 2. verdenskrig, beherskelse av engelsk språk og at de er katolikker. I 1990 ble det innført forbud mot formidling av ekteskap til et fremmed land, og dette resulterte i at kontakten organiseres nå i form av brevvener. På Filippinene er det forventet at døtre bidrar til foreldrenes økonomi. Å gifte seg med en utenlandsk mann er sosialt akseptert, og en del har et sosialt nettverk de kan benytte seg av i det nye landet (Constable 2005b).

Studiene om transnasjonale ekteskap utfordrer forestillingen om at en forflytning til vesten nødvendigvis innebærer økt sosial status for kvinnen. I mange tilfeller er det kvinner med et relativt godt sosialt og økonomisk utgangspunkt som kommer i kontakt med menn i vesten, og mennene de gifter seg med står ikke nødvendigvis høyere på den sosiale rangstigen relativt sett. Motivasjonen er gjerne økonomisk sikkerhet, mer likeverdige relasjoner, og at de selv opplever begrenset mulighet for gjengifte i hjemlandet (Constable 2005b, se også Kramvig og Stien 2003). Migrasjonssituasjonen innebærer sosialt gjerne en forverret situasjon den første tiden, med ensomhet og tap av egne sosiale nettverk. Dette endrer seg gjerne etter en tid hvis kvinnene har mulighet til å bruke sin handlingskapasitet til å forbedre situasjonen sin i det nye landet. Et gjennomgående argument i studiene er at kvinnene ikke kan betraktes som objekter og ofre, men må forstås ut fra deres egne handlingsvalg, aspirasjoner for egne liv, og mulige ressurser de har til rådighet for å bedre livssituasjon for seg og sine.

Internasjonalt finnes det begrenset forskning om de problematiske sidene ved transnasjonale ekteskap, og om seriefenomenet. Likeledes mangler det forskning som belyser barnas situasjon i slike ekteskap. Det finnes imidlertid enkelte studier som belyser hva det vil si at mødre reiser utenlands for å bo og jobbe, der barna blir boende i en av foreldrenes familiehushold (se for eksempel Fog Olwig 2003).

De norske studiene kan deles i to kategorier. Den første kategorien utforsker de transnasjonale ekteskapene som fenomen. Rachel Paul og A. Wiigs studie fra 1992 beskriver ekteskap der kvinnene kommer fra Filippinene, Polen og Thailand (Paul og Wiig 1992). Utgangspunktet for denne analysen var ekteskap inngått gjennom kontaktannonser eller formidlet av en tredje person. Studien beskriver hovedsakelig godt fungerende ekteskap, der både menn og kvinner reflekterer over motivasjon for å inngå ekteskap, og erfaringer fra samliv. I studien inngår også intervju med kvinner som har oppsøkt krisesentre på grunn av vold og andre problem i ekteskapet. Studien, som henter sin empiri fra slutten av 1980-tallet, gir et viktig tidsperspektiv på trekk som kommer fram i vår studie, og økningen som har skjedd de siste 15 årene.

Tilsvarende utforskning av fenomenet transnasjonale ekteskap finnes i Astrid Gryttings studie fra 2000 og Egelands oppgave fra 2001. Tilnærmingene deres gjenspeiler hvordan fenomenet har blitt framstilt i media, og studiene ønsker å gi et utfyllende og korrigerende bilde. Gryttings studie omfatter kvinner fra Polen og Filippinene (Grytting 2000). Egeland beskriver den årlige giftemålsleiren som har blitt avholdt i Setesdal hver sommer siden 1998 (Egeland 2001). I hovedoppgaven redegjør Egeland for mennenes forståelse og framstilling av bryllupsleiren, og deres egen deltakelse. Han mener det foregår et verdighetsarbeid som rettferdiggjør mennenes tilstedeværelse. De ønsker å framstå som ekte og oppriktige i sitt forsøk på å finne den store kjærligheten, og for å gjøre dette bruker de sosialt legitime kjærlighetsmodeller.

De russiske kvinnene framstiller de som varme og familieorienterte, til forskjell fra materialistiske og kravstore norske kvinner.

Den andre kategorien studier av transnasjonale ekteskap er mer problemorienterte. I 2004 laget FAFO en kunnskapsstatus, der hensikten var å kartlegge hva slags type kunnskap som er nødvendig for å utvikle en målrettet politikk som har til hensikt å redusere kvinners sårbarhet når de reiser til et annet land for å gifte seg (Huitfeldt og Kavli 2004). De understreker behovet for å kartlegge risikofaktorer for at kvinnene utnyttes. Rapporten ble laget for å utdype empiriske data som kom fram i en studie av utenlandske prostituerte i Oslo, hvor en del kvinner er rekruttert via ekteskap med norske menn (Brunovski og Tyldum 2004).

I rapporten *Grenseløs verdighet?* påpeker Britt Kramvig og Kirsten Stien (2002) at forståelsen av relasjonene mellom norske menn og russiske kvinner der seksuelle tjenester inngår, er langt mer sammensatte og likeverdige enn vanligvis framstilt. Grensene for privatsfæren når det gjelder omsorg og økonomiske bytterelasjoner har andre premisser og legitimitet i Russland enn i den dominerende norske familiediskursen. De etterlyser større kunnskap om de nye familiene med norske menn og russiske kvinner, og de kjønnede forhandlinger som skjer innen disse familiestrukturene. Dette forskningstemaet er fulgt opp i arbeidet til bl.a. Flemmen (2004) som har intervjuet nordnorske menn som har giftet seg med russiske kvinner. Hun finner at mennene er svært ulike både i alder, bakgrunn, og hvordan de har kommet i kontakt med kvinnene. Felles er det at kvinnene oppfattes som selvstendige, de arbeider utenfor hjemmet, og mennene understreker den likestilte relasjonen det er mellom dem⁶. Kramvig og Stien finner to hovedkategorier gifte russiske kvinner ut fra alder, der de unge utviser stor kompetanse i å skaffe seg oversikt og innsikt i hvordan de skal innrette seg i det norske samfunnet og utdannings- og velferdssystemet, mens de voksne kvinnene, ofte skilte, som flytter til Norge fordi de ønsker å sikre sine barn et tryggere og bedre liv, etablerer relasjoner der de blir mer avhengig av barna og de nye ektemennene som kulturoversettere og døråpnere (Kramvig og Stien 2002:40).

Krisesentrene har gjennom sine årlige registerdata kunnet dokumentere en økt andel kvinner med annen landbakgrunn enn norsk (se Krisesenterstatistikken f.eks. 2003, 2004 (Jonassen 2003,2004)). Det ble derfor utarbeidet en

6. Flemmens studie inngår i forskningsprosjektet *Når kvinner krysser grenser* og vil bl.a. bli publisert i bokprosjektet *Maskuliniteter i nord*. Et annet delprosjekt er Ann-Therese Lothrington som intervjuer russiske kvinner gift med norske menn. Ann-Therese Lothrington og Kjersti Fjørtoft diskuterer de russiske kvinnenes situasjon i forhold til medborgerskapsbegrepet. Diskurser om russiske kvinner og deres medborgerskap er også tema for forskningsprosjektet til Jana Sverdljuk som inngår i et nordisk samarbeidsprosjekt om russiske kvinner: *Russian Women as Immigrants in Norden – Finland, Norway, Sweden. Gender Perspectives on Everyday Life, Citizenship and Social Justice*.

egen rapport om utenlandske kvinner, gift med norske menn, som søkte tilflukt på krisesentrene i 2001 (Smaadahl, Hernes og Langberg 2002). En tilsvarende rapport ble utarbeidet i Danmark: *Når drømme og håb forvandles til mareridt* (LOKK 2003). Voldens art, samt utenlandske kvinners særlige utsatthet og isolasjon, synes rimelig godt dokumentert på et generelt nivå. Rapportene understreker i tillegg til behovet for å øke kvinnes rettssikkerhet, at innsikten i barnas situasjon i de aktuelle familiene må økes.

Et samarbeidsprosjekt mellom Norge, Danmark, Tyskland og Island i regi av EUs *Daphne Program* diskuterer i rapporten *Service provision and policy making got minority women victimised by repeat perpetrators* (Likestillings-senteret 2004) rammer og videre tiltak for å bedre situasjonen for minoritetskvinner som opplever mishandling i samlivet. Endringsforslagene omfatter både hvordan problemstillingen forstås, eksisterende lovverk virker, og lokale praksiser til politi og helse og sosialtjeneste.

Rapportene handler ofte om det mer generelle «utenlandske kvinner utsatt for vold fra etnisk norske menn» (Smaadahl et.al. 2002, LOKK 2003, Huidtfeldt og Kavli 2004). Et sentralt aspekt ved kvinnes rettssikkerhet er deres mulighet til å få opphold på selvstendig grunnlag før de 3 årene som kreves før bosetningstillatelse gis. Denne muligheten ivaretas gjennom den nevnte mishandlingsparagrafen. To juridiske kandidatstudier har tatt for seg dette temaet. Ljoså (2001) har gjennomført en studie av saksbehandlingen i UDI til kvinner som søker opphold på 37.6 paragrafen. En annen studie diskuterer om praktiseringen av utenlandske kvinners rett til oppholdstillatelse i Norge etter samlivsbrud med norske ektefeller er i samsvar med FNs kvinnekonvensjon (Pervaiz 2003).

De studier og rapportene som finnes, berører i liten grad fenomenet *serieekteskap*. Kunnskap om raske gjengifter er særlig basert på ikke-systematiserte data fra krisesentrene. Serieekteskap der mannen har etnisk minoritetsbakgrunn er dessuten ikke diskutert eksplisitt i rapportene. Serieekteskap er beslektet med proforma ekteskap (Hagesæther 2004), arrangerte ekteskap (Bredal 1999, 2004) og prostitusjon og handel med kvinner/trafficking (Brunovskis og Tyldum 2004, Kristvik 2004, Kramvig og Stien 2002). Arbeidene på disse feltene reiser viktige problemstillinger som er relevant for å forstå den komplekse virkelighet som de empiriske dataene denne studien har fått tilgang til, antyder.

Medias framstilling av fenomenet – stigmatisering

De siste årene har ekteskap mellom voldelige menn og særlig russiske og thailandske kvinner vært å finne i avisoverskrifter.

Norske pedofile utnytter russiske mødre og barn (Nordlys 24/2 2003)

Kjøper kvinner med bytterett (Bergens Tidende 28/2 2003)

Det tok bare tre måneder å ødelegge Liliana (Bergens Tidende 1/3 2003)
Låste barna ute når mamma var på jobb (Bergens Tidende 1/3 2003)
Husholderske om dagen – hore om natten (Bergens Tidenden 1/3 2003)
Menn i nord er mest voldelige (Nordlys 3/4 2003)
Kjøper horer og hushjelper (Bergens Tidende 19/4 2003)
Brud med bytterett (Aftenposten 7/8 2004)
Tilbyr russiske kvinner på prøve (Dagsavisen 27/2 2005)

Oppslagene kan sees som reelle ønsker om å komme mishandling til livs i forhold til en gruppe kvinner med få ressurser til å nå fram med sine saker i offentligheten. De har satt fokus på kvinnenens opplevelser, som har ført til politisk initiativ på toppnivå. Oppslagene har imidlertid også bidratt til mytedannelser om de transnasjonale ekteskapene.

Fokus på de problematiske migrasjonskonsekvensene, som serieekteskap kan sies å representere, kan bidra til å etnifisere og rasifisere allmenne fenomen. Hvilke typer vold et samfunn velger å fokusere på, kan også reflektere motstand mot å ta inn over seg voldsfenomenet, og å søke fakta og kunnskap om dette i majoritetsbefolkningen. Framstillingen av ekteskap mellom norske «marginaliserte» menn og utenlandske kvinner, eller problemfylte relasjoner mellom minoritetsktefeller, kan bidra til en allemenn forståelse der de norske ekteskap framstår som det umarkerte normale. Dette innebærer en form for majoritetens dominans, hvor denne gjør seg gjeldende ved at det dominerende framstår som en naturlig norm som det er vanskelig å sette fingeren på, og problematisere (se f.eks. Eriksson 2005).

Begrepsbruk

Både kategoriinndeling og begrepsbruk er verdiladet, og gjenspeiler den forforståelsen som forskeren møter feltet med. Den bestemmes også av problemstilling og forskningens målsetting.

Studien omfatter kvinner som nylig har kommet til landet, med annen nasjonalitet enn norsk. SSB bruker begreper som *utenlandske kvinner* og *kvinner med innvandringsbakgrunn* når de skal beskrive disse ekteskapene. I rapporten beskrives også kvinner som er gift, og har bodd i Norge noen år, og som dermed utgjør en del av den samlede norske befolkningen. Noen gifter seg inn i majoritetsbefolkningen, og oppfatter seg hovedsakelig som del av denne. De kan samtidig se på seg selv som en minoritetsperson i noen sammenhenger. Kvinner som gifter seg med en mann med minoritetsbakgrunn blir gjerne definert som minoritetskvinne, og deltar i deres minoritetsnettverk og -fora. Landbakgrunn og etnisk tilhørighet er viktige markører, men hvor vesentlig disse identitetene er, er situasjonsavhengig.

I rapporten brukes flere begreper; *kvinnene med utenlandsk bakgrunn* i de sammenhengene det gir mening å påpeke at de nylig har kommet til landet. Begrepet *minoritetskvinner* vil også bli brukt som en fellesbetegnelse. Videre skilles det mellom *menn fra majoritetsbefolkning* og *minoritetsbefolkning* når dette er aktuelt.

Rapportens oppbygging

Studien skal både gi et anslag over omfanget av serieekteskap, og fenomenets art og kompleksitet. Kapittel 2 tar for seg den metodiske tilnærmingen som er valgt, og begrensingene som ligger i denne. Delundersøkelsene inndeler kvinnene i ulike verdensregioner, og deskriptive kjennetegn ved de ulike utvalgene beskrives avslutningsvis i dette kapitlet.

Omfanget av serieekteskap drøftes i kapittel 3. Her brukes tre ulike datasett for å avgrense omfang av gjengifte i ekteskap mellom norsk mann og utenlandsk kvinne. Det ene datasettet, SSBs befolkningsstatisikk, angir også hvor stor andel disse ekteskapene utgjør i forhold til ulike typer ekteskapsinngåelser. Skilsmissehyppighet diskuteres dessuten.

I kapittel 4 presenteres variasjonsbredden i serieekteskap. Her diskuteres også det formelle så vel som det innforståtte kontraktgrunnlaget i de transnasjonale ekteskapene.

Mishandling som del av gjengiftefenomenet er tema for kapittel 5. I kapittel 6 er det situasjonen til særkullsbarna og felles barn i de aktuelle familiene som beskrives. I mishandlingsforholdene vil barna være vitne til vold. Det er også en del barn som utsettes direkte for mishandling.

I kapittel 7 berøres innvandringspolitiske utfordringer gjennom å se på familiegjenforeningens grensetilfeller slik disse gjenfinnes i undersøkelsen. Her tas opp saker som berører proformaekteskap, prostitusjon og pedofili. Videre blir det reflektert over hvordan mishandlingsparagrafen fungerer i forhold til å ivareta kvinners rettigheter, og hvordan barna blir synliggjort og ivaretas i saksbehandlingen og hvordan dette får betydning for utfallet av søknader om opphold på selvstendig grunnlag.

Kapittel 8 presenterer innledningsvis forslaget til ny lovgivning (Ot.prop 109 2004-2005). Denne foreslår en mulighet for å gi avslag på søknader om familiegjenforening ut fra preventive hensyn til kvinnen og eventuelle særkullsbarn når det er fare for at de utsettes for mishandling eller grov utnyttelse av herboende ektemann. Disse forslagene blir deretter diskutert på bakgrunn av funnene i den foreliggende studien. Avslutningsvis pekes det på andre viktige tiltak og perspektiver når det gjelder hyppig gjengifte, mishandling og grov utnyttelse.

Metode og utvalg

Studien dokumenterer de betydelige metodiske problemer som preger temaet. Forskningsarbeidet har skullet gi kunnskap om serieekteskap som fenomen, det vil si omfanget av gjengifte, hvem som inngår slike ekteskap, og hva som kjennetegner forholdene. For å få systematisk kunnskap om serieekteskap har vi valgt å legge registerdata til grunn for studien. Utfordringen har vært å skille ut ekteskap der mannen gjentatte ganger har inngått ekteskap med utenlandsk kvinne. Tre kilder er valgt: 1) SSBs befolkningsstatisikk, 2) UDIs dataregister 3) Krisesenternes registrering av serieekteskap.

Befolkningsstatistikken gir oss opplysninger om ektefellers landbakgrunn og antall inngåtte ekteskap og skilsmisser. Dette angir omfanget av gjengifte. For å skille ut de *problematisk*e ekteskapene har vi i tillegg brukt registerdata fra saker registrert på *UDIs mishandlingsparagraf*. Denne omfatter kvinner som søker opphold på selvstendig grunnlag etter å ha blitt mishandlet i ekteskapet i løpet av de tre første årene de oppholder seg i landet (forskrift § 37.6 saker). Vi har her sjekket om deres ektefeller tidligere har vært referanseperson for andre kvinner i familiegjenforening, i tillegg til å gjennomgå kvinnes saksmapper. Denne kilden fanger ikke opp gjengifte i korte ekteskap der kvinnen reiser hjem frivillig eller etter press fra ektemannen, eller der kvinnen har fått bosettingstillatelse etter tre års samliv i Norge, for så å skille seg, og der mannen på ny etablerer et forhold til en utenlandsk kvinne. Den siste kilden er *data fra krisesentrene*. I en egen delundersøkelse har kvinner i forbindelse med utfylling av krisesenternes besøksskjema fylt ut et tilleggsskjema som bl.a. omfatter spørsmål om de kjenner til mannens tidligere ekteskapshistorie (se under).

Framstillingene baserer seg dermed på registreringer og saksdokumenter der det er kvinnene, og hovedsakelig deres erfaringer fra ekteskapet, som legges til grunn. Ektemennene blir synlige i den grad de blir registrert i UDIs dataregister, og de beskrives i saksmappene hvor kvinnes anliggender er hovedsaken. I noen tilfeller ligger det egne dokumenter fra/om mannen i saksmappene. Vi har vært svært nøye med å skille ut fakta i saken for å framstille omfang av serieforløp, den felles ekteskapshistorien, og kvinnes erfaringer slik disse er framstilt av henne. Fraværet av mennenes stemme er en

svakhet ved studien. Det har imidlertid ikke vært mulig å inkludere intervjuer med menn innen prosjektets tidsramme.

Formålet med studien har i tillegg til å antyde omfang, også vært å få fram det sammensatte ved fenomenet som kan belyse mulige innvandringspolitiske tiltak overfor kvinnene for å sikre deres rettigheter, og å være sikker på at tiltakene «treffer» og er fornuftige i forhold til gjengiftefenomenet. Derfor har kvinnenens, og barnas, situasjon vært viktig å beskrive.

Før vi gikk i gang med registerdata, intervjuet vi aktuelle ressurspersoner som kunne gi oss innsikt i tema fra ulike vinklinger. I tillegg til nøkkelinformanter i UDIs Oppholdsavdeling, har vi intervjuet advokater med erfaring fra slike saker, og ulike nivåer innen politiet som befatter seg med utenlandssaker eller med vold i nære relasjoner. Informasjon fra de aktuelle landenes ambassader, samt norske utestasjoner er innhentet i samråd med UD, samt intervju med visumansvarlige ved noen aktuelle utestasjoner. Aktuelle frivillige organisasjoner som SEIF, Røde Kors, Alternativ til vold og Pro-senteret har vært intervjuet. Vi har også snakket med ressurspersoner innen JURK, Jusshjelpa i Tromsø, barnevernet, lærere ved Voksenopplæringsentre, samt forskere på feltet.

Kartleggingsstudier og studie av enkeltsaker

For å få fram art og omfang av serieekteskap har vi tatt i bruk flere typer datakilder og metodiske tilnærminger. Hovedutfordringen har vært å avgrense datautvalget til serieekteskap.

SSBs befolkningsstatistikk

UDIs database, DUF, har ikke registrert systematisk referansepersoner (i vårt tilfelle herboende ektefelle/partner) til personer som søker om familiegjenforening. Denne databasen viste seg dermed ikke å være brukbar for å få fram omfanget av gjengifte med utenlandske ektefeller. Vi ba derfor SSB, gjennom befolkningsstatistikken, å finne omfanget av gjengifte mellom utenlandsk kvinne og norsk statsborger, samt menn med norsk/annen landbakgrunn for perioden 1994-2003. Tiårsperioden rommer den sterke økningen som har vært i denne type ekteskapsinngåelser. Statistikken gir oversikt over serieekteskap ut fra kvinnens landbakgrunn. Vi har også undersøkt omfanget av skilsmisser i denne type ekteskap, fordelt på ekteskapets varighet før skilsmissen inntreffer.

UDI-undersøkelsen

Hovedstudien omfattet en gjennomgang av de registerdataene i UDIs database som er kategorisert under søknader om opphold på selvstendig grunnlag» med utgangspunkt i forskrift § 37.6. Dette er en kategori i UDIs registreringssystem DUF som ble innført i 2003. De aktuelle sakene strekker seg tilbake til midten av 1990 tallet, men med en hovedtyngde fra rundt 2000. I alt var det registrert 280 saker i denne kategorien i januar 2005. Vi har gjennomgått omlag halvparten av sakene, det vil si alle sakene fra Russland, Thailand, Filippinene, og med få unntak alle fra Pakistan, Iran, Marokko og Den Dominikanske republikk. Disse landene er valgt ut fra flere kriterier: De omfatter kvinners hjemland som mange menn med norsk og utenlandsk landbakgrunn gifter seg med. Filippinene, Thailand og Russland er de landene hvor de fleste menn med norsk landbakgrunn henter ektefeller fra. Den særlige økningen i ekteskapsinngåelser det siste tiåret omfatter disse landene. Russland og Thailand er dessuten de landene der flest kvinner søker om opphold på 37. 6 paragrafen. Den Dominikanske republikk er tatt med fordi det er et av landene i Latin-Amerika der norske menn finner en ektefelle, og hvor det blant saksbehandlerne var kjent at det har vært inngått ekteskap knyttet til proforma, prostitusjon og mishandling. Pakistan, Iran og Marokko er land der menn med utenlandsk landbakgrunn oftest gifter seg med kvinner fra hjemlandet. De kommer dessuten høyest på statistikken med gjengifte (se kapittel 3). Andelen kvinner fra Pakistan som søker opphold på 37. 6 paragrafen er dessuten relativt høy. Pakistan, Iran og Marokko representerer imidlertid forskjellige migrasjonshistorier, og kan dermed belyse kompleksiteten i gjengiftefenomenet.

I tillegg til sakene fra de sju utvalgte landene har vi sjekket saker der kvinnene kommer fra andre Øst-Europeiske og Afrikanske land der disse enten har blitt tipset oss fra saksbehandlere fordi de omfatter seriefenomenet, eller referansepersonen (ektemannen til de aktuelle kvinnene i saker vi har undersøkt) er registrert på andre ekteskap med kvinner med utenlandsk statsborgerskap.

I disse sakene har vi sjekket referansepersonen for mulig gjentagende ekteskap med utenlandsk kvinne, og laget et kort resummé av saken og utfallet av kvinnenens søknad (alder på kvinnen og ektemannen, om kvinnen har fått godkjent søknad om opphold på selvstendig grunnlag, eventuelt anke, om de har felles eller særkullsbarn, om de selv eventuelt har innledet et nytt ekteskap i Norge).

En svakhet ved denne registreringen når det gjelder å sjekke ut seriefenomenet har vært at UDI ikke systematisk har registrert referanseperson når denne har norsk landbakgrunn. Dette begrunnes med at referansepersonen ikke er part i saken, og forvaltningsloven beskytter anonymiteten til tredjeperson i forvaltningssaker. Referansepersoner som selv har innvandret til Norge, uavhengig av om de selv har fått statsborgerskap, er imidlertid registrert i UDIs database (DUF). Fra 1. mai 2003 ble det gitt nye direktiver om at det er lov, men ikke plikt, å registrere referansepersoner i DUF. Vi finner fortsatt

manglende systematikk i registrering også etter denne tid. Dette innebærer at UDIs registerdata ikke vil gi et fullgodt anslag om seriefenomenet.

På bakgrunn av den innledende registreringen har vi gjennomgått et utvalg saksmapper fra alle de nevnte landene for å få mer innsikt i de ekteskapene som ligger til grunn for kvinnenens søknader, og ut fra dette, kjennskap til en eventuell serieaktivitet hos referansepersonen. Den innledende registreringen ble brukt for å sikre at den mer inngående studien gjenspeiler det totale utvalget. Denne utvalgsstudien, heretter *UDI-undersøkelsen*, har sikret variasjonsbredde med henhold til kvinnens nasjonalitet, mannens etniske bakgrunn, ekteskapets varighet m.m, samt et tilstrekkelig antall saker med barn. UDI-undersøkelsen belyser ekteskapets og voldens art, ektefellenes kontakt med myndighetene og hjelpeapparatet. Dermed får vi fram fellestrekk og variasjon i de aktuelle sakene. I de tilfellene der kvinner har særkullsbarn er også mapene til barna blitt tatt med. Informasjonen har blitt systematisert i form av et registreringsskjema. Det er denne registreringen som ligger til grunn for tolkninger og framstillingen av UDI dataene i tabells form i rapporten. Dette registreringsskjemaet tilsvarer i hovedsak det som er benyttet for krisesenterundersøkelsen (se under).

Til sammen har vi gjennomgått 86 saker. UDI-undersøkelsen omfatter omlag like mange saker fra hvert av områdene som kvinnene kommer fra: Europa (inkludert Russland og andre tidligere Sovjetdelstater), Sør-Asia (hovedsakelig Pakistan, men også India og Sri Lanka inngår i denne kategorien), Sørøst-Asia (Thailand og Filippinene) og Midtøsten (som i denne sammenhengen inkluderer både Iran og Marokko). I tillegg inngår enkelte saker fra Afrika (som innebærer Afrika sør for Sahara) og Latin Amerika.

Tabell 2.1 Kvinnens landbakgrunn og antall ekteskap med særkullsbarn og felles barn. UDI-undersøkelsen. Absolutte tall

	Antall	Felles barn	Særkullsbarn
Europa	22	0	16
Sør-Asia	21	4	2
Sørøst-Asia	22	3	9
Midt-Østen	17	6	1
Afrika	1	0	0
Latin-Amerika	3	1	3
N=	86	14	31

I tillegg til registreringsskjema har vi etter gjennomgangen av saksmappene, laget sammendrag og analyser av informative cases. På tross av denne nitidige gjennomgangen kan vi ikke garantere at vi har fått med oss hele omfanget av referansepersonens ekteskapskarriere, rett og slett fordi verken DUF registrering eller saksbehandlingen har hatt dette tema for øyet.

Kvinnenes saksmapper har bestått av ulike typer dokumenter. I tillegg til forskjellige attester, er det bl.a. vedlagt referat fra politiets intervjuer med kvinnen, kvinnenes oppholdssøknad og andre henvendelser til UDI fra kvinnens advokat, saksbehandlerens resymé av saken og tolkninger av denne, samt ulike tilleggsdokumenter relevant for saken fra politi, lege, krisesenter, tidligere ektefelle, familievernkontor, barnevern ol. Dette innebærer at saken belyses ut fra ulike aktører og instanser, der alle dokumentene inngår i en prosess for å framstille en mishandlingssak som skal kunne gi tyngde til en søknad om opphold på selvstendig grunnlag ut fra de kriterier som ligger i forskriften 37.6 (se kapittel 7). Det er snakk om å beskrive et hendelsesforløp på en slik måte at saken kan vurderes etter juridisk spesifikke termer. I politiavhøret bruker kvinnen andre ord og beskrivelser enn den valør og vektlegging av relasjoner og hendelser som kommer fram i advokatens argumentasjon eller i saksbehandlerens framstilling og vurderinger (se også Emerson 1996). Dokumentenes status i saksprosessen er viktig for vår tolkning av dem som beskrivelser av et ekteskap. De fleste dokumentene er skrevet ut fra kvinnens ståsted med et spesielt mål for øye; Å bli vurdert som troverdig, og å oppfylle kravene til å få innvilget opphold på selvstendig grunnlag. Men fordi dokumentene er så forskjellige, og fra mange instanser, bl.a. fra deres ektemenn, gir dokumentene til sammen en mangefasettert innsikt i saken.

Suppleringsstudie fra krisesentrene

Suppleringsundersøkelsen fra krisesentrene, heretter *Krisesenterundersøkelsen*, omfatter større bredde når det gjelder kvinner og deres bakgrunn, ved at alle kvinner som oppsøker krisesentrene er utgangspunkt for utvalget. Dette gjelder både de som har søkt familiejenforening med mann med norsk eller utenlandsk landbakgrunn, og flyktninger og asylsøkere. Også de som har bodd lengre enn tre år i landet inngår. Etter avtale med Krisesentersekretariatet og Krisesenterforbundet ble det gjennomført en tidsavgrenset kartlegging ved landets krisesentre. Alle krisesentrene har deltatt i undersøkelsen der de i en tre måneders periode skulle registrere omfanget av brukere på senteret som var gift med menn som enten hadde vært gift tidligere med minoritetskvinner, eller som hadde etablert nye forhold til utenlandsk kvinne med formål om å gifte seg eller søke visum for dem. Krisesentrene sendte også inn svar i de tilfellene de ikke kjente til den aktuelle ekteskapshistorien til kvinnens ektefelle for utenlandske kvinner med botid i Norge inntil 6 år. Vi utformet et tilleggsskjema som er komparativ med en dansk undersøkelse (LOKK 2003),

men med tilleggsspørsmål som sirkler inn serieekteskap, særkullsbarnas situasjon, samt mødrenes videre handlingsstrategier. I tillegg til denne registrering ble det vedlagt det ordinære registreringsskjemaet som landets krisesentre allerede er pålagt å bruke («beboerskjema» og «dagsbesøkskjema»). Tilleggsskjemaene ble utfylt av kvinnene i samarbeid med ansatte på krisesentrene, og i noen tilfeller ble det brukt tolk.

Tabell 2.2 Kvinners landbakgrunn og ekteskap med felles barn og særkullsbarn. Krisesenterundersøkelsen. Absolutte tall

	Antall	Felles barn	Særkullsbarn
Europa	27	7	9
Sør-Asia	19	17	4
Sørøst-Asia	14	4	3
Midt-Østen	12	6	2
Afrika	8	6	1
Latin-Amerika	6	1	3
N=	86	41	37

Fjorten krisesentre ga tilbakemelding om aktuelle case. Dette var svar fra færre krisesentre enn vi hadde regnet med, og især var det få fra de nordligste fylkene. Vi kontaktet derfor alle krisesentrene pr. telefon, og intervjuet lederen om deres erfaringer med serieekteskapsfenomenet utenom den aktuelle registreringsperioden. Dette ga ytterligere opplysninger om hvordan krisesentrene har møtt på fenomenet serieekteskap i løpet av de siste ti årene. Gjennom telefonintervjuet kom det fram at ytterligere 18 krisesentre hadde i løpet av de siste ti årene hatt kvinner som selv fortalte at mannen hadde vært gift med utenlandsk kvinne, eller hatt kvinner på besøksvisum tidligere. I noen tilfeller hadde krisesentrene mottatt kvinner fra samme mann flere ganger. Til sammen antydte de at de kjente til i underkant av 40 tilfeller, men de presiserte at anslaget var omtrentlig, fordi de ikke oppbevarte denne type informasjon. Ett krisesenter hadde hatt 5-10 kvinner der det var snakk om mishandling og gjengifte. De hadde også vært aktive i arbeidet med å sette dette tema på dagsordenen. Daglig leder beskriver arbeidet:

Dette har vært tunge saker å jobbe med, de har ikke kunnet reise tilbake til kommunen, og andre steder står ikke parat og venter på å trå til. Vi har måttet involvere oss i søknad om oppholdstillatelse. Dette skaper mye usikkerhet for kvinnen, om de blir sendt ut av landet, og om de vil klare seg praktisk. I ett tilfelle hadde ikke mannen registrert henne i det hele tatt, og dermed var hun helt uten papirer. Det har vært tunge saker også i forhold til voldens karakter og konsekvensene av den. De fleste har hatt barn. Disse barna har i mange tilfeller blitt traumatisert, og har måttet søke profesjonell hjelp for dem. Kvinnene

greier lettere å komme over det. Alle unntatt en, har fått oppholdstillatelse på selvstendig grunnlag. Hun reiste frivillig tilbake. De andre har i etterkant hatt hyppig kontakt med krisesenteret.

(Daglig leder, krisesenter)

Denne rapporten fra krisesenteret sammenfatter mange av de temaene som også andre daglige ledere kom med når det gjaldt kvinnenens situasjon og erfaringer.

Intervjuer med kvinner

To av krisesentrene der kvinner hadde menn med gjentatte forhold til kvinner fra utlandet, var villig til å bistå i å rekruttere kvinner til intervju. Dette var kvinner som hadde hatt tid til å etablere seg etter bruddet, og der erfaringene lå et par år tilbake i tid. Flere krisesentre oppga at de ikke hadde kontakt med de aktuelle kvinnene etter at de hadde flyttet ut. De kviet seg også for å be kvinner stille opp til intervju, fordi det var for henholdsvis kort/lang tid siden hendelsene, og at de ønsket ikke å utsette dem for belastning. De intervjuene vi fikk, fem i alt, ga imidlertid en ytterligere innsikt i hele handlingsforløpet, deres forventninger før de flyttet til Norge, og satt volden i en helhetlig sosial kontekst og livsløpsperspektiv. Antallet kvinner som er intervjuet er begrenset, og færre enn vi hadde håpet på. Dette kompenseres delvis av at mange saksmapper inneholder utskrift av politiintervjuer med kvinnene, der de beskriver parforholdet og andre relevante opplysninger.

Datatilsynet påpekte at det ikke var ønskelig å koble skriftlig saksmateriale som utkrystalliserer serieekteskap direkte med supplerende intervjuer med saksbehandler, polititjenestemann, advokat eller andre som har vært i nær kontakt med kvinnen og/eller mannen og barna. Dette fordi kvinnen selv skal gi godkjenning til en slik kobling. Vi valgte derfor å ikke følge opp saker direkte, men har i stedet vektlagt gjennom intervjuer med kvinnene, og med ulike instanser som advokater, politi og barnevern, å danne oss et bilde av de prinsipielle spørsmålene som sakene reiser.

Vi ønsket også å komme i kontakt med kvinnenens *særkullsbarn*. Ingen av de kvinnene som stilte til intervju hadde særkullsbarn. Et par hadde imidlertid fått barn med den aktuelle ektemannen, og fortalte om hvordan disse barna hadde opplevd konfliktene i familien, og hva slags samværsordninger de nå hadde med faren. Disse barna var for unge til å bli intervjuet. Fra *Den nasjonale den forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora* ble vi anmodet om å intervju særkullsbarn over 12 år. Verken kontakt gjennom krisesentrenes barneansvarlige eller advokater har ført oss til aktuelle barn som vi kunne intervjuet. Krisesentrene kunne fortelle om barn fra gjengifteforhold som hadde hatt store psykiske problemer i etterkant av bruddet, i noen tilfeller av langvarig art. De kviet seg for å formidle kontakt til barn, fordi

erfaringene lå lengre bak i tid, og de ønsket ikke at barna skulle konfronteres med denne tiden.

Utviklingen prosjektet tok, der vi bl.a. har prioritert en systematisk gjennomgang av saksmapper, har gjort at prosjektet har i stedet vektlagt innsikt i barnefaglige temaer og barnerettslige dilemmaer som har blitt reist i kjølvannet av saksmappene. Nedprioriteringen av intervjuer med barn har også å gjøre med endring i prosjektets bemanning. Vi anså det såpass tids- og ressurskrevende å gjøre intervjuer med barn, og med de etiske dilemmaer som dette reiser, har vi latt denne datakilden ligge. En del saksmappene fra UDI har imidlertid gitt innsikt i særkullsbarnas livssituasjon, i form av brev de selv har stilet til UDI eller dokumenter fra rektor, barnevernsansvarlig, familievernskontor ol. Disse gir noe innblikk i familieliv og relasjoner i hjemland og i Norge, deres sosiale nettverk, deltakelse i barnehage/skolegang/fritid. På bakgrunn av denne informasjon og de tall som vi har fra registreringsundersøkelsene fra UDI og krisesentrene, har vi ønsket å drøfte barns plass og status i gjengiftefamilie så vel som i UDIs saksbehandling. Krisesenterregistreringen melder f.eks. om et høyt antall barn som har vært vitne til vold, og beskriver ulike typer omsorgsvikt som disse barna har vært utsatt for.

Hvem undersøkelsen ikke omfatter

Som det ble påpekt innledningsvis, byr prosjektet på en del metodeproblemer. Valg av datakilder innebærer at vi vet lite om de kvinnene som eventuelt har reist hjem uten å søke om opphold på utlendingsforskriften § 37.6. En annen kategori kvinner som ikke inngår i datamaterialet er de som kommer på besøks- eller forlovelsesvisum. Omfanget av visumsøknader er stort (for eksempel søkte nesten 12 000 personer visum bare fra Murmansk i 2004), dermed har det ikke vært mulig innenfor rammen av denne studien å finne fram til aktuelle case gjennom denne registreringsformen.

Noen av kvinnene i disse to kategoriene har vi imidlertid kunnet oppspore gjennom UDIs saksmateriale til kvinner som er kone nr. 2 eller 3 (se kapittel 4). Vi har også noe informasjon fra krisesentrene eller fra kvinnene der.

Forskningsetiske hensyn

Forskningsprosjektet har behandlet sensitive tema, og krever særlig etisk vaksomhet, både i innhenting av data og gjennom anonymisering. Alle case-ene som presenteres i rapporten er anonymisert, og detaljer som ikke er avgjørende for argumentet er forandret på. Registreringen av kvinnene er gjort på verdensregion, og ikke på land. Unntak er gjort i beskrivelser der landbakgrunn er vesentlig for tolkningen, men der det ikke er fare for gjenkjennelse.

Framstillingen av konkrete case er gjort i henhold til UNEs anonymiserte praksisbase.

Vi har valgt å gjengi konkrete case av ekteskap som befinner seg i familie-gjenforeningens yttergrenser, der bl.a. mishandling, proforma-ekteskap, prostitusjon og pedofili blir belyst. Disse viser til et svært begrenset omfang av ekteskap, men berører viktige prinsipielle problemer når det gjelder tiltak og lovendring. Framstillingen kan brukes til å stigmatisere en type ekteskap eller innvandringspraksis. Rapporten viser imidlertid med klare tall at det er snakk om et svært begrenset antall i forhold til alle de ekteskap som inngås mellom kvinner fra utlandet og norske menn.

Når forskningstema befinner seg i normativt akseptable grenseområder, kan språkbruken lett bli normativt ladet. Fra mediedebatten om serieekteskap har denne praksisen fått mange frodige tilnavn som «importbruder», «serieimport», «henteekteskap». Slike uttrykk er unngått, og serieekteskap omtales først og fremst som gjengifte.

Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora har vist interesse for prosjektet, og har uttalt seg både om prosjektutformingen, og hvordan den metodiske tilnærmingen er blitt løst. *Personvernombudet under Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste* har godkjent intervju-guide og utforming av registreringsskjemaer. *Datatilsynet* har behandlet den konsesjonspliktige delen når det gjelder personopplysninger.

Kvinnernes landbakgrunn

Vår *UDI-undersøkelse* har tatt utgangspunkt i saksmapper fra sju land: Russland, Thailand, Filippinene, Pakistan, Iran, Marokko og Den dominikanske republikk. Dette er gjort både fordi disse landene peker seg ut i omfang av saker, og når det gjelder ulike kjennetegn ved ekteskapene. De omfatter også land der økningen i antall ekteskap inngått med kvinner fra utlandet er særlig stor. Datamaterialet omfatter i tillegg saker fra andre land i de samme verdensregionene som disse landene tilhører. Når det gjelder Europa gjelder alle søknader om opphold på selvstendig grunnlag kvinner fra tidligere Øst-Europa og tidligere delstater under Sovjetsamveldet. Disse utgjør kategorien *Europa* i vår undersøkelse. Thailand og Filippinene inngår i samme verdensregion: *Sørøst-Asia*. Iran og Marokko er kategorisert i denne studien som *Midt-Østen*. Begrunnelsen for denne avgrensningen er at landene har en del fellestrekk med andre land i denne regionen når det gjelder arbeidsinnvandring og søknader om asyl, og til dels religion som bl.a. bidrar til noen fellestrekk angående familietradisjoner og ekteskapsinngåelse. Det er imidlertid også viktig å vise til de forskjeller som kommer fram i materialet, og som nettopp kan tydeliggjøre at det finnes store variasjoner innenfor samme regi-

on. I den videre framstillingen vil regionene være felleseenheten i de fleste tilfellene.

I media har serieekteskap blitt særlig knyttet til russiske kvinner og til Nord-Norge. De ulike delundersøkelsene i vår studie finner ikke grunnlag for dette medieskapte bildet. Tabell 2.3 viser kvinnens landbakgrunn fordelt på hvilken landsdel ekteparet bor i.

Tabell 2.3. *Kvinnens landbakgrunn og bosetning i Norge. UDI undersøkelsen*
Absolutte tall.

	Antall	Østlandet	Oslo/ Akershus	Sørlandet	Vestlandet	Midt Norge	Nord- Norge
Europa	22	5	2	0	6	2	6
Sør-Asia	21	7	13	1	0	0	0
Sørøst-Asia	22	7	4	0	10	0	1
Midt-Østen	17	0	9	1	4	1	2
Afrika	1	1	0	0	0	0	0
Latin-Amerika	3	1	2	0	0	0	0
N=	86	21	30	2	20	3	9

Det lave tallet for Nord-Norge kan antyde svakheten ved vår metodiske tilnærming. I *Drømmen om det gode liv* (Smaadahl mm 2002) refereres det til krisesentre i Finnmark som melder om at mange russiske kvinner kontakter krisesentrene pr. telefon, og forteller om mishandling, men kvinnene oppsøker ikke politi eller krisesentrene, og ønsker ikke å anmelde ektemannen til tross for grov mishandling. Dette betyr at det kan være en del mørketall når det gjelder omfang av problemfylte ekteskap, og eventuelt gjengifte, i dette området. Kvinnene opprettholder kontakten med hjemlandet, de har også etablert egne nettverk som de benytter seg av når det oppstår vanskeligheter (se f.eks. Kramvig og Stien 2002, Flemmen 2004). Det er dermed mindre trolig at disse forholdene registreres som problematiske i offentlige registre.

I UDI undersøkelsen er det også få ekteskap innrapportert fra Sørlandet. Det er litt flere fra dette området i Krisesenterundersøkelsen, men også her er det relativt få innrapporterte ekteskap. Vi kjenner ikke til grunnen for det lave tallet i UDI undersøkelsen, og har ikke kunnet undersøke dette videre.

Utvalget fra Europa

Kvinnene fra Europa er gjennomgående eldre enn kvinnene fra de andre verdensregionene. Av de russiske kvinnene som søker opphold på selvstendig grunnlag i UDI, er over halvparten 40 år eller mer. Kvinnene har ofte vært gift tidligere i hjemlandet, og har med egne barn fra tidligere forhold. Helt unntaksvis får de barn i det nye ekteskapet. Flere har høyere utdanning, de er ressurssterke, og vant til å klare seg selv. De bryter gjerne en yrkeskarriere i

hjemlandet for å starte et nytt liv i vesten. Vår undersøkelse bekrefter dermed fellestrekkene for denne gruppen slik de presenteres i *Drømmen om det gode liv* (Smaadal et al 2002:11). Det er en liten forskjell mellom kvinnene som blir boende i nord vs. de i Sør-Norge. Kvinnene som bosetter seg i sør er yngre, har mer utdanning og flere har med seg særkullsbarn inn i forholdet enn de i nord. Halvparten av de som er bosatt i nord har hatt visum tidligere, og har vært knyttet til grensehandel.

Sørøst-Asia

Når det gjelder ekteskap med kvinner fra Sørøst-Asia er de relativt unge, tre fjerdedeler er under 40 år. Relativt få har fått barn med sin nye ektemann. Bare en tredjedel har særkullsbarn, flere har barna boende i hjemlandet, og de som søker om familiegjennforening med barna, gjør dette etter å ha bodd i Norge en tid. Dette kan delvis forklares med at familieformen i kvinnenes hjemland ofte inkluderer andre familiemedlemmer, og at mange av kvinnene var avhengige av at barna bodde sammen med besteforeldre, som oftest mormor, eller annen familie når kvinnene jobbet i andre distrikter. Det å sende penger jevnlig hjem er helt sentralt for disse kvinnene.

Kvinnene fra Filippinene er katolikker. Det er en lang tradisjon i Filippinene å ha pennevenner, og eventuelt etablere forhold på tvers av land og verdensdeler. Når det gjelder Thailand er dette en nyere praksis. Mange kommer i kontakt med menn gjennom turisme eller personlige nettverk til menn som regelmessig drar til Thailand for å rekruttere partnere.

En del av kvinnene fra Sørøst-Asia har slektninger eller venner som allerede bor i Norge, og de etablerer egne nettverk med andre fra hjemlandet.

Sør-Asia

De fleste ekteskapene er arrangerte, der familiene til partene inngår avtaler om ekteskapet. Forholdene er enten basert på søskenbarnsrelasjoner eller ekteskapet er formidlet gjennom slektskapsnettverk. Alle ektefellene har samme landbakgrunn. De fleste mennene er født eller har sin oppvekst i Norge. De eldre mennene i utvalget har giftet seg tidligere med kvinner med samme landbakgrunn med oppholdstillatelse i Norge, eller med norske kvinner, og har så skilt seg en eller flere ganger.

De fleste av ekteskapene består av jevnaldrende ektefeller, ofte er begge tidlig i 20 årene når de gifter seg. Noen av kvinnene har vært gift tidligere i hjemlandet, og i et par tilfeller gifter disse seg med eldre menn. Utdanningsbakgrunn varierer, noen kvinnene i utvalget har bare grunnskole, mens de fleste har 12 års skolegang/fagutdanning, og noen har universitetsutdanning.

De fleste bor i Oslo eller Østlandsområdet. Kvinnene flytter inn hos svigerfamilien, og deler leilighet med dem, eller det unge paret får egen leilighet i nærheten av mannens foreldre. Kvinnene møter forventninger til dem som

svigerdatter, i en del tilfeller i vårt utvalg opplever de seg utnyttet av svigerforeldrene, og blir psykisk og fysisk misbrukt av familiemedlemmer.

Kvinnene er i den første tiden helt avhengig av mannen og mannens familie. De opplever stor kulturell overgang, og begrenset kommunikasjons- og handlingsmuligheter utenfor familienettverket. De har begrenset kunnskap om egne rettigheter i det norske samfunnet, og er avhengige av at mannen informerer dem om norsk kurs, og at de overholder frister angående søknad om oppholdstillatelse.

To tredjedeler av kvinnene som har søkt opphold på selvstendig grunnlag har fått oppholdstillatelse i første instans.

Midtøsten

Kvinnene gifter seg hovedsaklig med en mann med samme landbakgrunn. Mennene har kommet til Norge som asylsøker enten sent på 1980 tallet eller på 1990 tallet. Flere av mennene fra Iran har vært gift tidligere, de kom til Norge som asylsøkere sammen med ektefelle, eller søkte umiddelbart om familiegjening med henne når de var blitt innvilget oppholdstillatelse. De er så blitt skilt, og mannen gifter seg på nytt med en yngre kvinne fra hjemlandet. I noen tilfeller har mannen vært gift med norsk kvinne. Noen har kommet som asylsøkere sammen med foreldre, og gifter seg som ung med jevnaldrende.

Når det gjelder kvinnene fra Iran har enkelte kvinner vært gift tidligere. Unntaksvis har de særkullsbarn med til Norge, i flere tilfeller blir barnet boende hos barnets far i hjemlandet. Kvinnene har relativt god utdanning. Ekteskapene kommer i stand gjennom bekjentskaper, de fleste er ikke arrangert. De aller fleste iranske kvinnene har fått oppholdstillatelse på selvstendig grunnlag i første instans.

Når det gjelder de marokkanske kvinnene har de gifter seg med menn som har vokst opp i Norge, kommet i familiegjening i et tidligere ekteskap, er arbeidsinnvandrere eller asylsøker. Kvinnene er unge med lav utdanning. Ekteskapene er inngått både i form av arrangerte ekteskap, og som individuelle kontakter innledet gjennom bekjentskaper. De fleste har raskt fått felles barn, og når ekteskapet oppløses, sikrer dette dem oppholdstillatelse i familiegjening med felles barn. De fleste som søker opphold på selvstendig grunnlag får dette igjennom i første instans.

Afrika og Latin-Amerika

Dette omfatter få cases, og disse gir ikke grunnlag for å trekke fram felles kjennetegn.

Transnasjonale ekteskap – omfang

I dette kapitlet er hensikten å anslå omfanget av serieekteskap. Dette gjør vi gjennom å se på tre ulike datakilder: Befolkningsstatistikken, UDIs registerdata og kritesentrene registreringer. Før vi går nærmere inn på disse tallene, vil vi ta for oss visumregler knyttet til ekteskapsinngåelse og familiegjenforening.

Visum

Det er flere typer visum som er aktuell når forhold på tvers av nasjoner skal innledes og utvikles. Den mest vanlige visumtypen er besøksvisum (C visum) som innvilges maksimalt for 90 dager. Betingelsene for å innvilges et besøksvisum er at søkeren har blant annet lovlig returadgang til hjemlandet, nok midler til å dekke opphold, og reisen er betalt tur-retur. En annen betingelse er at søkeren ikke har til hensikt å forbli i Schengenområdet ut over visumtiden, og at søkeren ikke er registrert som uønsket i Schengens Information System (SIS).

Det er også mulig å søke om inntil 6 måneders oppholdstillatelse for å inngå ekteskap. Dette kalles ofte forlovelsesvisum, men er *ikke* et visum. Det er en søknad om oppholds-og arbeidstillatelse som innleveres ved norsk utenriksstasjon, som etter forberedende behandling oversender saken til UDI for avgjørelse.

Siden 1998 har Norge inngått en bilateral avtale med Russland om flerreisevisum med ett års varighet. Dette omfatter bl.a. forretningsfolk, medarbeidere i organisasjoner, firmaer/selskaper og transportsjåfører som betjener internasjonal transport mellom Russland og Norge.

Søknad om familiegjenforening skal som hovedregel være innvilget før søker reiser til Norge. Det er imidlertid mulig å søke et nasjonalt visum, et begrenset innreisevisum (type D) for å fremme søknad om familiegjenforening i Norge. Tilsvarende gjelder i de tilfeller hvor han/hun har fremmet slik søknad, men ønsker å oppholde seg i Norge mens behandlingen av søknaden pågår. Dette gjelder kun hvis man er gift, og når familiegjenforenings-

søknaden framstår som så utvilsom at politiet kan innvilge denne etter at søker er kommet til riket. D-visum gjør det mulig å reise til Norge, og innen 7 dager etter innreisen søke om oppholdstillatelse hos politiet.

Siden mars 2003 har det vært stilt skjærpede krav til dokumentasjon, bl.a. på at herboende ektefelle oppfyller underholdningskravet, som tilsvarer lønns-trinn 1 i staten. Fra dette tidspunkt har det også blitt innskjerpet praksis når det gjelder å utstede D-visum. Hovedregel er at kun i enkelte unntakstilfeller gis det adgang til å gi utlendinger et D-visum for å fremme søknad om familiegjenforening i Norge (Rundskriv UDI 2003:015).

Hvis en person på besøksvisum gifter seg i Norge må denne returnere til sitt hjemland for å søke om familiegjenforening fra hjemlandet.

Pr. i dag har man ikke noen særskilt bestemmelse om at visum kan nektes ved frykt for overgrep mot søkeren. Utenriksstasjonene kan avslå søknaden om visum etter forvaltningslovens regler dersom det er tvil om at vilkårene for visum er oppfylt. Med tvil menes bl.a. at det er behov for å sjekke fremlagte dokumenter med hensyn til deres ekthet eller innhold, eller om det er behov for å belyse saken fra flere sider gjennom et intervju med referansen hos politiet i Norge.

Utenriksstasjonene har ikke tilgang til folkeregistre eller UDIs registersystem. Fra 2003 skal UDI bistå utenriksstasjonene i alle saker med søk i nasjonale registre i forhold til søkers ektefelles sivilstatus og bopel⁷. Andre forhold som sjekkes er om søker tidligere er utvist fra Norge, eller registrert i SIS. I tillegg sendes kompliserte visumsøknader UDI for vurdering.

UDIs vedtak om visumavslag skal inneholde begrunnelser som i tilstrekkelig grad viser hvilke momenter som er lagt til grunn for vurderingen av saken, og hvordan disse er avvendt mot hverandre (se UDI 01-17 JURA).

En undersøkelse om kvinnelige visumsøkere fra Thailand (Ek og Eljarbø 2004) viser at avslagene på visum i all hovedsak gjelder C- visumsøknader, altså besøksvisum. De fleste som søkte om besøksvisum i Bangkok begrunnet dette med at de skulle besøke norsk kjæreste, ektefelle eller søsken. De fleste var ugifte og relativt unge. De vanligste avslagsgrunnene var at søker er uten sterke bånd til Thailand, som fast arbeid (og kan dermed antas være i en situasjon hvor de ønsker å forbli i vesten), eller at søker ikke har sterk nok tilknytning til referansepersonen, at de aldri har møtt hverandre eller bare i svært kort tid.

I undersøkelsen utgjør 12 prosent av de utvalgte sakene søknader om D-visum. Størsteparten av de som søkte D-visum hadde inngått ekteskap med norsk borger i Thailand, og søkte på bakgrunn av dette. De fleste som søkte D-visum var mellom 20 og 35 år. Mange av D-visumsøkerne oppga i under-

7. Dette garantiskjemaet blir ikke registrert i DUF, og dermed finnes det ikke en oversikt i DUF om hvem som har vært referanseperson i visumsaker.

søkelsen at de hadde vært i Norge eller et annet Schengen-land på C-visum én gang tidligere. Det ser dermed ut som om mange hadde besøkt kjærester, for så å reise tilbake til hjemlandet, gifte seg og søke om familiegjenforening. Det ble imidlertid ikke opplyst om referansepersonen var den samme i begge tilfellene. I de tilfellene 7-dagers ektefellevisum ikke ble innvilget, var dette fordi det forelå ekstraordinære forhold ved søker, som medfører at søknaden ble videresendt UDI (Ek og Eljarbø 2004).

De utenriksstasjonene som er aktuelle i forhold til spørsmålet om hyppig gjengifte er også de som behandler et stort antall visumsøknader. For eksempel behandlet ambassaden i Bangkok vel 4 600 søknader i 2004, Murmansk behandlet 12 000 og Moskva 13 000. Ved ambassaden i Islamabad ble over halvparten av søknadene avslått. For Bangkok utgjorde denne andelen ca 10 prosent, mens i Murmansk ble så få som 2 prosent av søknadene avslått.

Det er et spørsmål om det er mulig å utkrystallisere gjentatt utnyttelse av kvinner gjennom visumprosedyrene. De visumansvarlige på utestasjonene vil etter hvert kunne opparbeide seg lokal kunnskap om hvordan tvilsomme søknader framlegges. Utenriksstasjonene møter imidlertid flere typer utfordringer. Det er f.eks. kjent at det å besitte falske dokumenter i Thailand ikke er lovstridig, noe som gjør at det er mulig å skaffe seg slike dokumenter. Dette bidrar til å gjøre saksbehandlingen omstendelig. Mulige smutthull og motsigelser i lovverk er dessuten en type kunnskap som gjerne formidles gjennom nettverk som står overfor omstendelige regelverk. En kritisk tolkning av visumregler uten at det foreligger hjemmel for dette er imidlertid problematisk. I dag finnes det ingen offisielle registre der referansepersoner registreres, hvis ikke saken sendes til UDI for vurdering. UDI har i dag heller ikke et register som systematisk viser referansepersoners kontakt med UDI systemet eller utenriksstasjonene.

Befolkningsstatistikken om transnasjonale ekteskap

I 2002 var det 850 000 bestående ekteskap i Norge. Av disse var det ca 100 000 ekteskap som omfattet en eller begge ektefeller med annen landbakgrunn enn norsk. I ca 43 000 ekteskap hadde begge ektefellene utenlandsk bakgrunn. Annen landbakgrunn enn norsk viser til personer som verken har foreldre eller besteforeldre som er født i Norge. Eget, mors eller fars fødeland legges til grunn (jf. SSB definisjon, se også Lie 2004:11).

De *transnasjonale* ekteskapene er i denne sammenheng definert som ekteskap mellom personer med ulik statsborgerskap. Det vil si at personer kan ha samme landbakgrunn, men den ene part kan ha vokst opp eller bodd i Norge over lengre tid, og fått statsborgerskap. Når denne gifter seg med en kvinne med utenlandsk bakgrunn innebærer dette at kontakter og sosiale nettverk

knyttes på tvers av landegrenser. Det er altså en forskjell mellom dem som gifter seg på tvers av landbakgrunn kontra dem som gifter seg på tvers av statsborgerskap, men har samme landbakgrunn.

I 2002 var 96 prosent av menn med norsk landbakgrunn gift med kvinner som også har sine aner i Norge. Fire prosent av bestående ekteskapene, det vil si 33 100 ekteskap, var mellom menn med norsk landbakgrunn og en utenlandsk kvinne. I en tredjedel av disse kom kvinnen fra enten Øst-Europa, Asia eller Afrika. Av gifte menn med ikke-vestlig bakgrunn er 70 prosent gift med kvinner fra samme hjemland som dem selv (Lie 2002). Dette omfatter både familier som har kommet til landet sammen, f.eks. som flyktninger eller arbeidsinnvandring, og personer som har inngått ekteskap der partene bor i ulike land når de gifter seg. For den siste kategorien vil det være nødvendig å søke om familiegjenforening for den ikke bosatte ektefellen.

Når det gjelder *inngåelser* av ekteskap har det skjedd en klar økning i transnasjonale ekteskap. Tabell 3.1 viser at andelen ekteskapsinngåelser hvor den ene parten har utenlandsk bakgrunn har økt, især gjelder dette for menn. Det er langt flere ekteskapsinngåelser mellom personer med norsk landbakgrunn og utenlandsk partner enn ekteskap mellom innvandrere. I 1990 utgjorde ekteskap mellom kvinner og menn med norsk landbakgrunn 84 prosent av alle ekteskapsinngåelsene, i 2003 var dette redusert til 70 prosent.

Tabell 3.1 Ekteskapsinngåelser etter kvinnen og mannens landbakgrunn. 1990, 2001 og 2003. I prosent

	1990	2001	2003
Begge norske	84	72	70
Norsk mann og utenlandsk kvinne	6	11	13
Norsk kvinne og utenlandsk mann	6	7	7
Begge med utenlandsk bakgrunn	4	10	10
N =	21 900	24 650	24119

Kilde: Lie 2004

I 1990 var det flere kvinner som giftet seg med utenlandsk mann, enn menn som giftet seg med utenlandsk kvinne (henholdsvis 6.2 og 5.8 prosent av alle ekteskapsinngåelser). I løpet av 1990-tallet var det stadig flere menn med norsk landbakgrunn som giftet seg med kvinner fra utlandet. I 2003 giftet 1100 norske menn seg med kvinner som hadde asiatisk landbakgrunn. 600 av disse kom fra Thailand og 270 fra Filippinene. 850 menn giftet seg med kvinner fra Øst-Europa, hvorav 400 hadde russisk landbakgrunn.

Tabell 3.2. Bestående ekteskap mellom mann med norsk landbakgrunn og kvinner med annen landbakgrunn. Utvalgte land. 1990-2004. Absolutte tall.

	1990	1994	2000	2004
Filippinene	1016	1357	2334	3210
Thailand	571	954	1964	3705
Polen	723	1197	1834	2117
Russland	79	193	1114	2421
Tidl. Sovjetiske delstater ⁸	47	102	527	1286
Dominikanske republikk	14	29	72	106
N=	21 956	24 137	36 958	44 068

Tabell 3.2 viser at det har vært nær en femdobling i antall ekteskap mellom norske menn og kvinner fra Thailand og Filippinene fra 1990 (1600) til 2004 (7000). I 1990 var det 126 bestående ekteskap mellom norske menn og kvinner fra Sovjetsamveldet, i 2004 var det 2400 ekteskap med russiske kvinner.

Mens 93 prosent av de gifte thailandske kvinnene i Norge var gift med norske menn både i 1990 og i 2002, var andelen filippinske kvinner gift med norsk mann bare 17 prosent i 1990, mens den hadde steget til 78 prosent i 2002. I 1990 fantes det et lite miljø av filippinske ektepar, mens tendensen siden da har gått i retning av blandingsektepar. De thailandske parene er hovedsakelig ektepar der ektefellene har forskjellig landbakgrunn.

Det er store forskjeller mellom landene i Asia, Afrika og Sør-Amerika når det gjelder inngåtte ekteskap på tvers av landbakgrunn. For mange migranter fra land i Asia og Afrika er det vanlig å inngå ekteskap med ektefeller fra hjemlandet eller med 2. generasjons innvandrere med samme landbakgrunn som dem selv. Dette gjelder f.eks. Pakistan, (til en viss grad) India, Sri Lanka, Vietnam, Tyrkia og Somalia. For marokkanske menn var det i 1990 like mange som giftet seg med en norsk kvinne som en fra hjemlandet, mens det i dag er langt flere som gifter seg med kvinner med egen landbakgrunn. Det er også flere menn enn kvinner med marokkansk bakgrunn som bor i landet. En større andel av kvinnene fant en ektefelle med marokkansk bakgrunn som allerede bodde i Norge, mens en større andel marokkanske menn gifter seg med kvinner fra hjemlandet.

8. Ukraina, Litauen, Estland, Latvia, Hviterussland, Kasakhstan, Moldova, Usbekistan, Kirgistan, Armenia, Tadsjikistan, Turkmenistan – nevnt etter synkende andel.

Tabell 3.3 Ekteskap inngått mellom mann og kvinne fra Norge, samme landbakgrunn eller annen utenlandsk landbakgrunn. Utvalgte land. 1990 og 2002. Prosent

	Norsk Kvinne		Samme landbakgrunn		Annen utenlandsk		Uoppgitt		N=	
	1990	2002	1990	2002	1990	2002	1990	2002	1990	2002
Pakistan	6	3	71	87	2	3	22	6	3656	5669
Iran	8	12	73	73	5	10	14	6	890	2437
Marokko	41	27	41	60	3	5	14	8	967	1498

Kilde:Lie 2004

En del iranske menn gifter seg med kvinner som har norsk eller annen utenlandsk landbakgrunn, mens det mest vanlige er å gifte seg med en fra hjemlandet.

Skilsmisser

For å finne hyppighet i ekteskapsinngåelse og gjengifte har vi undersøkt skilsmissemfrekvensen i ekteskap med kvinner med annen landbakgrunn enn norsk. Skilsmissetallene baserer seg på data for skilsmisser som har funnet sted i perioden 1994 til 2003. Skilsmisene grupperes i tre kategorier ut fra ekteskapets varighet: Under 3 år, 3-4 år og 5 år eller mer. De to første kategoriene omfatter ekteskap som er kortere enn kravene som UDI setter for bosettingstillatelse, som krever 3 års sammenhengende samliv. I familiegjenforeningssaker inngår paret som oftest ekteskap i kvinnens hjemland. En del ektefeller forblir i hjemlandet til oppholdstillatelse er ordnet. Andre søker om 7 dagers innreisevisum (D-visum), for deretter å søke oppholdstillatelse fra Norge. D-visum kan ta tid å få ordnet, avhengig av situasjon og land. Det varierer hvor lang tid det tar før søknaden om oppholdstillatelse er behandlet, fra noen uker til flere måneder. Bosettingstillatelsen regnes ut fra effektueringsdato for den første oppholdstillatelsen. Om forholdet brytes før de tre årene er gått da kvinnen kan få egen bosettingstillatelse, vil tidspunktet da partene flytter fra hverandre bli regnet som samlivsbruddet. Å ta ut separasjon kan komme på et senere tidspunkt, og skilsmisse oppnås etter ett års separasjon. For den aktuelle inndelingen i undersøkelsen om skilsmisse og ekteskapets varighet betyr dette at det minst tar 4 år før en kvinne som har fått innvilget bosettingstillatelse eventuelt har fått skilsmisse.

Antall ekteskap har økt betraktelig i perioden (se tabell 3.2 og figur 1-4). Totalt utgjør skilsmisseandelen i ekteskap inngått mellom menn med norsk og kvinner med utenlandsk landbakgrunn 19.7 prosent for perioden 1994-2003.

Tabell 3.4. Skilsmisser i ekteskap der begge eller en av ektefellene har norsk landbakgrunn. 1990-1999. Prosent

Ektefelles landbakgrunn	Skilsmisser i alt	I prosent	Ekteskapets varighet			
			Under 3 år	3-5 år	6 år eller mer	Uopp-gitt
Norsk mann med norsk kvinne	78 660	4.8	0.8	2.6	1.4	0
Norsk mann med utenlandsk kvinne	7 562	6.9	1.1	3.6	2.1	0.1
Norsk kvinne med utenlandsk mann	9 437	11.3	1.7	6.7	2.7	0.2

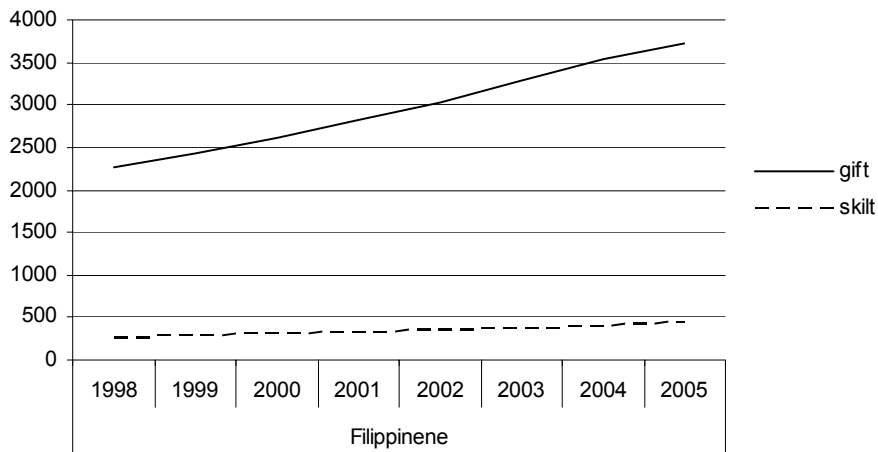
Kilde: Lie 2004

Om lag 10 000 ekteskap ble oppløst ved skilsmisse pr år i perioden 1990-1999. Hyppighet av skilsmisser er større for norske kvinner gift med menn med minoritetsbakgrunn enn for norske menn gift med kvinner fra utlandet i denne perioden. Hyppigheten er særlig høy for ekteskap med kort varighet (3-5 år). Norske kvinners blandingsekteskap er altså mer ustabile enn norske menn, og dette gjelder særlig for korte ekteskap. Lie finner også at i perioden 1990-1999 er skilsmisefrekvensen høyest for de ekteskapene der ektefellene har bakgrunn fra forskjellige land. Det gjelder både ekteskap mellom norsk og utenlandsk ektefelle, og der det er to utenlandske ektefeller fra forskjellige land (Lie 2004:93)

Lie finner at de fleste skilsmisser mellom norske menn og utenlandske kvinner skjer med kvinner fra Norden, Vest-Europa og USA, og denne tendensen fortsetter også fram til i dag. Ekteskap med kvinner fra Filippinene, Thailand, Russland og Polen utgjør imidlertid en tredjedel av skilsmisene mellom norske menn og utenlandske kvinner. Skilsmisseandelen for de fleste andre ikke-vestlige land er relativt lav. Sammenligner vi den totale skilsmisshyppigheten mellom norsk mann og utenlandsk kvinne i perioden 1990-1999 og 1993-2004 har denne gått ned fra omkring 7500 par til 5500 par.

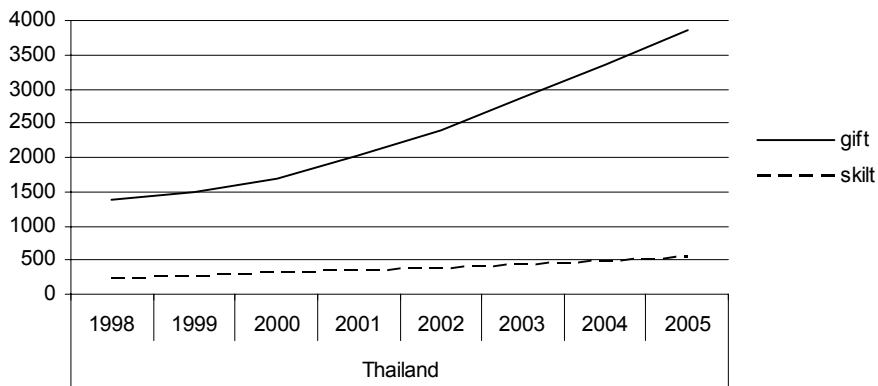
Ser vi på skilsmisser inngått i blandingsekteskap med norske menn og kvinner fra Filippinene, Thailand, Russland og Polen er skilsmisseprosenten relativt høy. Figur 3.1 viser forholdet mellom bestående ekteskap og skilsmisser for perioden 1998 til 2005 mellom norsk mann og filippinsk kvinne. Figur 3.2, 3.3, 3.4 viser det samme forholdet der kvinnen er fra resepektive Thailand, Russland og Polen. Figurene viser at ekteskapsbestanden har økt betraktelig, mens skilsmisshyppigheten har økt noe, men langt mindre enn antall ekteskap. Størst økning er det for de russiske og polske forholdene. Skilsmisseprosenten er høyest for de norsk-polske forholdene, denne var i 2005 på 21 prosent. For Russland og Filippinene er skilsmisseprosenten 11 prosent. Når det gjelder de norsk-thailandske parene har skilsmisseprosenten gått noe tilbake, med høyest skilsmisshyppighet i årene 1999-2001, hvor prosentene var 15 prosent, mens den i 2005 er på 12 prosent.

Figur 3.1. Bestående ekteskap og skilsmisser mellom norsk mann og filippinsk kvinne. 1998 – 2005.



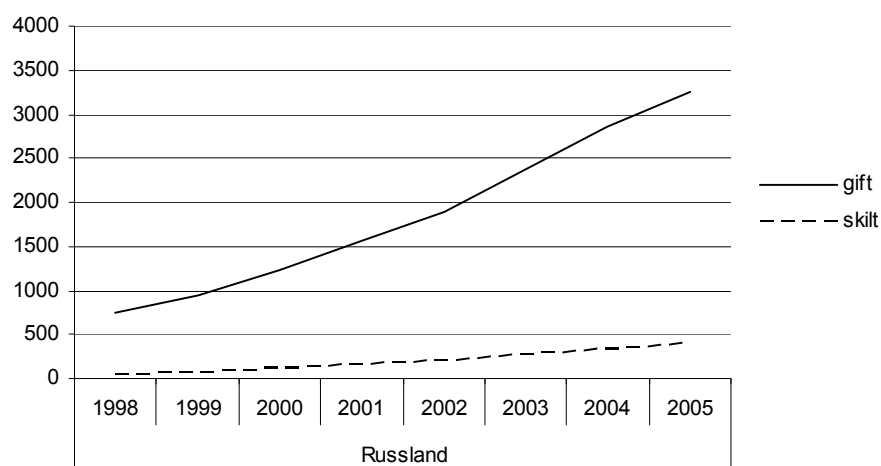
Kilde: SSBs befolkningsstatistikk 2005

Figur 3.2. Bestående ekteskap og skilsmisser mellom norsk mann og thailandsk kvinne. 1998 – 2005.



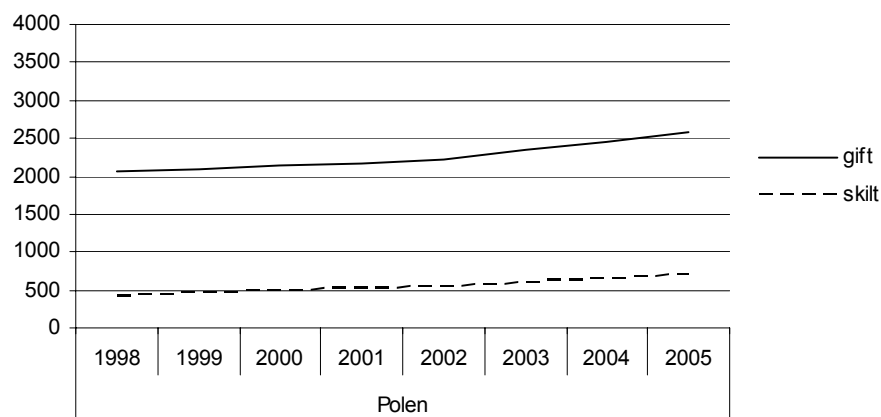
Kilde: SSBs befolkningsstatistikk 2005

Figur 3.3. Bestående ekteskap og skilsmisser mellom norsk mann og russisk kvinne. 1998 – 2005.



Kilde: SSBs befolkningsstatistikk 2005

Figur 3.4. Bestående ekteskap og skilsmisser mellom norsk mann og polsk kvinne. 1998 – 2005.



Kilde: SSBs befolkningsstatistikk 2005

Vi har også sett på varigheten av ekteskap før de har inngått skilsmisse. Dette gjelder for perioden 1993-2004. Tabell 3.5 viser at ekteskap fra Polen og Filippinene, altså de landene som norske menn først hentet ektefeller fra, har den høyeste skilsmissemfrekvensen for ekteskap som har vart 5 år eller mer. De norsk-russiske parene skiller seg raskere, mens især ekteskap med filippinske kvinner varer lengre.

Tabell 3.5. Skilsmisser i ekteskap mellom mann med norsk landbakgrunn og kvinner fra Filippinene, Thailand, Russland og Polen. 1994-2003. Prosent.

Ektefelles landbakgrunn	Skilsmisser i alt	Ekteskapets varighet		
		Under 3 år	3-4 år	5 år eller mer ⁹
Filippinene	376	1.9	2.1	10.3
Thailand	606	2.9	3.4	9.8
Russland	361	4.5	3.6	5.3
Polen	457	3.3	4.4	16.8
N=	5454	2.5	3.3	13.9

Ser vi skilsmissehyppighet i forhold til serieekteskap finner vi at 4 prosent av de filippinske, vel 6 prosent av de thailandske, 8 prosent av de russiske og nesten like mange av de polske ekteskapene blir oppløst i løpet av de fire første årene. For kvinnene betyr dette at de ikke har bosettingstillatelse når de flytter fra hverandre.

Det er også en stor andel ekteskap som går i oppløsning innen 4 år i ekteskap med kvinner fra Ukraina, Cuba og Den dominikanske republikk. Totalt er det ikke snakk om så mange ekteskap, men for de som skiller seg, skjer dette innen kort tid.

I Lie 2004 finner vi informasjon om ekteskap inngått mellom menn og kvinner som begge har utenlandsk landbakgrunn. Når det gjelder ekteskap mellom to innvandrere fra Marokko, er disse mer stabile enn andre land fra Afrika. Innvandrere fra afrikanske land har generelt en relativt høy skilsmissemfrekvens, især gjelder det ekteskap som har vart mer enn 5 år. Marokko skiller seg ut ved at flere ekteskap går i oppløsning de første årene, mens forholdene er mer stabil etter dette. Skilsmisseprosenten for innvandrere fra Asia er lave-

9. Skilsmisseprosenten er beregnet ut fra forholdet mellom inngåtte ekteskap og skilsmisser pr år. Perioden justeres for lengden på ekteskapets varighet i de tre skilsmissekategoriene. Skilsmisseprosenten når det gjelder ekteskap på 5 år+ er trolig for høy, fordi vi ikke har kunnet kontrollere varighetsfordelingen. Tallene sier likevel noe om forholdet mellom skilsmissehyppighet for korte ekteskap og de som har vart 5 år eller mer.

re enn for innvandrere fra Afrika og amerikanske land. Pakistan har en lav skilsmissemfrekvens, mens Iran har høy andel ekteskap som ender i skilsmisser, ikke minst gjelder dette ekteskap som har vart en del år.

Tabell 3.6. Skilsmisser i ekteskap der partene har samme landbakgrunn. Utvalgte land. 1990-1999. Prosent

Parets landbakgrunn	I alt	Ekteskapets varighet			Uoppgitt	N=
		Under 3 år	3-5 år	6 år eller mer		
Norge	4,8	0,8	2,6	1,4	0	78 660
Pakistan	2,7	0,6	1,4	0,5	0,2	197
Iran	23,1	4,1	9	11,7	0,3	288
Marokko	7,2	2,7	3,5	1,1	0,4	90

Kilde: Lie 2004

Serieekteskap – omfang

Formålet med delstudien basert på befolkningsstatistikken, er å sirkle inn utbredelsen av *gjentatte inngåelser av ekteskap*. Høy skilsmissemfrekvens og gjengifte finnes som kjent også i majoritetsbefolkningen. Delstudien fokuserer på gjentagende ekteskap i rask rekkefølge mellom norsk mann og utenlandsk kvinne. På bestilning har SSB gjort et søk i befolkningsstatistikken av gjengiftetfrekvens i den aktuelle befolkningsgruppen i 10-årsperioden 1994-2003. Perioden dekker dermed økningen i antall giftemål i denne befolkningsgruppen.

I den aktuelle tiårsperioden var det *389 menn med norsk statsborgerskap* som inngikk to eller flere ekteskap med utenlandsk kvinne. Av disse kan seks av mennene vise til tre ekteskap i løpet av denne tiden, de andre har inngått to ekteskap. Medregnet en separasjonstid på ett år pr. ekteskap vil det være begrenset hvor mange ekteskap en person kan oppnå i løpet av ti år. Som vi ser er omfanget av hyppige ekteskap begrenset. I 2002 fantes det mer enn 30 000 ekteskap mellom en norsk mann og en utenlandsk kvinne, og i forhold til dette omfanget utgjør seriefenomenet en svært liten prosentandel.

Tabell 3.7. Gjentatte ekteskapsinngåelse mellom norsk statsborger og kvinner fra Russland, Thailand, Filippinene, Polen, Marokko, Iran og Pakistan. 1994-2003. Absolutt tall.

	1. ekteskap	2. ekteskap	3. ekteskap
Russland	80	65	1
Thailand	68	67	1
Filippinene	19	31	1
Polen	18	14	
Marokko	11	6	
Iran	9	5	
Pakistan	9	10	
Andre	124	112	1
Uoppgitt	51	79	2
I alt	389	389	6

Tabell 3.7 beskriver omfanget av gjengifte fordelt på kvinnenens landbakgrunn for tiårsperioden 1994-2003. Fordelingen viser at mennene ikke nødvendigvis gifter seg med kvinner fra samme land i sitt 1. og 2. ekteskap.

Gjengifte med kvinner fra Russland og Thailand skiller seg ut. Kvinner fra Filippinene er den tredje største gruppen, især gjelder det for de aktuelle mennenes andre ekteskap med utenlandsk kvinne. Tidligere sovjetiske delstater som de Baltiske stater, Ukraina og Hviterussland er også land som rekrutterer kvinner til gjengifteforhold. Til sammen har 19 kvinner fra disse landene vært gift med menn første gangen de giftet seg med utenlandsk kvinne, og 24 kvinner giftet seg med menn som hadde vært gift en gang før med utenlandsk kvinne. Kvinner fra Cuba og Den dominikanske republikk inngår også i slike ekteskap, men i begrenset grad.

Tabell 3.7 forteller ikke noe om de aktuelle mennene også har vært gift før, enten med norske eller utenlandske kvinner, utenom denne tiårsperioden.

Det angitte omfanget av gjengifte over viser til norske statsborgere. Vi har også undersøkt hvor mange av disse hadde norsk landbakgrunn. Vi fant da at 259 av mennene hadde norsk landbakgrunn. Av disse hadde tre av mennene inngått tre ekteskap i løpet av denne tiårsperioden, og da kom kvinnen fra respektive Russland, Thailand og Filippinene.

Av de resterende 130 mennene som hadde inngått flere enn ett ekteskap i løpet av ti-årsperioden, hadde utenlandsk landbakgrunn. Også tre av disse hadde inngått tre ekteskap. Som Tabell 3.7 viser, er det ekteskap med kvinner fra Marokko, Iran og Pakistan, som utgjør de mest hyppige landbakgrunnene etter Russland, Thailand, Polen og Filippinene. Omfanget av gjengifteforhold er imidlertid langt mindre for disse landene.

Vi har ikke oversikt over omfanget av gjentagende ekteskap mellom menn med bosetningstillatelse, men som ikke har norsk statsborgerskap. En annen svakhet med datamaterialet der mannen har norsk landbakgrunn, er at andelen

ekteskap der kvinnens landbakgrunn er uoppgitt er relativt stor. Især gjelder dette for 1. ekteskap for menn med norsk landbakgrunn, der hele 70 prosent er uoppgitt¹⁰. Dette gjør at vi i liten grad kan fastsette omfanget av serieekteskap mellom mann med norsk landbakgrunn og kvinnens landbakgrunn. Men siden ekteskap mellom russiske, thailandske og filippinske kvinner i hovedsak inngås med norske menn, kan vi anta at tabellen som viser norsk statsborger også kan være veiledende når det gjelder andel gjentakende ekteskap i forhold til disse landene¹¹.

Menn som giftet seg med en kvinne fra ett land i første ekteskap gifter seg ikke nødvendigvis med en kvinne fra samme land i neste omgang. En krysskjøring viser likevel at det ikke er så store endringer i hvilke verdensdel kvinnen kommer fra; En mann gift med en russisk kvinne kan neste gang gifte seg med en kvinne fra en tidligere sovjetrussisk delstat, i enkelte tilfeller kommer den nye ektefellen fra Cuba eller Thailand. Noen menn som har vært gift med en filippinsk kvinne i første omgang gifter seg med en fra Thailand neste gang¹².

Serieekteskap – UDI-undersøkelsen

Vi har også undersøkt omfanget av hyppig gjengifte i UDI-undersøkelsen. Datamaterialet her består av saker der kvinnen søker om opphold på selvstendig grunnlag etter 37. 6 paragrafen i utlendingsforskriften (se kapittel 1 og 2). Det omfatter dermed ikke ekteskap der kvinnen har mer enn 3 års samliv i landet, men der det har vært eller hevdes at det har foregått overgrep eller mishandling i forholdet.

Gjennomgangen av sakene gir grunnlag for å inndele mennenes ekteskapskarriere i fem kategorier: Den første er de som tidligere bare har vært gift med norsk kvinne(r), hvor det akteulle ekteskapet med en utenlandsk kvinne kan være et engangsfenomen, eller bli fulgt opp av flere som resultat av at dette forholdet er avbrutt. De tre neste kategoriene er de som kan kalles gjengifteforhold: Kvinner som har vært gift med menn som har inngått ett til

10. I befolkningsstatistikken er det særlig de ekteksapene som inngås i utlandet hvor kvinnens landbakgrunn er ukjent, og for ekteskap inngått før 1999 (se Lie 2004: 63), noe som slår sterkt ut i vår undersøkelse.

11. Tabell 4.9 i Lie 2004 viser at av gifte kvinner med russisk landbakgrunn i 2002 er 79 prosent gift med mann med norsk landbakgrunn. Tilsvarende tall for thailandske kvinner er 93 prosent, filippinske kvinner 78 prosent og polske kvinner 66 prosent.

12. På grunn av at kvinnens landbakgrunn er i stor grad uoppgitt kan vi ikke få fram omfanget, men også denne krysskjøringen av 1. og 2. ekteskap bekrefter at det her er først og fremst snakk om gjentakende ekteskap med russiske, thailandske og filippinske kvinner.

to ekteskap med kvinner fra utlandet, menn med tre til fire slike forhold bak seg, og menn som også har hatt kvinner på besøksvisum.

I nesten halvparten av de gjennomgåtte sakene har vi ikke nok kunnskap om mannens tidligere ekteskaphistorie til å definere dette som gjengifte. De inngår i den siste kategorien: *Ukjent bakgrunn*. Her inngår både menn som antagelig ikke har vært gift før, menn med utenlandsk bakgrunn som eventuelt har vært gift med en kvinne fra hjemlandet tidligere, og menn som hvor det ikke framkommer om de eventuelt har vært gift med utenlandsk kvinne tidligere. Det kan derfor være mulig at serieomfanget er større enn anslått. Dokumentene som beskriver kvinnens sak har imidlertid gitt få holdepunkter for at dette er tilfeller.

Om en mann med utenlandsk landbakgrunn var gift for eksempel den gang han søkte asyl for femten år siden, men skilte seg fra henne, og gifter seg senere med en kvinne med utenlandsk bakgrunn, blir dette kategorisert som første gjengifteforhold. Hans første ekteskap likestilles med en norsk manns tidligere ekteskap med norsk kvinne.

Gjennomgangen viser at det er snakk om 25 *gjengifteforhold* i dette data-materialet. Undersøkelsen omfatter omlag samme andel saker der kvinne kommer fra Europa, Sørøst-Asia, Sør-Asia og Midtøsten. Den samme fordeling finner vi også når det gjelder gjengifte, dog med et par flere tilfeller fra Sørøst-Asia enn fra de andre regionene.

I undersøkelsen har vel halvparten av mennene norsk landbakgrunn, i ett tilfelle kommer mannen opprinnelig fra et annet nordisk land. En fjerdedel av mennene kommer fra Sør-Asia, mens en av fem kommer fra Midtøsten. Også her gjenspeiler gjengiftefenomenet det generelle bildet. I gjengifteforholdene er det noen flere ektepar der begge har minoritetsbakgrunn enn forhold der mannen har norsk landbakgrunn.

Tabell 3.8. Fordeling av kvinner i forhold til ektemannens ekteskaphistorie og landbakgrunn. UDI. Absolutte tall.

	Antall	Landbakgrunn	
		Mann norsk	Mann Annen
Gift tidligere med norsk kvinne	18	13	5
Gift med utenlandsk kvinne 1-2 gr.	22	8	14
Gift med utenlandsk kvinne 3-4 gr.	3	2	1
Besøksvisum	2	2	
Ekteskaphistorie ukjent	40	21	19
N =	85	46	39

De 25 aktuelle gjengifteforholdene omfatter også barn. Fem av parene har fått barn sammen. I ni av gjengifteforholdene har kvinnen særkullsbarn, i tre av disse tilfellene bor barna i hjemlandet hos kvinnens familie.

Krisesentrenes erfaringer med serieekteskap

Krisesentrene har opplevd en økning i andelen kvinner med utenlandsk bakgrunn som oppsøker krisesentrene. I 2004 hadde 48 prosent av de i alt 1753 kvinnene med krisesenteropphold, utenlandsk bakgrunn, dvs. ca 800 kvinner. I 2001 utgjorde minoritetskvinner 32 prosent av beboerne på krisesentrene. Halvparten av disse kvinnene hadde med barn til krisesenteret. Minoritetskvinnene på krisesentrene er gjennomgående yngre enn de med norsk landbakgrunn. I 2004 utgjorde minoritetskvinnene 32 prosent, det vil si 250 kvinner, gift med norske menn (Jonassen 2005).

I delundersøkelsen fra krisesentrene fikk vi inn skjema fra 86 kvinner. Av kvinnene i vår undersøkelse var det et lite flertall av ekteskap der begge hadde minoritetsgrunn. For beboere på krisesentrene totalt er forholdet motsatt, to tredjedeler av minoritetskvinnene er gift med minoritetsmenn. Dette betyr at kvinner fra utlandet gift med norske menn er overrepresentert i vårt utvalg som omfatter antagelser av serieekteskap. I utvalget er det omtrent like mange kvinner fra Europa, Sørøst-Asia og Latin-Amerika, som fra Sør-Asia, Midtøsten og Afrika. To av kvinnene er i landet på besøks- eller forlovelsesvisum, og seksten er her som asylsøkere. Halvparten av forholdene har vart i 3 år eller kortere.

I vel en fjerdedel av tilfellene (24 ekteskap) kjente ikke kvinnene eller krisesenteret til mannens tidligere ekteskapshistorie. De fleste i denne 'vet ikke'-kategorien kommer fra land som menn med norsk landbakgrunn pleier å gifte seg med. Det er altså mange av kvinnene fra Russland og Thailand som ikke har god kjennskap til mennenes tidligere liv. Dette kan være på grunn av språkproblemer, relasjonens kvalitet, eller fordi forholdet har gått ganske fort i oppløsning. En annen gruppe i «vet-ikke» kategorien er asylsøkere, der språkproblemer overfor krisesenterets medarbeidere kan være medvirkende årsak til at det ikke rapporteres mer om mennenes bakgrunn.

I nesten halvparten av utvalget hadde mennene ikke vært gift tidligere, eller de hadde vært utelukkende gift med norske kvinner. To tredjedeler av ekteskapene der mannen ikke har vært gift før (14 av 21 ekteskap), omfatter minoritetsmenn. Seks av kvinnene er asylsøkere, noe som antagelig også gjelder for deres menn. I ekteskapene der ektefellen ikke hadde vært gift før, kjennetegnes forholdene i større grad av fysisk vold, og kvinnen holdes ofte isolert. Dette er ofte ekteskap som har vart en stund, tre fjerdedeler av disse ekteskapene hadde vart mer enn tre år. Mange hadde felles barn, og halvpar-

ten av kvinnene var i trettiårene. Andelen av kvinner med høyre utdanning er noe lavere i denne kategorien enn i de andre kategoriene av ekteskap. I seks av tilfellene er overgrep anmeldt av offentlig instans, dette er også flere enn i de andre kategoriene.

Når det gjelder ekteskapene der ektemannen har vært gift tidligere med norske kvinner, er andelen kvinner med høyere utdanning relativt høy. Dette er hovedsakelig ekteskap med menn med norsk landbakgrunn, men også noen minoritetsmenn har tidligere vært gift med en norsk kvinne.

De tre kategoriene: *Ikke gift tidligere*, *Gift utelukkende med norsk kvinne* og *Ekteskapshistorie ukjent* er ikke aktuell for ytterligere analyse ut fra serieekteskapsproblematikken. De kan imidlertid gi innsikt i om serieekteskapene skiller seg fra andre typer ekteskap.

Tabell 3.9. Kvinner fordelt på ektemannens ekteskapshistorie og landbakgrunn. Krisesentrene. Absolutte tall.

	Antall	Landbakgrunn	
		Mann norsk	Mann Annen
Ikke gift tidligere	21	7	14
Gift tidligere med norsk kvinne	18	10	8
Gift med utenlandsk kvinne 1-2 gr.	22	11	11
Gift med utenlandsk kvinne 3-4 gr.	1	0	1
Ekteskapshistorie ukjent	24	16	8
Totalt	86	44	42

En fjerdedel av kvinnene (22 stykker) var gift med menn som tidligere hadde vært gift med kvinner fra utlandet, en eller flere ganger. Like mange minoritetsmenn som majoritetsmenn hadde vært gift med utenlandske kvinner en eller to ganger. Kvinnene med norsk ektefelle kom enten fra Europa, Sørøst Asia eller Latin Amerika. Kvinnene gift med minoritetsmenn kom fra Afrika, Sør Asia og Midt Østen (inkl. Iran og Irak). I ett tilfelle hadde en minoritetsmann bak seg tre eller flere forhold til minoritetskvinner.

Halvparten av kvinnene i gjengifteforholdene hadde bodd i Norge i mindre enn tre år. Tre av kvinnene var asylsøkere, og en var i landet på besøks/forlovelsesvisum. Det viste seg at kvinnene i serieekteskapene var relativt unge, 12 av dem var under 30 år. Fem av kvinnene var i arbeid, og to var under utdanning.

Halvparten av kvinnene som bor på krisesentrene har felles barn med ektefellen. Vel en fjerdedel har særkullsbarn. Tre kvinner var gravide. Når det gjelder serieekteskapene finnes det barn i over halvparten av disse forholdene.

Krisesentrene melder at de i seks tilfeller har hatt en kvinne tidligere som beboer fra samme mann. I to tilfeller har ektemannen hatt to tidligere kvinner som har oppsøkt krisesenteret for hjelp på grunn av mishandling.

Omfang av serieekteskap – en oppsummering

Av alle *bestående* ekteskapene i 2002 var

- 4 prosent mellom menn med norsk landbakgrunn og utenlandsk kvinne.
- Vel 5 prosent mellom ektefeller der begge har utenlandsk landbakgrunn. 70 prosent av minoritetsmenn er gift med kvinner fra hjemlandet.

Av alle ekteskap *inngått* i 2003 var

- 13 prosent mellom norsk mann og utenlandsk kvinne
- 10 prosent der begge hadde utenlandsk bakgrunn

Gjengifte:

Analysen av tallene fra SSBs befolkningsstatistikk viser at hyppige gjengifter foregår i begrenset omfang, og at dette skjer hyppigst av menn som gifter seg med kvinner fra Russland, Thailand og Filippinene.

I løpet av tiårsperioden 1994-2003 hadde:

- 389 menn med norsk statsborgerskap giftet seg to eller flere ganger med kvinne med utenlandsk landbakgrunn. Dette utgjør under 1 prosent av den aktuelle ekteskapsbestanden. Av disse var
 - 259 majoritetsmenn
 - 130 minoritetsmenn

De fleste hadde inngått to ekteskap i denne tiårsperioden. 3 av mennene med majoritetsbakgrunn og 3 av mennene med minoritetsbakgrunn hadde giftet seg tre ganger. Ingen hadde giftet seg mer enn tre ganger.

Når det gjelder *skilsmissehyppigheten* for kvinner fra de aktuelle landene, har denne økt noe, men langt mindre enn antall ekteskap. Skilsmisseprosenten for ekteskap mellom norske menn og kvinner fra Russland, Thailand og Filippinene ligger på vel 10 prosent, mens den er på over 20 prosent for kvinner fra Polen. Skilsmisseprosenten for ekteskap med kvinner fra Iran er på vel 20 prosent, mens for kvinner med pakistansk bakgrunn er skilsmisseprosenten bare 3 prosent.

I de to delundersøkelsene der vi har undersøkt problemfylte ekteskap, finner vi gjengifte i tre av ti ekteskap.

Serieekteskap

I dette kapitlet skal vi gå nærmere inn på hva som kjennetegner gjengifteekteskapene, og erfaringer som særlig kvinnene har fra disse. Kapitlet er delt i fire. For å få fram erfaringer og mulige fellestrekk har det for det første vært viktig å beskrive den store variasjonsbredden som disse ekteskapene representerer. Med utgangspunkt i anonymiserte beskrivelser av åtte ekteskapsforløp satt inn i ekteparets og særlig mannens ekteskapskarriære, har det vært mulig å trekke ut noen *gengiftemønstre*. Disse er drøftet i forhold til trekk ved andre (problem-)ekteskap i det analyserte utvalget. Det neste deltema er *ektefellene*. Det reflekteres det over hvem kvinnene er, og fellestrekk og viktige forskjeller mellom ektemennene deres. Blikket på aktørene etterfølges så av en refleksjon over *ekteskapet som institusjon*, og hvilke offentlige og private kontrakter som ligger til grunn for samlivet. Dette får fram både de samfunnsbestemte premissene, så vel som de forståelsene som ekteparet mer eller mindre bevisst forhandler om. I transnasjonale ekteskap der ektefellene har vokst opp i ulike land med forskjellige sosiale og kulturelle familieliv, vil partene kunne ha forskjellige forventninger til ekteskap og familieliv. Ved å trekke fram gjentagende tema for forhandlinger slik de presenteres i saksdokumentene fra UDI, vil en del av utfordringene ved disse ekteskapene bli påpekt.

Seriefenomenet gjenfinnes i både romantiske kjærlighetsekteskap og i arrangerte ekteskap. Det har vært nyttig å skille mellom disse hovedtypene, fordi det får konsekvenser for ekteskapsforløpet, rasjonaliteten i forholdene, og hvilke personer som er involvert. De romantiske kjærlighetsekteskapene omfatter hovedsakelig majoritetsmenn, men også flere av ekteskapene til minoritetsmenn inngår i denne kategorien, der samlivet baserer seg på ektefellenes valg av hverandre. Mannen kan eventuelt ha giftet seg arrangert tidligere. De arrangerte ekteskapene er del av komplekse familie- og migrasjonsrelasjoner som farger forventningene til ekteskap og livsløp.

Gjengifte – forskjellige historier

For å få fram variasjonsbredden, presenteres åtte cases som hver for seg og til sammen synliggjør viktige aspekter ved seriefenomenet. Casene blir presentert samlet, og vil bli diskutert mer inngående etter hvert når de ulike momentene tas opp hver for seg. Framstillingen bygger på UDIs registre, saksmapper, og i noen tilfeller, intervju med kvinnene.

Case 1

Mannen er nå pensjonert, men har i sitt yrkesaktive liv vært i utenriksfart. Etter et havarert forhold til en norsk kvinne som han også har et barn sammen med, giftet han seg med en jevnaldrende kvinne han møtte i et land i Sørøst-Asia (1). Kvinnen flyttet etter hvert til Norge, og de fikk barn sammen. Etter noen år skilte de seg. Kvinnen er nå norsk statsborger. Etter noen år gifter han seg på nytt med en mye yngre kvinne (2) fra samme land som hans forrige kone kom fra. De får også et barn sammen. Forholdet varer noen år, de skiller seg, og kvinnen gifter seg på ny med en norsk mann. Mannen etablerer på nytt et forhold til en enda yngre kvinne (3) fra samme land som hans to siste ektefeller kom fra. Dette forholdet blir ikke formelt registrert, og de bor i kvinnens hjemland en tid før han reiser til Norge.

Som pensjonist drar han nok en gang tilbake til sine ekskoners hjemland, og gifter seg på ny med en kvinne i tjuårene (4). De bosetter seg i Norge, mens hennes to barn fra tidligere forhold bor hos hennes slektninger i hjemlandet. Etter noen måneder flytter kvinnen til krisesenteret, og hun anmelder mannen for mishandling. Anmeldelsen henlegges på grunn av bevisets stilling. Hun søker og får oppholdstillatelse på eget grunnlag basert på mishandling, trusler og mannens kontrollerende holdning.

Ikke så lenge etter bruddet reiser mannen til kvinnens hjemland hvor han treffer en ny kvinne (5). De bor sammen der et år før de flytter til Norge. Da har han fått ordnet skilsmissem, og de kan gifte seg. Kvinnen er jevn gammel med hans forrige kone. Forholdet varer i to turbulente år før kvinnen flytter ut. Hun anklager ham for mishandling og kontrollerende atferd, mens han anklager henne for å innlede forhold til andre menn og utnytte ham økonomisk. Hun oppsøker til slutt et krisesenter, og får etter noen måneder innvilget søknaden om opphold på selvstendig grunnlag.

Etter bruddet reiser mannen på ny til kvinnens hjemland og innleder et nytt forhold til en kvinne (6) på samme alder med hans siste ektefeller. Hun søker om besøksvisum, men får avslag. De klager, men vedtaket opprettholdes. Etter noen måneder gifter de seg, og hun søker om oppholdstillatelse i familiegjennforeningsøyemed etter å ha kommet til Norge på 7 dagers D-visum. Saksbehandlingen trekker ut i tid da mannens tidligere ekteskaphistorie rulles opp. Etter et drøyt år får hun avslag på oppholdstillatelsen. Avslaget

begrunnes med at underholdningskravet ikke er oppfylt. På grunn av hans tidligere ekteskaphistorikk finner direktoratet ikke å kunne dispensere fra underholdningskravet i dette tilfellet.

Case 2

En norsk mann i femtiårene var som ung, gift med en norsk kvinne noen år, før de skiller seg. De har barn sammen. Etter noen år giftet han seg på nytt med en kvinne fra Sør-Europa (1). De er gift noen år, og har et barn sammen. Kvinnen bodde en stund på krisesenteret, politiet hadde også blitt innkalt i forbindelse med voldsepisoder hjemme hos dem. Kvinnen har fått norsk statsborgerskap.

Etter bruddet søkte han om besøksvisum for en kvinne fra Sørøst-Asia (2). Først får de avslag, men kvinnen søker deretter 6 måneders forlovelsesvisum, og dette innvilges senere samme år. Kvinnen får arbeidstillatelse i påvente av ekteskapsinngåelse. Etter kort tid oppsøker hun krisesenteret. Hennes pass og billett er konfiskert av ektemannen. Kvinnen returnerer til hjemlandet.

Et par år etter har mannen inngått ekteskap med en ny kvinne (3) fra samme land som sin seneste partner. De får et barn sammen. Etter tre år da hun hadde fått bopetningstillatelse, tar hun ut separasjon. Hun anmelder mannen for vold, men saken henlegges.

Før kvinnen flytter ut, tar mannen opp kontakten med kvinnen som tidligere hadde vært hos ham på «forlovelsesvisum» (2). Hun søker, motvillig, på oppfordring fra familien, 3-måneders besøksvisum. Han forespeiler at de skal gifte seg så snart skilsmissen er i orden. Etter kort tid i Norge anmelder hun mannen for voldtekt, og flytter til krisesenteret. I tillegg til fysisk vold og seksuelle overgrep, anklager hun mannen for å ville låne henne ut til sine kamrater. Kvinnen søker også skadeerstatning for tapt arbeidsfortjeneste kr. 10 000. Pass og flybillett er konfiskert av mannen. Når dette er ordnet, reiser kvinnen hjem. Anmeldelsen opprettholdes, offentlig påtalemyndighet står nå som sak-søker. Aktor henlegger imidlertid saken på grunn av bevisets stilling. Kvinnen innrømmes deretter voldsskadeerstatning på kr. 100 000.

Før saken kommer opp for retten, er mannen igjen i kvinnenes hjemland, og innleder et nytt forhold med en kvinne (4) han har blitt kjent med gjennom norske venner som er bosatt der. Hun søker besøksvisum, men dette blir ikke innvilget. De gifter seg, og kvinnen søker 7 dagers visum type D for å kunne søke familiegjenforening fra Norge. Visumsøknaden avslås med henvisning til mannens ekteskaphistorie.

Case 3

En kvinne (1) i førtiårene fra det tidligere Sovjetunionen søker om asyl i Norge mens hun oppholder seg i Finnmark, men får etter ett år avslag. Hun må returnere til hjemlandet. Her prøver hun å komme i kontakt med norske menn gjennom kontaktannonser. Ett år etter hjemkomsten inngår hun giftemål med en ti år eldre mann fra Sør-Norge. Hun flytter inn hos ham, og søker og får innvilget oppholdstillatelse i familiegjenforening. Etter et halvt år tar de ut separasjon, men trekker den så tilbake. Etter ytterligere en måned drar hun til krisesenteret, og derfra sender hun inn søknad om opphold på selvstendig grunnlag. Etter et drøyt år innvilges denne. Etter enda ett år med fornyet oppholdstillatelse søker hun visum for sin kjæreste fra hjemlandet.

Et år etter at skilsmissen er gyldig, søker hennes tidligere ektemann besøksvisum for en ung kvinne (2) fra en av de tidligere sovjetiske delstatene. De får avslag. Kvinnen søker deretter om 6 måneders «forlovelsesvisum», og får innvilget dette. Hun søker også for sin 6 år gamle datter, men datteren får avslag. Etter noen måneder i Norge gifter de seg, kvinnen søker om oppholdstillatelse i familiegjenforeningsøyemed, og søker familiegjenforening med datteren.

Case 4

Norsk mann gifter seg med en kvinne (1) fra Sørøst-Asia. Ekteskapet varer i tre år, og kvinnen søker separasjon etter å ha fått bosettingstillatelse. I månedene etter at ektefellen har flyttet ut, har mannen en kvinne (2) fra Øst-Europa boende hos seg på 3-måneders besøksvisum. Han reiser så på tur med kamerater til hjemlandet til sin tidligere kone. Der innleder han et forhold til en kvinne (3) han blir introdusert til av en av kameratene. Hun kommer til Norge på besøksvisum, og de gifter seg i hennes hjemland senere det samme året. Etter ett år i Norge sender hun inn søknad om familiegjenforening for sine to barn fra et tidligere ekteskap. De bor i en landsby sammen med farens familie. Hun innvilges dette, og tross motstand fra familien som barna bor i, bringes de med til Norge. De begynner på norsk skole. Etter at barna har kommet blir forholdet mer turbulent, mannen blir mindre tolerang i forhold til konens husarbeid og matlagning, fellesskap med barna, og hennes selvstendige sosiale liv sammen med slektninger og andre fra hjemlandet. Etter nesten tre års samliv tar han ut separasjon. Hun og barna flytter til slektninger, og siden til en egen leilighet. Hun søker om opphold på selvstendig grunnlag, men etter et år får hun avslag, fordi det ikke har foregått alvorlige nok overgrep mot henne. Hun sender inn en klage via advokat. I mellomtiden innleder hun et nytt forhold til en annen norsk mann. Dette forholdet blir brutt etter en stund, og både hennes forhenværende ektemann og kjæresten kontakter UDI og antyder at kvinnen livberger seg på prostitusjon. Etter et drøyt år avvises klagen av

UNE, og hun og barna som nå har bodd i landet i mer enn 4 år, må forlate landet.

Umiddelbart etter at ektemannen hadde tatt ut separasjon, dro han på ny sammen med kamerater til kvinnes hjemland, og innledet et forhold til en kvinne (4) som han allerede hadde hatt kontakt med via Internet. Kvinnen søkte om besøksvisum, men fikk avslag.

Case 5

En mann fra Nord-Afrika søkte som 20-åring på slutten av 1980 tallet asyl i Norge, men søknaden ble avslått. Han giftet seg da i stedet med en kvinne (1) som nettopp hadde fått vedtak om oppholdstillatelse på sin asylsøknad. Kvinnen kommer fra et annet land i Afrika. Han får oppholdstillatelse i form av familiegjenforening. De får to barn, og ektefellene får bosetningstillatelse etter tre år. De skiller seg. Som trettiåring gifter han seg med en kvinne (2) fra hjemlandet som akkurat har fylt 18 år. De får et barn. Etter to år blir de skilt etter hjemlandets normer, og flytter fra hverandre. Kvinnen flytter til krisesenter i en annen del av landet, og etablerer seg etter hvert her. Kvinnen søker og får innvilget opphold på selvstendig grunnlag. Oppholdstillatelsen gis ut fra familiegjenforening med barn.

Drøyt et år etter at de har flyttet fra hverandre gifter mannen seg på nytt med en kvinne (3) fra hjemlandet. Denne kvinnen er på samme alder som hans forrige kone. Kvinnen får avslag på søknad om familiegjenforening med begrunnelse om at mannen ikke oppfyller kravet om underhold. Han er arbeidsledig med bidragsforpliktelser overfor 3 barn. De anker avgjørelsen inn for UNE, og avgjørelsen omgjøres. Ett år senere søker kvinnen opphold på selvstendig grunnlag etter et opphold på krisesenteret. Kvinnen er gravid, og søknaden blir innvilget et par måneder før hun føder. Oppholdsgrunnlaget er både mishandling og familiegjenforening med eget barn.

Case 6

En kvinne fra Sør-Asia (3) var i midten av tjuårene da hun giftet seg med en mann som var tjue år eldre enn henne. Hun hadde 12 års skolegang, men har ikke vært yrkesaktiv i hjemlandet. Kvinnen hadde vært gift tidligere: Etter fullført skolegang ble hun gift med en jevnaldrende mann, men hun greide ikke å leve sammen med den sterkt religiøse svigerfamilien, og brøt forholdet. Foreldrene ønsket at hun skulle gifte seg igjen raskt, og hun ønsket også å komme til Vesten. Gjennom en fjern felles slektning fikk foreldrene kontakt med en mann bosatt i Norge. Hun godtok foreldrenes forslag til ny ektemann, tross den store aldersforskjellen. Mannen fortalte at han hadde god jobb i Norge, og egen leilighet. Da de kom til Norge oppdager hun at han er uten

arbeid, og lever av arbeidsløshetsstrygd. Det blir også klart at mannen har to ekteskap bak seg i Norge. Den ene konen er død (1), den andre (2) bor i samme by som dem. Til sammen har mannen seks barn fra tidligere ekteskap som han har økonomiske forpliktelser overfor, to av dem bor sammen med ham og den nye konen. Hun får ansvar for barna, og mannen ønsker også at hun får seg arbeid, slik at hun kan bidra til å forsørge dem. Etter nesten tre år i Norge reiser de til hennes hjemland på besøk. Ektemannen returnerer alene til Norge etter noen uker, kontakter politiet og sier at han ikke ønsker å ha konen tilbake. Kvinnen på sin side ønsker å returnere. Hun greier selv å kontakte ambassaden, som hjelper henne med å returnere til Norge. Hun tar inn på et krisesenter, fordi mannen ikke vil fortsette forholdet. Mannen kontakter igjen politiet, og sier at han ønsker å bryte ekteskapet, og at kvinnen dermed ikke har rett til oppholdstillatelse. Krisesenteret hjelper henne med å kontakte en advokat, som fremmer søknad om bosetningstillatelse. Søknad om bosetningstillatelse avslås, men kvinnen får oppholdstillatelse på selvstendig grunnlag. Ektefellene blir formelt skilt etter at ett års separasjon er omme. Hun inngår et nytt ekteskap, med en mann med midlertidig oppholdstillatelse i Norge. Mannen er noe yngre enn henne. De separeres etter et års tid. Tilværelsen hennes ordner seg etter hvert praktisk og økonomisk, det vanskeligste for henne er å få fast jobb, og å leve alene som kvinne. Tre år etter bruddet med sin første mann får hun bosetningstillatelse. Hun gifter seg så med en mann fra hjemlandet.

Case 7

En mann med foreldre fra Sør-Asia godtar å gifte seg med en nær slektning (1) i foreldrenes hjemland. Han setter imidlertid som betingelse at han skal gjøre seg ferdig med studiene først. Året før han er ferdig, er han på ferie i hjemlandet, og familien besøker da familien til den framtidige ektefellen. Han blir igjen presset til å inngå ekteskap mens de er der, og godtar dette. De sender inn søknad om familiegjengenforening, men etter å ha kommet til Norge ber mannen at denne stilles i bero til han er ferdig med utdannelsen. Året etter kommer kvinnen til Norge. Hun har avbrutt sin universitetsutdanning. Kvinnen flytter inn til svigerforeldrene. Ektemannen bor sammen med henne den første tiden, men overnatter etter dette sjeldent hjemme. Kvinnen får store husholdsoppgaver, og holdes under oppsyn innendørs av svigermoren. Svigerforeldrene utsetter henne også for fysisk avstraffelse hvis hun ikke oppfører seg som de forventer. Etter noe tid får hun begynne på norskkurs, og får etter hvert en vaskejobb. Lønnen inngår i svigerforeldrenes husholdsbudsjett. Mannen, som nå har en godt betalt jobb, fortsetter et forhold som han har hatt tidligere til en norsk kvinne (2). Han minimaliserer kontakten med sine foreldre og kone.

Etter nesten tre år i Norge blir kvinnen oppfordret av arbeidskolleger til å søke opphold på selvstendig grunnlag. Hun får hjelp av en advokat. Søknaden

avslås, fordi hun ikke har vært utsatt for alvorlige nok overgrep av mannen, men av svigerforeldrene, og fordi hun ikke har hatt rettmessig arbeidstillatelse helt siden mannen flyttet ut, men hun har likevel fornyet arbeidstillatelsen uten å melde fra om samlivsbrudd. Avgjørelsen klages inn for UNE.

Case 8

En velutdannet kvinne (4) i midten av tjuårene med flere års yrkespraksis innen helsevesenet, gifter seg med en ti år eldre mann. Begge har tilhørighet i det tidligere Jugoslavia. Ekteskapet kommer i stand etter at mannen, som har forhørt seg gjennom et felles familienettverk, kontakter foreldrene hennes. Mannen kommer på et besøk, og de gifter seg i løpet av de to ukene besøket varer, etter oppfordring fra faren. Fordi det er så mye uro i landet mente han at det var fornuftig av henne å gripe sjansen det var for å komme til Vesten. Hun har selv alltid drømt om en romantisk og økonomisk sikker framtid i et Vest-europeisk land.

I de tre månedene det tok for å få søknaden om familiegjenforening godkjent, flyttet hun til mannens familie, som bodde på en annen kant av landet. Hun brevvekslet jevnlig med sin nye mann, og så svært fram til å komme til Norge.

Umiddelbart etter ankomsten til leiligheten hans oppdaget hun at det hadde bodd en kvinne der tidligere. Han fortalte da at han hadde vært gift med en norsk kvinne (1), det var slik han hadde fått oppholdstillatelse 15 år tidligere. Hun oppdaget dessuten at han ikke hadde en vel ansett jobb i helsevesenet, men var trygdet. Han oppfordret henne til å skaffe seg jobb umiddelbart, og hun lyktes med å få et vikariat etter noen få uker. Hun opplevde imidlertid at språkbarrieren var uoverstigelig, og sjefen ba henne om å slutte. Dette opplevde hun som et stort nederlag. Hun var rasende på ektemannen som hadde satt henne i denne situasjonen, og dette førte til voldelige reaksjoner fra hans side. Etter hvert oppdager hun mer av hans tidligere liv, at han hadde vært gift en gang tidligere med en kvinne fra samme land som henne (2). Forholdet hadde bare vart noen uker, deretter hadde hun returnert til hjemlandet. Dette gjorde henne enda mer usikker. Ektemannen fortalte så om et annet forhold til en kvinne (3) med utenlandsk bakgrunn han hadde truffet i Norge, hvor fantastisk dyktig og flott hun hadde vært, noe som gjorde henne mismodig og enda mer usikker.

Hun begynte på norskkurs, og etter et år fikk hun ny jobb og forsørget dem begge. Konfrontasjonene og mishandlingen fortsatte. Hun hadde lite kontakt med andre, og mannen kontrollerte alle hennes bevegelser. Han sa at bare hun kunne gi ham et barn ville han respektere henne, men dette lot vente på seg. I denne tiden mistet hun all selvtillit, og hans daglige overgrep og mishandling gjorde at hun mistet kontakten med virkeligheten. Hun hadde ingen å snakke med, og skammet seg over situasjonen hun hadde kommet opp i. Hun fortalte

om situasjonen til moren i en telefonsamtale, men faren hennes anklaget henne for å være utakknemlig. Det tok fem år med overgrep før hun med hjelp av politiet greide å rømme og oppsøke et krisesenter. Hun greide å få med seg barnet de da hadde fått.

Gjengifte – hvilke mønstre?

Beskrivelsene av de åtte ekteskapskarriærene viser mangfoldet av forløp et serieekteskap kan ta. De varierer langs flere linjer. Den ene er mannens landbakgrunn, om han er norsk eller innvandrер, om ekteskapet er arrangert eller inngått av partene alene, og om de er basert på formelle og implisitte ekteskapskontrakter som begge har vokst opp med, eller om de er sosialisert inn i ulike lands familietradisjoner og kjønnede relasjoner. En annen akse som forener eller skiller forløpene, er om de inngår i klare mishandlingsmønstre, eller om maktovergrep er et resultat av den strukturelle ulikhet i maktressurser som ligger i inngåelsen av transnasjonale ekteskap.

Case 1 beskriver et gjentakelses- og mishandlingsmønster der en mann med flere skilsmisser bak seg, på sine eldre dager inngår ekteskap med helt unge jenter. Forholdene kjennetegnes av mishandling og kontrollerende atferd. Mannen har gjerne erfaring fra utlandet gjennom sitt yrkesliv.

Case 2 beskriver den notoriske overgriper.

Case 3 står for tilfellene der mannen gjør bruk av maktressurser som ligger i den overlegne posisjonen han er i som herboende part i transnasjonale ekteskap. Det er her snakk om en skilt mann, eventuelt en ungar, som litt nølende tar kontakt med en utenlandsk kvinne gjennom kontaktannonse. Etter bruddet søker han igjen kontakt med en ny kvinne, nå mye yngre, der forhåpningen er at han denne gangen greier å etablere et normalt familieliv.

Case 4 beskriver i enda større grad den privilegerte posisjonen mannen er i. Han tilhører et miljø der flere venner har giftet seg med kvinner fra et annet land. Tross sin overlegne posisjon har han en følelse av å bli utnyttet av kvinnene, og er ikke fornøyd med de kvinnene han har møtt. Nye forhold bekrefter selvbildet, og bidrar dessuten til at han ikke taper ansikt overfor kameratene.

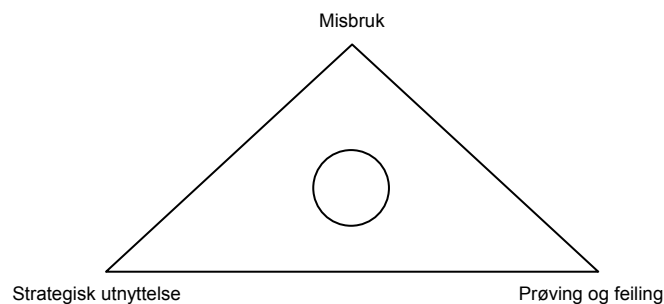
Case 5 og 7 viser til strategisk utnyttelse av ekteskap som en måte å skaffe seg oppholdstillatelse på. Dette kan være ett aspekt, men ikke nødvendigvis det avgjørende for ekteskapsinngåelsen. Disse forholdene oppløses ofte etter en tid, og mannen ønsker å inngå nytt ekteskap med en kvinne med samme landbakgrunn som ham selv (se case 5 og 7). Eventuelt er det snakk om ekteskap med en asylsøker hvor ekteskapet går i oppløsning i asylsøkerforløpet. Nye forhold inngås, gjerne med yngre kvinner fra hjemlandet, med eller uten familiens hjelp.

Gjengiftefenomenet knyttet til *arrangert ekteskap* dukker særlig opp når kvinnen gifter seg med en mann som er eldre enn henne selv (case 6 og 8). Også disse kvinnene synes å være uforberedt på å møte mannens tidligere

ekteskapshistorie. Begge hendelsesforløpene beskriver menn som forespeiler kvinnen andre framtidsutsikter enn det som viser seg å være realiteten. Mennene har et klart omsorgs- og økonomisk motiv for å inngå ekteskapet. I case 7 er paret jevn gammelt, og her innfrir sønnen foreldrenes forventninger om arrangert ekteskap, samtidig som han ivaretar egne planer og relasjoner. Kvinnen blir den uskyldige part i et uønsket ekteskap, der sønnen ikke tar oppgjør med foreldrenes press om å gifte seg arrangert (se også Kaur 2004).

Ut fra eksemplene, og det resterende materialet som er gjennomgått, kan vi dele inn serieekteskapsfenomenet i tre kategorier gjentakelsesmønstre. De representerer hver sine ytterpunkter, mens det i de fleste tilfellene er en kombinasjon av dette.

Figur 4.1. Gjentakelsesmønstre i serieekteskap



Den første kategorien viser til de forholdene der menn har mange skilsmisser bak seg gjennom hele sitt voksne liv, og de utnytter det økonomiske fortrinn som de representerer for å gifte seg med helt unge kvinner. Når kvinnene bryter ut av forholdet, som kjennetegnes av mishandling og kontroll, reagerer mennene umiddelbart med å innlede et nytt forhold. Forholdene kan betegnes som klare *misbruk*. Casene 1, 2 og 5 kan klart plasseres i denne kategorien.

Motivasjonen for de unge kvinnene til å inngå ekteskap med stor aldersforskjell kan være et ønske om inngangsbillett til Vesten. I noen tilfeller er *strategisk utnyttelse* av mulighetene for familiejenforening som migrasjonsstrategi en viktig motivasjon, selv om det å gifte seg også omhandler et større spekter av behov og drømmer i disse tilfellene også. Case 7 er kanskje det klareste eksempelet, som bidrar til at unge menn gifter seg flere ganger. Det er også flere av kvinnene som utnytter mulighetene for gjengifte. Det er nødvendigvis ikke dette som er utgangspunktet for forholdene, men situasjonen de havner i, og rammene for å inngå gode ekteskap, bidrar til det.

Den siste kategorien innebærer *prøving og feiling* der et mislykket forhold og nederlag fører til at en prøver på nytt. Siden vi har definert gjengifte som

to eller flere ekteskap som inngås relativt raskt, er det flere forhold som kan plasseres i denne gruppen. Det at de ikke fungerer, kan være knyttet til mis-handling, eller at kvinnene tilbys uholdbare betingelser for forholdet. Det kan også være andre grunner som ligner på hvorfor mange ekteskap i majoritetsbefolkningen går i oppløsning. For unge er samboerforhold som varer en kort tid, vanlig, og forståelsen av at et forhold er uforpliktende, kan være en grunn til at den ene part trekker seg, og vil prøve lykken et annet sted. Case 3 kan muligens være et eksempel på et slikt forhold.

Det er viktig å påpeke at i alle de tre kategoriene, og kombinasjonene av dem, vil det kunne finnes en kjerne av tro, håp og reelt ønske om å inngå et kjærlighetsfylt ekteskap.

Disse gjengiftemønstrene viser både til individuelle kjennetegn, og til strukturelle rammer. Ekteskap som er inngått på tvers av verdensdeler og land med store forskjeller i velferds- og inntektsnivå, innebærer i seg selv et strukturelt makthierarki. Dette forsterkes av at ektefellen flytter til en samfunnsstruktur og kulturelle tradisjoner som hun er ukjent med. De tradisjonelle maktforskjellene mellom kvinner og menn forsterkes ytterligere ved at det er kvinnen som flytter til et vestlig land.

De transnasjonale ekteskapene formes også av lokalt bestemte statusforskjeller. I Norge, som i mange andre land, påvirkes ekteskapsmønsteret av prosesser for urbanisering, og har dermed en geografisk dimensjon. Ett fenomen som kommer fram i forhold til de aktuelle ekteskapene er marginaliseringen av en del menn i rurale strøk. Unge kvinner flytter vekk fra småsteder og grise-grendte strøk for å ta utdanning, og de blir ofte værende i sentrumsnære områder (se f.eks. Hauan 2005). Både i UDI- materialet og krisesentermaterialet er det en del menn som bor i rurale strøk som gifter seg med kvinner fra utlandet, men dette utgjør bare en begrenset del av forholdene. Mesteparten av forholdene gjelder par som bor i større byer. Selv om det norske ekteskapsmarkedet er geografisk skjevt, er ikke dette hovedforklaringen til hvorfor menn foretrekker å gifte seg med kvinner fra utlandet.

Et annet trekk er videreføring av etniske grenser når det gjelder inngåelse av ekteskap i majoritets- og minoritetsbefolkningen, noe som bidrar til at minoritetsmenn gifter seg med kvinner fra hjemlandet. For eksempel finner vi at flere menn med minoritetsbakgrunn har vært gift med norsk kvinner tidligere, men etter skilsmissemis gifter de seg på ny med en kvinne som i de fleste tilfellene kommer fra hans hjemland.

Gjengifteforholdene – ikke så forskjellige – sett utenfra

Sammenligner vi *gjengifteekteskapene* med de øvrige problemfylte ekteskapene der kvinnen har søkt om opphold på selvstendig grunnlag og/eller kontaktet krisesentrene, skiller ikke disse forholdene seg ut med særlige kjennetegn. Gjengifte omfatter kvinner fra alle de undersøkte områdene. Dette inne-

bærer at det finnes både arrangerte ekteskap og romantiske kjærlighetsektepar i utvalget, slik casene over viser. Det er noe overvekt av par der begge har minoritetsbakgrunn. Dette kan gjenspeile at også mennenes tidlige ekteskaps-historie er med 'utenlandsk kvinne', i motsetning til norske menn som kan ha flere ekteskap med norske kvinner bak seg. I analysen har vi imidlertid tatt høyde for disse ulike ekteskapshistoriene, og bare der det er snakk om raske gjengifter de siste ti-femten årene er kategorisert som gjengifte. Et poeng som er verdt å nevne er at noen av de litt eldre mennene som kommer fra land der arrangerte ekteskap eller familienes involvering i ekteskapsinngåelsen, er tradisjon, og som selv har giftet seg arrangert tidligere, inngår ekteskap basert på avtale mellom ektefellene, og ikke deres familier. Dette gjelder særlig menn fra Iran og Marokko.

Relativt flere gjengiftepar befinner seg i østlandsområdet inkludert Oslo, sammenlignet med hele utvalget, men forøvrig gjenspeiles den geografiske fordelingen. Det er få tilfeller fra Midt- og Nord-Norge i vårt materiale.

Det området som serieekteskapet skiller seg mest ut, er i forhold til alder. I utvalget som helhet er det en klar aldersforskjell mellom kvinnene og deres ektemenn. *Tre fjerdedeler av kvinnene er yngre enn 40 år, mens to tredjedeler av mennene er over 40 år.* I en del tilfeller er aldersspennet ikke så stort, mens i andre kan den være betydelig. *I gjengifteforholdene er aldersforskjellen større enn i de andre forholdene vi har analysert.* Især gjelder dette de mennene som har vært gift tre ganger eller mer med kvinne fra utlandet. De er alle over 60 år. To av disse kvinnene er i tjuårene, mens den siste er i trettiårsalderen.

Kvinnene i serieekteskap

Det er vanskelig å finne klare fellestrekk for kvinnene som inngår i gjengiftemønstre. De kan ikke lett skilles ut fra andre kvinner fra samme land som søker kontakt med menn fra vesten for et framtidig samliv. Det kan derfor synes som om de er «uheldige», sammenlignet med andre som inngår i forhold som fungerer bra. Mangfoldet og det sammensatte i livssituasjonen er det mest iøynefallende for alle kvinnene.

Det er både yngre og eldre kvinner som inngår i gjengifteekteskapene, selv om overvekten av kvinnene er unge. Rundt halvparten av kvinnene er under 30 år i de to delstudiene vi har gjort.

Når det gjelder kvinnenens sosiale og økonomiske utgangspunkt, deres utdanning, familierelasjoner og motivasjon, finner vi forskjeller både innen og mellom de landene som inngår i undersøkelsen. Dette samsvarer med andre studier av transnasjonale ekteskap (Constable 2005, Pessar og Mahler 2001, Simons 2002). For kvinnene er migrasjon et svar på drømmer om en romantisk og sikker framtid. I tillegg til troen på et godt forhold, er det en vei til

bedret økonomi og materiell standard, og å unnsnippe tradisjonelle maktforhold i familieformen i hjemlandet, noe flere har erfaringer fra. Mange har forsørger- og andre omsorgsbyrder som de forsøker å ivareta gjennom økt inntekt. Vesten innebærer ikke bare økonomiske fordeler, men også økt sikkerhet i form av velferdsordninger som gir dem større grad av kontinuitet og kontroll med egne livsbetingelser, enn det de lever under i hjemlandet. Det er ofte sammensatte grunner for at de tar skrittet, men felles for dem er at ekteskapet gir dem en sjanse til en radikal endring av livssituasjonen de lever i.

Flere av de unge kvinnene fra Thailand og Filippinene har kommet i kontakt med mennene gjennom arbeidet de har i turistområdene. Noen har utdannet seg til stillinger på hoteller ol, mens andre er barpiker, eller har andre ufaglærte jobber. De har reist til disse områdene for å sikre seg en inntekt. På Filippinene er det forventet at døtre, især den eldste i en søskenflokk, bidrar til å sikre familiens økonomi, og har ansvar for foreldre når de eldes. Kvinnene inngår dermed i større nettverk av ansvarsrelasjoner, og foreldrene og søsken tar eventuelt vare på barna, om kvinnene trenger hjelp. Mange områder av Thailand praktiserer også et familiebasert fellesskap, der utflyttede døtre har rettigheter, men også forpliktelser. Barn til familiemedlemmer som ikke har etablert egne familier er en velkommen del av foreldrenes «hus» eller hushold (Sparkes 1997, 2002). For andre kvinner kan slike familienettverk være brutt, eller de tilhører fattige urbane familier uten dette sikkerhetsnettet (se f.eks. Montgomery 2001). For kvinnene som kommer i kontakt med menn via kontaktannonser eller Internet, kan bakgrunnen deres variere, med erfaringer fra jordbruk så vel som industri. Disse kvinnene må ha økonomi og kompetanse for å betjene denne formen for kontakt. Kvinnene som gjenfinnes i vårt materiale fra disse landene var både med og uten familieforpliktelser.

En relativt stor andel av kvinnene fra Øst-Europa og de tidligere sovjetstatene, søker om familieegjenforening med sine barn, og ønsker å etablere et nytt liv i Norge som inkluderer egne særkullsbarn. Det er også en relativt stor andel av disse kvinnene som har høyere utdanning eller er fagutdannet. Det er også flere noe eldre kvinner som kommer fra disse landene, sammenlignet med kvinnene fra Asia. Andelen eldre kvinner i gjengiftemønstrene er imidlertid relativt liten, i vårt utvalg gjenfinnes de også i ekteskap der det foregår mishandling, men som ikke nødvendigvis inngår i gjengiftemønstre.

En del av kvinnene som kommer i kontakt med norske menn har allerede slektninger eller venner som er gift i Norge (se også Paul og Wiig 1992). Kontakter som formidles gjennom personlige bekjentskaper er dermed en viktig måte å etablere ekteskapsrelasjoner på. Dette kan være en måte å sikre at kvinnene ikke gifter seg med menn med et dårlig rykte. I de aktuelle casene som er beskrevet ser det ut som om kvinnene har møtt mennene i mer tilfeldige sammenhenger, og at de ikke er rekruttert gjennom nært bekjentskap. I vårt materiale er det heller ikke kvinner som har kommet som au pair i Norge, en gruppe som har økt de siste årene. Disse har bedre muligheter for å bli kjent

før de inngår et forhold. Kvinnene tar også store sjanser, selv om de vet at det er en risiko for å bli utnyttet. De tenker gjerne at forhold kan endre seg, bare partneren møter den rette, som jo nettopp *kan* være dem selv. Ett eksempel er kvinnen som reiste tilbake, om enn motvillig, til en mann hun allerede hadde opplevd overgrep fra.

Det er verdt å merke seg at arrangerte ekteskap både mellom nære slektninger og organisert gjennom perifere slektsrelasjoner, ikke garanterer for at det ikke skjer overgrep i forholdene. For eksempel forteller en av kvinnene i intervjuet at hun ikke visste at mannen hadde vært gift flere ganger i hjemlandet, men at familien hennes hadde fått vite det. De fortalte henne ikke dette før etter hun var kommet til Norge og mannen hadde begynt å mishandle henne. Han på sin side hadde fortalt henne at han var lege, hadde god økonomi, bil og stor leilighet. Det viste seg at han var trygdet og leide et rom i et hospits. Kvinnen opplevde dermed at hun ikke bare var lurt av ektemannen, men også av sine foreldre som hadde holdt informasjon tilbake for henne.

Transnasjonale arrangerte ekteskap blir gjerne inngått mellom familier som møtes noen hektiske ferieuker, og hvor den geografiske avstanden kan bidra til at ektefellenes bakgrunn ikke kan dobbeltsjekkes. Dette kan føre til at kvinnene havner i forhold basert på uredelige opplysninger (Kaur 2004). Noen kvinner som gifter seg med eldre menn, har vært gift tidligere. Siden familiens og datterens anseelse er redusert på grunn av at kvinnen har brutt ut av et forhold, vil foreldrene lettere kunne godta tilbud fra menn som de ikke kjenner bakgrunnen til, eller tilbudet er så «godt» at de godtar hastige inngåelser.

Når det gjelder utdanningsbakgrunn for kvinnene i de arrangerte ekteskapene, varierer denne, der både kvinner med høy utdanning og med få år på skolen inngår. Lavleen Kaur påpeker i sin hovedfagsoppgave om arrangerte ekteskap at oppfatningen av Vesten som det «forgjettede land» har ført til at et giftemål med emigrerte personer oppfattes som en økonomisk trygghet, økt sosial status. En minoritetsperson fra Norge oppfattes dermed som likeverdige statusmessig som de rike i hjemlandet. Dette gjør det enklere for middelklassefamilier i diaspora til å dra til hjemlandet og finne en høyt utdannet og velstående brud (Kaur 2004). I dette ligger det flere måter å utnytte situasjonen på økonomisk. Kvinnen fra case 8 med utdanning og arbeidspraksis fra helsevesenet, fortalte for eksempel at ektemannen hadde vært svært opptatt av hennes utdanning og de mulighetene hun hadde på det norske arbeidsmarkedet når det gjalt å få jobb og arbeidsinntekt, før han inngikk ekteskapet.

For kvinnene kan forestillinger de har om partneren krysse deres egne forventninger til relasjonen på ulike måter. Annen litteratur beskriver kvinnenes oppfatninger av hvorfor menn fra Vesten velger å gifte seg med kvinner med annen nasjonalitet. De mener at mennene oppfatter vestlige kvinnene som lite omsorgsfulle, og for mye opptatt av egne behov og karriere, og støtter mennene langt på vei i denne oppfatningen (se f.eks. Kramvig og Stien 2002,

Constable 2005b). De ser sin egen oppgave som framtidig ektefelle å tilfredsstille mennenes behov for oppmerksomhet og omsorg. Gjennom barndom og oppvekst har de tilegnet seg tradisjonelle oppfatninger og ferdigheter som kvinne i relasjon til menn hvor forskjellene oppfattes som komplementære mer enn like. Dette ligger som klangbunn når de innleder forhold til norske menn. Samtidig lever mange som selvstendige kvinner i hjemlandet med et liv som delvis utfordrer foreskrevne forventninger og tradisjonelle kjønnshierarkier der, og mange har også gjerne brutt ut av undertrykkende forhold til menn (Constable 2005b, Thai 2005). Forskning påpeker at yrkesaktive middelklassekvinner opplever at menn i deres hjemland i liten grad verdsetter den kompetansen de har, og gir dem mulighet for anerkjennelse og likeverdige relasjoner slik de mener vestlige menn kan gi dem. Det er imidlertid vanskelig å generalisere i et felt som er både i endring, både lokalt og globalt, og det vil være kulturelle forskjeller i hvordan privatsfæren defineres, og hvilken logikk og implisitte kontrakter som ligger til grunn for familierelasjoner.

Beslutningen kvinnene tar om å bryte opp fra hjemlandet og flytte til en ukjent verdensdel med en mann som de ikke kjenner godt, vitner om et initiativ og ønske om å ta grep om eget liv. Situasjonen de kommer i kan imidlertid vise seg å gi lite rom for deres handlingspotensiale. Framstillingen av kvinnene som offer kan redusere deres handlingspotensiale. «Offersituasjonen» kan være en midlertidig situasjon. Det er derfor viktig å tilskrive kvinnene et potensiale for å ta ansvar for og å endre egen situasjon.

Et annet moment som er viktig å nevne er kvinnes forståelse av handlingsmulighetene de har i Norge. Disse er farget av det samfunnet de har vokset opp i. Ikke minst gjelder dette kvinnes muligheter til å få hjelp fra offentlige instanser for å komme ut av undertrykkende relasjoner, bl.a. hvilken rolle myndigheter, politi, velferdsordninger og frivillige organisasjoner kan ha i denne sammenheng. Kvinnene har erfaring med samfunn der disse instansene, og forholdet mellom dem, er annerledes, og deres divergerende kunnskap er et viktig premiss for å forstå hvem kvinne er, og hva slags premiss de har for å handle i den situasjonen de plasseres i.

Hvem er mennene?

Som nevnt i metodediskusjonen innledningsvis har vi mindre informasjon om ektemennene, og den informasjonen vi har er hovedsakelig framstilt gjennom kvinnes saksapirer og framstillinger. Det finnes imidlertid også egne dokumenter vedlagt sakene skrevet av kvinnens partnere. Datagrunnlaget gir ikke et fullgodt bilde, og vi er derfor forsiktige med å beskrive ektemennene er utover det statistiske bildet som gis. Likevel kan vi antyde noen av de maktressursene mennene har mulighet for å benytte seg av.

Det er både unge menn, middelaldrende og eldre menn som inngår gjengifte, men flest befinner seg i den midterste gruppen. I vår undersøkelse fordeler de seg likt på en tredjedel under 40 år, en tredjedel mellom 40 og 50 år, og en tredjedel 50 år eller eldre. De som er over 60 år har mange skilsmisser bak seg, både med norske og utenlandske kvinner.

I de to delundersøkelsene er det en liten overvekt av minoritetsmenn som gifter seg flere ganger med kvinne fra utlandet. De ulike landbakgrunnene representerer gjerne forskjellige livssituasjoner og livsløp. F.eks. har mange med pakistansk bakgrunn vokst opp i Norge, mens de fleste fra Iran har kommet som asylsøkere. De marokkanske mennene representerer begge disse kategoriene, dessuten har flere selv kommet til Norge gjennom familiegjenforening. Majoritetsmenn har et annet utgangspunkt for inkludering og sosialt nettverk i samfunnet enn minoritetsmenn.

Flere asylsøkere har søkt om asyl sammen med familien. Familien har deretter gått i oppløsning, eller familiegjenforeningen har ført til konflikter som har endt med brudd. Mannen ønsker etter en tid å inngå et nytt forhold, og da gjerne med en kvinne fra hjemlandet. Det er når mannen gjentar nye giftemål at vi har registrert det som et seriefenomen. Kvinner som skiller seg etter en asylsøkerprosess kan oppleve situasjonen som enslig svært vanskelig, og inngår nye forhold. I en del tilfeller gifter de seg med en nåværende eller tidligere asylsøker, og forholdet blir ofte kortvarig. Flere slike tilfeller finnes i kriserentermaterialet.

Det er spesielt menn med pakistansk bakgrunn som gifter seg med jevnaldrende, og disse har selv vokst opp i Norge. I en del tilfeller inngår mannen et arrangert ekteskap etter press fra foreldrene. Det er flere eksempler i vårt materiale der mannen opprettholder samboerskap med norske kjærester, og i to tilfeller har han fått barn med to kvinner samtidig, både med konen som bor hos foreldrene hans og med den norske samboeren.

Når det gjelder mannens tilknytning til arbeidslivet, vet vi at minst seks av ti er i arbeid. Vi mangler imidlertid data for en del menns arbeidstilknytning. Kategorien trygdede og arbeidsløse menn finnes i materialet, ikke minst blant de eldre, men det er ikke denne gruppen som først og fremst inngår flere ekteskap med kvinner der mishandling er en del av bildet. Det er heller ikke et gjennomgående trekk at forholdene kjennetegnes av misbruk av alkohol eller andre rusmidler, selv om det spiller inn i noen av mennenes mishandlingsmønstre.

Menns overordnede posisjon i forhold til hustruen begrunnes gjerne eksplisitt eller implisitt med en rettighetstenkning, at kvinnen er underlagt mannen i ekteskapet. Dette er tankegods formet gjennom århundre ut fra patriarkalsk kultur og tradisjoner (se de ulike trossamfunns forståelse av ekteskapspakten s.). Studier på feltet (se f.eks. Paul og Wiig 1992, Egeland 2001) viser at mange norske menn som inngår ekteskap med kvinner med annen nasjonalitet nettopp verdsetter tradisjonelle kjønnsroller. De ønsker imidlertid å mar-

kere avstand til en posisjon som mulig undertrykker og mishandler, og presenterer seg med en moderne mannlighet der maskulinitet knyttes til likeverdig rollefordeling. Som en av mennene i Flemmens undersøkelse uttrykker forskjellen mellom hans russiske kone og en norsk kvinne på hennes egen alder er at «hun på en annen måte respekterer at et mannfolk også kan ha sine ting å gjøre». Hun har forventninger til ham i manssrollen, og anerkjenner at han som mann har visse rettigheter (Flemmen 2004:66). Kvinnene er gjerne oppvokst med at menn har en legitim rett til autoritet over kvinner, slik at for kvinnene oppleves mannen de gifter seg med som relativt positivt innstilt til likeverdige forhold mellom ektefellene. Kvinnene ønsker imidlertid å være likestilt, men med komplementaritet i ansvar og handlinger. Dette knytter de til en moderne familieform, som er den forventningen de har til et ekteskap i Vesten (Flemmen 2004, se også Paul og Wiig 1992, Kramvig og Stien 2002).

Ektemennenes overlegne stilling forsterkes i de aktuelle ekteskapene gjennom deres økonomiske status. De representerer Vestens velstand og økonomiske trygghet, og er leddet til det norske velferdssamfunnet, uavhengig av om de har god inntekt eller ikke. Kvinnene har i liten grad mulighet til å skaffe seg en selvstendig økonomi i starten av forholdet. Både språkproblemer og strenge regler og prosedyrer for å få godkjent yrkesbakgrunn fra andre land, bidrar til dette. At personer på familiegjengenforening ikke har en selvstendig status før etter 3 års opphold i Norge («treårs regelen» på folkemunn), gir ektefellen et maktmiddel i mishandlingsforholdene. At trusselen er reell om mannen ønsker å avbryte forholdet etter kort tid, er del av saksbildet når det gjelder gjengifteforholdene. I noen tilfeller skjer dette ved at han underskriver skilsmissepapirene med eller uten ektefellens viten. Noen kvinner etterlates i hjemlandet når de er på ferie. F.eks. hadde ektemannen fortalt sin unge hustru etter noen måneders samliv at faren hans var blitt syk, de måtte derfor dra på kort varsel til hjemlandet. Dette viste seg ikke å stemme, faren var frisk da de kom fram. Ektemannen avbrøt ferien etter få dager, han sa han hadde blitt tilkalt av sjefen, og måtte rask tilbake til Norge. Han skulle komme og hente henne etter noen uker. Hun ble boende hos hans foreldre, hun ventet barn, og etter et par måneder fødte hun en datter. Hun fikk ikke tak på mannen, han hadde skiftet mobilnummer og svarte ikke på brevene. Foreldrene hans var sinte over hvordan han behandlet henne, men de fortalte henne ikke om hva slags kontakt de selv hadde med ham. Da den nyfødte var blitt et halvt år flyttet kvinnen til foreldrene sine. De var fattige bønder, og lite fornøyd med å få henne hjem på denne måten. Moren passet datteren, mens hun selv søkte arbeid i en by i nærheten. Etter et par år fikk hun høre at hun gjennom ambassaden kunne søke oppholdstillatelse i Norge på selvstendig grunnlag. Dette gjorde hun, og fikk opphold. Hun ville reise tilbake til Norge for å gi datteren en skikkelig skolegang og bedre livsbetingelser, til tross for at hun manglet et nært nettverk å støtte seg til.

I flere tilfeller har ektefellen henvendt seg til politiet eller UDI, og gitt beskjed om at han ikke ønsker å fortsette ekteskapet. Siden de ikke lenger bor sammen, f.eks. om kvinnen flytter til krisesenteret eller til slektninger, bortfaller grunnlaget for oppholdstillatelsen. Han anmoder da om at hun ikke gis videre oppholdstillatelse.

At kvinnene trues med utvisning fra landet, brukes også aktivt som en måte å ha kontroll over kvinnenes kontakter og bevegelser i tiden de bor sammen. For eksempel forteller en kvinne:

Han nektet meg å forlate huset, han tok passet mitt og sa at uten ID-papirer på meg ville barnevernet ta datteren vår. Jeg var så redd for dette at jeg ikke torde gå ut, Jeg var så redd at de skulle ta barnet mitt.

Språkproblemer gjør at kvinnene ofte er prisgitt mennene sosialt og at de introduserer dem til norske regler og tradisjoner. De er også avhengige av dem for å ordne opp i formelle papirer og kontakten med det offentlige.

Teorier om maktmisbruk og vold i familien har blitt kritisert fordi de ensidig har lagt til grunn et individ og relasjonelt perspektiv (se Leira 2002, Hammerlin 2002). For å tolke det komplekse bildet av de relasjonelle forholdene i et makt-avmaktsforhold, må det tilføres strukturelle og institusjonelle maktbetingelser. Det er måten disse virker sammen på, som kan gi innsikt i de kontrollmekanismene menn benytter seg av i deres mishandling. Det er nettopp samspillet mellom rammebetingelsene og den relasjonelle dynamikken som kan gi innsikt, og som får fram det personlige ansvar partene/overgriperen har for egne handlinger. Et eksempel kan tydeliggjøre dette. En kvinne opplever at ektefellen var svært manipulerende. Mannen brukte dette også overfor andre personer. «Jeg spør meg: Hvem er han som person når han kan lyve så mye at legene tror på ham? Han har fått uføretrygd uten å være syk, han greier jo helt bra å jobbe svart.» Hun sier videre:

Men hele tiden tenkte jeg jo: Han kan jo forandre seg. Men så en dag tar han en kniv og tvinger meg inn på soverommet. Der tvinger han meg til å si at det er han som er Gud. Jeg nekter, jeg greier bare ikke å si det. Datteren vår som da var omtrent et år, ser på og skriker. Han presser kniven mot halsen min, og jeg tenker at det er like godt at han gjør det nå. Han har sagt flere ganger at ingen vil være interessert i om det blir en utlending mindre. Jeg sier til slutt at han er Gud. Det kjennes helt forferdelig å si det. Så slepper han meg.

Etterpå sa jeg til ham at jeg kommer til å ringe politiet, ikke når han er hjemme, men en gang kommer jeg til å ringe. Da vil de bare dukke opp en dag når han er hjemme. Han ble veldig sint, og sa at ingen er interessert i en utlending som meg, og det jeg kan fortelle. Om jeg forsvinner eller ikke. Jeg svarte da at de vil være interessert i å få vite hva han har gjort, slik at de kan få has på en utlending som han. Han skjønte da at jeg mente det jeg sa om å ringe. Han har aldri slått meg siden.

Selv om maktforholdet er svært ulikt, slik kvinnen beskriver det, der vold og trusler forsøkes legitimert ved et overherredømme: *Å være Gud*, greier kvinnen likevel å nøytralisere ham ved å ta i bruk noen av hans egne maktmidler; trusler om politiet og statusen som utlending. Hun bruker samme logikk som ham, og dette avvæpner ham til en viss grad. Kvinnen forteller hvor mye det koster henne å si disse ordene, å uttrykke høyt noe som kan gi ham rett til å bestemme hemningsløst over henne, og gjøre henne enda mer sårbar. Da hun derimot fant en måte å true ham, og dermed å utjevne hans maktstilling på, ga dette henne også en plattform der hun kunne ta grep om egen situasjon. Etter dette begynte hun å tenke på mulighetene for å komme seg ut av forholdet.

Kvinnens fortelling sier noe om bindingene og dynamikken i de relasjonelle forholdene der det foregår mishandling i nære relasjoner. Mishandling fører til at kvinnene mister grep om eget selvbilde, og dermed fotfeste for motstrategier. I eksempelet over greier kvinnen å mobilisere motmakt når hun blir presset til det ytterste. Denne handlingskapasiteten til kvinnene i avmaktssituasjoner er viktig å påpeke. Likevel opplever mange at det er vanskelig å handle på egenhånd, maktesløshet forsterkes gjerne av at de ikke har noen å snakke med. Betydningen av isolasjon er kjent fra annen forskning om vold:

Isolasjon av kvinnen i forhold til sosiale kontakter gir mannen mer makt over henne, og denne makten kan benyttes til å oppnå ytterligere kontroll over henne. (Skjørten 1988:105)

Mange av kvinnene som oppsøker hjelpeapparatet, gjør dette ved hjelp av kvinner i det sosiale nettverket de har fått av kvinner fra samme hjemland. Enkelte menn i mannens omgangskrets kan også ta affære. Mulighetene til å ta del i sosiale fora lokalt, i arbeid og på norskkurs, bidrar til at kvinnen kan ta grep om situasjonen hun er kommet i, og benytte seg av ulike motmaktstrategier.

I en del tilfeller er det ikke fysisk vold som kjennetegner forholdet, men psykisk mishandling i form av trakassering og trusler. Det kan ta form av taushet, at mannen overser henne, eller behandler henne som en hushjelp. Enkelte kvinner mener at mannen er vanskelig å bo sammen med, fordi han har bodd lenge alene, og har aldri forsøkt å tilpasse seg et annet menneske. En del kvinner fortsetter forholdet på tross av stor mistriivsel og psykisk påkjenning, fordi de ikke ser noen reelle muligheter for brudd som kan gi dem en bedre tilværelse.

Hvordan treffer partene hverandre?

Det er ulike måter kvinnene blir kjent med eller treffer sine framtidige ekte-menn på. Noen møtes i forbindelse med at mannen har jobboophold i utlandet, eller er i landet som turist. Dette skjer både ved at de møtes tilfeldig, eller de

blir kjent med hverandre gjennom personlige nettverk. Det kan være venner som introduserer dem til sine bekjentskaper, eller de oppsøker venner eller slektninger til noen som allerede befinner seg i Norge. En fjerdedel av kvinnene i vårt utvalg har slektninger i Norge, de fleste av disse er kvinner som kommer fra Asia. Dette gjelder både de ekteskapene som er arrangerte og de som inngås som romantiske kjærlighetsekteskap. For en tredjedel av parene er det ikke oppgitt om kvinnene har slektninger i landet, dermed kan tallet være høyere.

Det er få russiske kvinner som opplyser at de har slektninger i landet. De kan imidlertid ha venner som har giftet seg med en norsk mann, og hvor dette paret introduserer venninnen til en bekjent av seg eller slektning.

Noen av de som treffer kvinnene når de er turist eller gjennom jobbopphold, forteller at de har møtt foreldrene til kvinnen. Kvinnen arrangerer et møte før de bestemmer seg for å gifte seg, eller de treffes i forbindelse med bryllupsfesten. Kvinnen treffer sjeldent mannens familie, unntaket er om hun møter mannen når hun er på besøksvisum til slektninger i Norge, eller at mannen har invitert henne til Norge før de inngår ekteskap. Kvinnen snakker gjerne med foreldrene eller søsken før hun tar avgjørelsen om å gifte seg, og å reise til Norge (se også (Paul og Wiig 1992)). Noen par bor sammen en tid i kvinnens hjemland. Flere forteller at forholdet endrer seg når de kommer til Norge, at det å bo sammen i hjemlandet var noe helt annet enn når de starter en hverdag sammen i det som for henne er et fremmed land.

En annen kontaktform er Internet og kontaktbyråer. Formidlingen gjennom ekteskapsbyråer er beskrevet i Paul og Wiigs (1992) studie. I dag er mulighetene for å etablere kontakt via Internet langt enklere, og omfanget av slike sider er stort. Om ekteskapet kom i stand med utgangspunkt i disse formidlingsformene, blir i liten grad fortalt i dokumentene vi har gjennomgått.

Det er begrenset hvor godt partene kjenner hverandre før ekteskap blir inngått. Flere inngår ekteskap kort tid etter at de har møtt hverandre. De kan imidlertid ha hyppig kontakt på e-mail eller telefon i denne tiden. Noen forteller at de har hatt brevkontakt i lang tid, både før og etter at de har møtt hverandre personlig. Dette er viktig, mener de, for å danne seg et bilde av den andre. Andre bruker mellommenn, slektninger og venner, for å få kunnskap om den nye partneren. Likevel kan det være et skjevt bilde som blir formidlet gjennom denne forhåndskontakten. Selvpresentasjon gjennom korte møter eller gjennom andre sammenfaller ikke alltid med realiteten. Kontaktannonser kan også gi et uriktig bilde av partene. For eksempel beskriver datteren til en av kvinnene hvordan de hadde forestilt seg mannen de flyttet til på en helt annen måte enn den han etter hvert viste seg å være:

Han hadde skrevet til mamma at han var glad i å gå turer, gå på kino og å spise eksotisk mat, men etter en tid ville han bare sitte hjemme og se på TV, og mamma fikk bare lov til å lage norsk mat. Så hver kveld gikk mamma og jeg

en tur, så vi slapp å sitte inne sammen med ham hele tiden. Men det likte han heller ikke.

(Jente, 14 år i brev til UDI)

Også mennene uttaler skuffelse eller at kvinnen viser seg å være en helt annet enn den han trodde. Flere ønsker å avbryte ekteskapet når de oppdager at forholdet krever noe helt annet av dem enn det de hadde forventet.

Transnasjonale familier

Ser vi på ekteskapet i et *familie- og livsløpsperspektiv* viser dette til hvordan familier og slektskap dannes og vedlikeholdes. Ekteskap som inngås på tvers av nasjonale grenser, betegnes gjerne som *transnasjonale familier*. Å gifte seg betyr at ulike slektskapsbånd og forpliktelser bindes sammen på tvers av nasjoner. Transnasjonale familier blir av Bruceson og Vuerola (2002) definert som familier som periodevis eller det meste av tiden lever atskilt fra hverandre, selv om de holder sammen og skaper en følelse av fellesskap og kollektiv velferd. Det opprettholdes altså et «familiært» forhold på tvers av grenser og verdensdeler. Vårt materiale omfatter både transnasjonale familier som lever i diaspora, og vedlikeholder relasjoner og familiefellesskap på tross av avstand, og transnasjonale familier der først og fremst den emigrerte part opprettholder kontakt og forpliktelser til sin familie, men hvor ikke familiene imellom opprettholder forpliktelser dem imellom. Som påpekt tidligere, er familienettverkene ofte sentrale når kontakter angående ekteskapsinngåelsene formidles, og slektninger som allerede har reist til andre land, motiverer de gjenboende, og påvirker hvilke land de orienterer seg mot. Å slå seg ned samme sted betyr støtte og samvær i det nye landet. Helt sentralt er den kunnskap om den nye livssituasjonen som formidles gjennom disse nettverkene.

Migrasjonsstudier gir innsikt i hvordan familier vedlikeholder fellesskap og sosiale og økonomiske forpliktelser på tvers av nasjonale grenser. Studiene viser også hvordan migrasjon fører til minoritetsposisjoner i landet de slår seg ned i, og hvordan denne ikke bare opprettholdes vis av vis majoritetsbefolkningen, men også gjennom de prioriteringer av å vedlikeholde bånd og fellesskap med familien i hjemlandet, og med andre familiemedlemmer og slekt som er bosatt i andre vestlige land. Et fokus på den indre logikken til disse familiene og deres slektskaps- og vennenettverk, slik det er utstrakt på tvers av land og verdensdeler, er viktig for å forstå partenes handlemåter og prioriteringer. Det er derfor nyttig å ha med det transnasjonale blikket når en drøfter hva som ligger i serieekteskapene.

Ekteskapskontrakter

Ekteskap er samtidig både svært privat og et offentlig anliggende, eller for å snu på det: Det private er i høyeste grad en offentlig sak (Bourdieu 1996:25). Et giftemål forutsetter en kontrakt mellom individer eller familier, forpliktelses overfor hverandre som baserer seg på kulturelt overleverte forventninger, så vel som på personlige behov og ønsker. Offentlig anerkjente samliv er dessuten institusjonaliserte, og innebærer legale rettigheter og forpliktelser. Ekteskapet består dermed av et sett av formelle og inforståtte kontrakter.

Når ekteskap inngås mellom personer fra ulike land vil utlendingslovens bestemmelser for familiegjennforening bidra til å spesifisere partenes rettigheter og plikter, og illustrerer ytterligere hvordan ekteskapet innebærer en samfunnskontrakt. Giftemål har dessuten stor betydning for familietilhørighet, de knytter relasjoner og definerer forpliktelser familier imellom.

Familieinstitusjonen er både en idémessig konstruksjon, og en særdeles viktig sosial og økonomisk institusjon som legger betingelser for arbeidsliv og utforming av andre samfunnsinstitusjoner og politikkområder (Ellingsæter og Leira 2004). Som idémessig konstruksjon viser familien både til en mental måte å klassifisere relasjoner og enheter på, og til innholdet i kontrakten ekteskapet bygger på. Denne viser både til den offisielt legale, og parets felles og individuelle forståelser og forventninger. Nyere teorier om familien foreslår å erstatte familiebegrepet med begrepet *familiepraksiser*, fordi praksiser fanger lettere opp endring enn om utgangspunktet er fast definerte familiestrukturer (Silva og Smart 1999, Ellingsæter og Leira 2004). En fokusering på praksiser vil også inkludere de sosiale og kulturelle endinger som ligger til grunn for kontrakten som ekteskapet bygger på. Når tema er ekteskap inngått på tvers av nasjoner og kulturelle kontekster, kan det være nødvendig å problematisere de inforståtte forventningene til ekteskapet som ligger i de formelle, institusjonelle kontraktene til grunn for familiedannelsen.

Internasjonal privatrett

Ulike stater regulerer ekteskapet forskjellig, og transnasjonale ekteskap utfordres av ulike ekteskapsbegreper, forskjellige staters betingelser for ekteskap, separasjon, og når et ekteskap regnes som ugyldig. Når det gjelder ekteskap inngått i utlandet, står den enkelte nasjons myndigheter overfor et anerkjennesspørsmål. Utgangspunktet er at ekteskap stiftet i utlandet, anerkjennes i Norge. Tvilsspørsmål aktualiseres i tilfeller der det oppstår en rettsvist hvor ekteskapets gyldighet har rettslig relevans. Dette kan skje i spørsmål om familiegjennforening og ved separasjonspraksiser. Det har også relevans når det gjelder farskap, foreldrerett og arv. I slike tvister tar man først stilling til om forholdet er gyldig etter stiftelseslandets rett, deretter om det er forhold ved inngåelsen som strider mot norsk *ordre public*, dvs. at man står overfor et

støtende avvik fra norsk rett og rettsoppfatning eller grunnleggende verdinormer (Asland 2005). F.eks. aksepterer man ikke brudepris i Norge, men brudegave oppfattes ikke å være i strid med norske verdinormer. Et annet eksempel er at ekteskap inngått under tvang er i strid med norsk *ordre public*, og hvis den ene part mener dette er tilfellet, gir dette rett til å få ekteskapet erklært ugyldig. Andre lands separasjons- og skilsmisseordninger anerkjennes, så sant disse er utført av offentlige myndigheter, eller at de ikke virker kjønnsdiskriminerende (Asland 2005).

Det er mulig å gifte seg borgerlig ved enkelte norske utenriksstasjoner. Norske myndigheter godkjenner ekteskapsinngåelser i andre lands religiøse og sivile vigselinstitusjoner. Å stadfeste ekteskapet gjennom borgerlig vigsel før eller etter at det gjennomføres en religiøs vielsesseremoni er vanlig praksis både i Norge og i andre land.

Norsk familierett

Norske rettsregler om ekteskap er beskrevet i ekteskapsloven av 4. juli 1991 nr 47. Aldersgrensen for å inngå ekteskap er 18 år. Ekteskapet skal være monogamt. En relativt ny bestemmelse er i følge ekteskapsloven § 5a at utenlandske statsborgere må ha lovlig opphold i riket for å kunne inngå ekteskap i Norge. Bestemmelsen er for å unngå ulovlig innvandring. Gyldig visum oppfattes som lovlig opphold, mens søknad om familiegjennforening skal hovedsakelig stiles fra den utenlandske ektefellens hjemland (se kapittel 3).

Fra 2004 er det krav fra norske myndigheter om at all prøving av ekteskapsvilkårene skal foregå på folkeregisteret; det gjelder samtlige trossamfunn i Norge. Dette innebærer at det er folkeregisteret som skal sjekke at de framtidige ektefellene ikke allerede er gift, og at de eventuelt har en gyldig skilsmisse før de inngår ekteskap på ny.

En kontroversiell endring av ekteskapsloven er en ny bestemmelse (el. § 7 litra 1) fra 2003 som sier at «[h]ver av brudefolkene skal hver for seg erklære på ære og samvittighet at ekteskapet blir inngått av egen fri vilje, og at det anerkjenner hverandres like rett til skilsmisse».¹³

13. Endringen har kommet etter Stortingets vedtak 4. juli 2003 på tross av massiv motstand i høringsuttalelsene angående endringen. John Asland mener at denne forhåndsaksepten av retten til skilsmisse er verken nødvendig eller tilstrekkelig til å oppnå den ønskede effekt. Han mener at etisk, moralsk eller religiøst er det tvilsomt om tillegget i el. § 7 litra 1 er tilstrekkelig til å løse opp de religiøse og kulturelle bånd som ektefeller har i forhold til religiøst inngåtte ekteskap (Asland 2005). Berit Torbjørnsrud påpeker også begrensningene for en norsk kontrakt i forhold til de ulike religiøse rettssystemer og religionenes lære og praksis i rapporten *Det muliges kunst. En utredning om mulige tiltak for å sikre alle «like, religiøse, som lovmessige retter til skilsmisse»* (Torbjørnsrud 2003, se også Torbjørnsrud 2005).

Skilsmissebevilgning innvilges etter ett års legal separasjon, som bygger på bevilling fra offentlige myndigheter. Separasjon innebærer at ekteskapelig samvær er opphørt, og at partene har flyttet fra hverandre. En av partene kan på egen hånd søke om separasjonsbevilgning. Et alternativ til oppløsning av ekteskapet via skilsmisse er at man krever skilsmisse uten forutgående separasjonsperiode på bakgrunn av mishandling, jf. ekteskapsloven § 23. Dette forutsetter at den andre ektefellen med hensikt har forsøkt å drepe ham eller henne eller barna, forsettelig har utsatt dem for grov mishandling, eller opptrådt på en måte som er egnet til å fremkalle frykt for slik atferd. Man kan også kreve at ekteskapet oppløses dersom man er tvunget inn i ekteskapet, jf. ekteskapsloven § 24.

Hver av ektefellene står fritt til å inngå ekteskap etter at de har fått innvilget skilsmisse. I separasjonstiden er nytt ekteskap utelukket. Det samme gjelder partnerskap.

Samboere har etter *NOU 1999: 25* fått mange av de samme rettighetene som ektefeller. Samboerskap gir også rett til familiegjenforening, men da må partene allerede ha bodd sammen i 2 år. De kan imidlertid ikke søke om D-visum.

I de transnasjonale ekteskapene i Norge kommer den ene part hovedsaklig fra land der hovedreligionen er Islam, Den katolske kirke eller Den ortodokse kirke. Det er derfor nyttig å ha kjennskap til de særlige premissene disse religionene setter for giftemål, ekteskapskontrakten og familierettslige prinsipper, bl.a. når det gjelder arverett og rettigheter overfor barn.

Islam

Tradisjonell islamsk rettslære (*fiqh*) trekker hierarkiske skiller mellom menn og kvinner, og denne tenkemåten gir kvinner færre rettigheter enn menn. Det er imidlertid et tema som hyppig debatteres blant europeiske muslimer, der ulike tekster gir grunnlag for ulike fortolkninger. Da islamsk familierett ble kodifisert i nasjonale lovverk i løpet av 1900-tallet, førte dette til visse endringer i forhold til klassisk *fiqh* f.eks. når det gjelder giftealder og krav om registrering av ekteskap og skilsmisse. Tilpasningene har ført til innbyrdes ulike regelverk mellom muslimske stater.

Muslimer i dagens Norge forholder seg både til norsk familierett, opprinnelseslandets familierett, og til tradisjonell islamsk rettslære. Ekteskapet defineres som en sivilrettslig kontrakt. I giftemål inngås det en skriftlig kontrakt, dette er et viktig dokument som forhandles frem av de to familiene, eller mellom framtidige ektefeller og deres vitner. Kontrakten åpner for at kvinner kan sikres tilleggsrettigheter, men dette er ikke vanlig praksis.

Rett til skilsmisse er forskjellig for kvinner og menn. Ektemannen kan skille seg ved å uttale talaq formelen: *Jeg forstøter deg*. Dette kan også gjøres selv om konen ikke er tilstede. Kvinnen har begrenset rett til skilsmisse; hvis mannen ikke er enig, må hun gå rettens vei, og hun må da overbevise en

dommer om at kravet er godt begrunnet. Ikke i alle land er det krav om at skilsmissen registreres i offentlige registre. Et uavklart spørsmål er om en skilsmisse innvilget av ikke-muslimske, sivile myndigheter, også har islamsk gyldighet. En avklaring av dette spørsmålet er viktig, fordi slike «haltende ekteskap» der kvinnen er skilt etter norsk lov, men fortsatt gift etter islamsk lov, skaper problemer for kvinnene. Mannen på sin side kan gifte seg igjen, fordi flergifte ikke er forbudt. Mannen, som legalt er skilt, vil dermed kunne ha flere koner, selv om polygame ekteskap ikke er akseptert i Norge (Vogt 2005).

Den katolske kirken

Den katolske kirken i Norge har mangedoblet antall medlemmer i løpet av de siste par tiårene, som følge av migrasjon og globalisering, og dette har ført til et stort internasjonalt mangfold. Mer enn 140 land er representert i menighetene, og det forrettes regelmessig på en lang rekke språk.

En katolsk vielse finner normalt sted i en katolsk kirke. Ekteskapet betraktes som et av kirkens sakramenter, og det sakramentale ekteskapsbåndet kan ikke oppløses. Ekteskapsritualet inngår i den kanoniske rett, og denne gjelder for hele Den katolske kirke, med visse lokale tilpasninger. Blandede ekteskap, det vil si at ektefellene tilhører ulike religioner, aksepteres, men begge ektefellene må godta at eventuelle barn oppdras i den katolske tro.

Den kirkelige ekteskapspakten fører ikke nødvendigvis til at katolikker i Norge ikke skiller seg eller inngår gjengifte. De kan få sivil skilsmisse, men denne anerkjennes ikke av kirken, og i kirkelig sammenheng vil de fortsatt bli betraktet som gift. Dette gjelder også i prinsippet for personer som er gift protestantisk. En mulighet er å få et katolsk inngått ekteskap kjent ugyldig ved et tribunal. Betingelsene er da at ekteskapet var ugyldig ved inngåelsestidspunktet, og en slik vurdering tas ut fra strenge kriterier, er omstendelig og tar lang tid (Preston 2005).

Den norske lovendingen fra 2003 der ektepar undertegner et dokument som slår fast deres rett til skilsmisse, har skapt hodebry for den katolske kirke. De har derfor innført et «dobbel bokholderi», der ekteparet i tillegg til den sivile erklæringen undertegner et kirkelig dokument som understreker ekteskapets uopløselighet.

Det er skapt en bekymring innefor katolske kretser om en ny skilsmisseklausul i utlendingsforskriftene kan forårsake problemer i forhold til familie-gjenforening for katolikker fra land der skilsmisse ikke anerkjennes. For eksempel anerkjennes ikke skilsmisse i Filippinene.

Den ortodokse kirke

Den ortodokse kirke omfatter kirker og menigheter som er underlagt patriarkatene i henholdsvis Konstantinopel, Moskva og Jerusalem. De ortodokse kirkene er bundet sammen av en felles liturgisk tradisjon. De har også en ide

om en guddommelig kirkerett, men denne er ikke kodifisert og nedfelt i en samlet rettsforståelse tilsvarende den katolske kirkes kanoniserte lov.

I Norge har antallet ortodokse kirkemedlemmer økt de siste par tiår¹⁴, og flere ulike menigheter har etablert seg med tilknytning til forskjellige europeiske stater og andre land med ortodoks tradisjon. To av de største (*Hellige Nikolai ortodokse menighet* og *Den apostellike fyrstinne hellige Olga russisk-ortodokse menighet*) hører inn under den russisk-ortodokse tradisjon, og har samme holdning til ekteskap og skilsmisser. Ekteskapet skal være frivillig og livslangt. Brudefolket avlegger likelydende løfter, men kirkens syn på kjønne er at de skal oppfylle forskjellige oppgaver. Medlemmene gifter seg først borgerlig, og deretter helliggjøres ekteskapet gjennom en ortodoks vielse. Skilsmisse betegnes som synd, og kirken ser det som sin fremste oppgave å arbeide for å bevare ekteskapet. Tross denne restriktive holdningen, åpner den for skilsmisse og gjengifte for «den uskyldige part» (Torbjørnsrud 2005).

Kontrakter mellom familier – arrangerte ekteskap

Ekteskapets kontraktgrunnlag blir særlig tydelig i de tilfellene de bryter med forventningene til ekteskapets form og utgangspunkt. Diskusjonen om arrangerte ekteskap berører nettopp de normative premissene som vestlige land setter for ekteskapet. Sentralt i denne sammenhengen er spørsmålet om fri vilje vs. kollektive forpliktelser. Det norske engasjementet når det gjelder arrangerte ekteskap har hovedsakelig vært opptatt av de unge kvinnene som henter ektefelle fra foreldrenes hjemland. Bekymringen gjelder mulige konflikter i forhold til valgfrihet, utdanning og likestilling. Arrangerte ekteskap mellom unge menn oppvokst i Norge, og kvinner fra foreldrenes hjemland, har blitt oppfattet som mindre konfliktfylte, og færre unge menn har protestert mot inngåelsen enn det unge jenter med oppvekst i Norge, har. Det antas at mennene i større grad vil kunne sette betingelse for relasjonen, og dermed kan forhandle seg fram til et kompromiss de er fornøyd med.

Arrangerte ekteskap er ikke bare en form for ekteskapsinngåelse, men *en måte å gjøre familie* (Bredal 2004). Den omfatter mange og sammensatte oppgaver og relasjoner mellom foreldre og barn, og gjensidige forpliktelser som vedvarer livet ut. Familien er en grunnleggende kilde til identitet. Dette har betydning for hvordan gjengifteforhold inngått gjennom arrangerte ekteskap, rammes inn. Forventningene mellom individer og familier, og hvordan dette former familiepraksiser og identitet, gir innsikt i det kulturspesifikke ved de underliggende kontraktene for ekteskap.

Fra mange minoritetsforeldrenes side oppfattes det arrangerte ekteskapet som en garanti for ønsket de har om å sikre barnas framtid (se Kaur 1999,

14. I 1990 var det 1200 registrerte, i 2004 hadde dette økt til 4800.

Bredal 2004). Å kunne gi fra seg ansvaret for datteren/sønnen til en ansvarsfull svigersønn/-datter fra sitt eget hjemland, som de selv har valgt ut med omhu, kan være en samvittighetsfull måte å utføre sin plikt på som ansvarsfulle foreldre. Fra deres ståsted er tradisjonen med arrangert ekteskap en garanti for en sikker og god framtid for barna. Dessuten bidrar det til at tradisjoner videreføres.

Også for mange unge oppleves foreldrenes engasjement i deres framtidige ekteskap som trygt og naturlig, de har vokst opp med tanken og forventer om at foreldrene tar hensyn til deres ønsker og vurderinger (Bredal 2004, Lidén 2005). Andre annengenerasjons ungdommer er mer kritisk til ekteskapsformen, eller til den prosessen fram til inngåelsen av ekteskapet som foreldrene styrer. Ekteskapsinngåelsen beskrives som en prosess med ulike faser: Å finne relevant partner, bli kjent med og å akseptere. Ungdommene ser det som forhandlinger der de prøver å ta hensyn til foreldrenes ønsker uten å gå på akkord med seg selv. Dette innebærer for de fleste å kunne velge innenfor mer eller mindre trange rammer som de ikke kan påvirke, men som de delvis tar for gitt. Tvang er en ytterform av disse forhandlinger innen snevre rammer, knyttet til uttalt press. Bredal hevder at det psykiske presset er det som er minst anerkjent som problem, men at det sannsynligvis er mer utbredt enn fysisk tvang (Bredal 2004:145). Foreldrene kan ha en annen forståelse av situasjonen enn det de unge opplever, dette også når det gjelder graden av tvang. Det som oppleves som tvang, er ikke nødvendigvis tiltenkt som tvang og press (Kaur 2004).

Hva kjennetegner måten å gjøre en familie på når gjengifteproblematikken dukker opp i forbindelse med arrangerte ekteskap? Hva er så situasjonen når det er snakk om arrangerte ekteskap for unge menn i det aktuelle materialet? Case 7 viser et eksempel på at mannen inngår ekteskapet etter press fra foreldrene, og for å oppfylle forpliktelse. Dette skjer etter lengre tids press. Han opprettholder imidlertid med sitt eget miljø også etter giftemålet, dette er forhold som han ikke involverer sin unge nyankomne kone i. Hun blir boende hos hans foreldre, og oppfyller forventningene til husholdsoppgaver. Han, på sin side, kan delvis bo og oppholde seg andre steder.

Dette er et fenomen som Kaur berører i sin hovedoppgave (Kaur 1999). Hun beskriver kvinner i arrangerte ekteskap med herboende menn, der kvinnene har vært utsatt for psykisk trakassering, fysisk vold, kontroll og isolasjon fra omverdenen, enten fra ektefellen eller fra svigerfamilien i de tilfellene mannen ikke oppholdt seg sammen med den unge konen. At svigerfamilien, særlig kvinnene, står for mishandlingen, er spesielt for denne gruppen (se også Skogøy 2003). Kaur beskriver hvordan kvinnene hadde gått inn i ekteskapet med drømmer om lykke og velstand, for deretter å oppleve at ekteskapet fra mannens side var et kompromiss med familien, og hvor han fortsatte en tilværelse og samliv på egenhånd.

I noen tilfeller var det snakk om at ekteskapet var familiens forsøk på å få sønnen til å bryte med tidligere problematferd som kriminalitet eller rusmisbruk, men hvor dette likevel fortsetter (Kaur 2004).

Kaur finner at ektemannen kunne ignorere konen eller være aggressiv og utøve vold, eller veksle mellom disse formene og normalt samliv. Kvinnene ble offer for deres ansvarsfraskrivelse. Forklaringen på dette kan være at prosessen er uoversiktlig og forvirrende, og at de unge mennene i liten grad overskuer konsekvensene av presset før det er for seint (Kaur 1999). Det kan også forklares med manglende vilje til å ta en konflikt med foreldrene, og at en aksept av ekteskapsinngåelsen likevel gir ham mulighet til å fortsette en tilværelse på egen hånd. Dette står i kontrast til unge jenter med oppvekst i Norge som gifter seg arrangert, som ikke har den siste muligheten, og som i større grad konfronterer foreldrene om de settes i en tvangssituasjon.

Kaurs studier (1999, 2004) støtter opp om de problematiske aspektene vi finner i vårt datamateriale når det gjelder arrangerte ekteskap. Som case 7 beskriver, opplever kvinnen en uholdbar situasjon når en mann velger å videreføre et forhold til en tidligere kjæreste. Hennes handlingsrom begrenses av svigerfamilien, hun opplever trusler og psykisk/fysisk mishandling. Hun kan oppleve at mannen forsvarer sine valg ved å uttrykke sin misnøye med henne, utseendemessige eller som person. Hun blir dermed enda mer sårbar i forhold til svigerfamilien. I enkelte tilfeller utnyttes kvinnen når det gjelder husarbeid, og hennes eventuelle lønn inngår i fellesskapet uten at hun har noen innflytelse over prioriteringene.

En årsak til konflikt mellom ektefeller kan være at mannens foreldre presser den unge kvinnens familie for å øke medgiften. Dette belyses særlig i en sak i vårt materiale. Kvinnens familie var velstående, og svigerforeldrene var misfornøyde med hva kvinnen brakte med seg av verdier. Dette var i hovedsak smykker, som svigermoren konfiskerte. Ektemannen tok etter hvert foreldrenes parti, og trusselen om å flytte, og dermed gjøre ekteskapet ugyldig i forhold til kvinnens oppholdstillatelse, var et pressmiddel ment overfor foreldrene hennes, for å få dem til å øke medgiften.

Gjengiftefenomenet kan også spores i ekteskapshistorien til en ung mann som gifter seg med en norskpakistansk jente. De er gift i 3 år, og han får bostillingstillatelse. Han erklærer så ekteskapet som brutt. Han gifter seg på nytt med en kjæreste i hjemlandet som har ventet på denne anledningen. Kaul (2004) betegner dette som en variant av «visumjegere». Kaur argumenterer for at transnasjonale arrangerte ekteskap undergraver det premisset som de arrangerte ekteskapene bygger på. De er basert på likeverd mellom jevnbyrdige familier, mens arrangerte ekteskap på tvers av kontinenter bidrar i utgangspunktet til en ubalanse mellom familiene. Dette skaper en avmaktssituasjon for den ene part, dersom noe går galt. Kaur mener at arrangerte ekteskap som ideelt skal yte trygghet, gjensidighet og positive utsikter, mister mye av sin hensikt når den i stedet har blitt nøkkelen til den vestlige verden. Det er denne

situasjonen, og ikke ekteskapsformen, som er foranledningen til de ulykkelige skjebnene som den 'uskyldige part» blir plassert i.

Formelle og implisitte kontrakter

Globaliseringen og skiftende verdenssituasjon påvirker ekteskapstradisjoner, og de ressursene partene har til å forhandle, bevisst og ubevisst, om kontrakten ekteskapet baseres på. I denne sammenheng kan det være nyttig å skille mellom *formelle kontrakter* basert på sivilrett og religiøse tradisjoner, og *implisitte kontrakter*, forankret i sedvane. Sedvane angir rettigheter og plikter som ekteskapet har i det daglige overfor hverandre, og overfor familie og samfunnet for øvrig. Balansen mellom ektefolk som er formulert i religiøse og sivile rettigheter, så vel som i sedvane, kan forstyrres og endres i de transnasjonale rammene som ekteskapet gis, slik Kaur påpeker når det gjelder de arrangerte ekteskapene. Dette gjelder også de «romantiske kjærlighetsekteskapene». Asymmetrien og maktforholdet kommer til uttrykk på litt forskjellige måter, avhengig av kvinnes og mennenes landbakgrunn. Ekteskapet som institusjon, og familiepraksiser, formes av disse endrede betingelsene.

Ekteskapsforståelsen som er formulert i formelle regler så vel som i de religiøse og kulturelle tradisjonene, forankres i det enkelte individ som samfunnsnorm. De uttrykker kulturelt definerte kjønns- og aldersforskjeller. Gjennom oppveksten tilegnes disse forståelsene, og de synker inn som naturlige måter å oppfatte verden på. Innen samme verdensreligion og land kan det imidlertid være ulike tradisjoner for hvordan familier dannes og lever sammen. Selv om enkeltindivider sosialiseres inn i en familietype, vil mangfold av familiepraksiser sikre mulighet for refleksjoner og individuelle valg innenfor de kulturelt og institusjonelt gitte rammene i landet. I en globalisert verden møtes disse kulturspesifikke familieformene, og utfordrer både regelverk og individer når det gjelder samliv. Flere land som rekrutterer asylsøkere og arbeidsmigrasjon til Norge, opprettholder for eksempel tradisjonen med flerkoneri. I flere afrikanske og asiatiske land er dette en anerkjent familieform, og en mann med oppholdstillatelse i Norge kan allerede ha legetimt flere koner i hjemlandet.

Flerkoneri er en relevant utfordring når det gjelder gjengifte. Case 7 kan for eksempel leses som bigami. Bigami er ulovlig i Norge, og det er forsøkt å lage innvandringspolitiske retningslinjer for å begrense dette. I kapittel 7 skal vi gå nærmere inn på denne type utfordringer.

I et transnasjonalt ekteskap er sjansene for å ha ulike forventninger til samliv og familie større enn for ektepar som har vokst opp i samme land, med en livshistorie innvevd i de siste tiårenes felles endringsprosesser. For en ektefelle som har vokst opp med en velferdsstat som har tatt over mange av de oppgavene familien i andre land har ansvar for, kan deres implisitte forståelser av fellesskapet de danner ved giftemål være forskjellig fra den andre ektefellen

som har vokst opp i et samfunn der familiefellesskapet er basert på gjensidige familieforpliktelser og som konstituerer grunnleggende individets kjønnsidentitet. At slike forskjeller kan være et utgangspunkt for gnisninger og konflikter i de transnasjonale ekteskapene er ikke vanskelig å forstå. Det er imidlertid verdt å påpeke at de fleste inngåtte ekteskap på tvers av landegrensener og verdensdeler er langvarige og gode forhold, på tross av slike forskjeller. At slike ekteskap fungerer bra er verdt et studium. I vår sammenheng er det imidlertid trekk ved familiene som skaper problemer i gjengiftesammenheng vi vil påpeke.

Krav om å bo sammen

De samfunnsmessige forventningene til et ekteskap forandrer seg over tid, og med dette også hva som er grenseoppgangen for et ekteskap. F.eks. er forskjellene juridisk mellom ekteskap og samboerforhold blitt jevnet ut. Nye måter å forme samliv på utprøves, bl.a. er det en del ektepar som praktiserer særbo som en fruktbar måte å leve sammen på. Slike forskyvninger eller «oppløsninger» av typologier, kan være problematiske når ekteskapene gjøres til gjenstand for byråkratiske prosesser. Det må da defineres klare regler på spesielle saksområder som definerer grensen på et gyldig ekteskaps/samlivsforhold eller ikke. F.eks. har Utlendingforskriftene definert at det å bo under samme tak, og utøve et felles familieliv, er et krav til ektefelle i de tre første årene etter at den ene part har kommet til landet på familie-gjenforening. Kravet er ment å skulle motvirke ekteskap som ikke er reelle (se kap. 7).

I konflikttulle forhold er «boplikten» et springende punkt, fordi mannen kan bruke dette som maktmiddel overfor ektefellen. Som nevnt tidligere kan han bruke trussel om utkastelse og separasjon som en særlig sterk kontrollform. Ett eksempel er et ungt par som flytter inn i en leilighet som lå vegg i vegg med svigerforeldrenes blokkleilighet. Da det ble konflikt mellom ektefelle, flyttet mannen inn til foreldrene, han overnattet i deres leilighet eller hos kamerater. Han kunne da true med brudd, samtidig som kvinnen ble kontrollert. Svigerforeldrene låste utgangsdøren til det unge parets leilighet, og konfiskerte nøkkelen, slik at kvinnen måtte gå via en felles veranda og inn gjennom svigerforeldrenes leilighet for å komme ut. Svigerforeldrene kunne dermed kontrollere hennes bevegelser og gjøremål. En periode overnatter hun hos en slektning, men dette forsterker mannens overtak når det gjaldt hans mulighet til å oppheve gyldigheten av ekteskapet i forbindelse med hennes søknad om oppholdstillatelse.

Krisesenteret melder også at mange kvinner flytter hjem til overgriper fordi de er redde for å miste muligheten til å søke om bosetningstillatelse som innebærer 3 års sammenhengende botid.

Ferier i hjemlandet er mulig, men dette må ikke overstige sju måneder i løpet av de tre siste årene når det søkes om bosetningstillatelse.

Økonomiske forpliktelser

Det stilles underholdningskrav til herboende ektefelle for søker om familiegjenforening. Underholdningskravet tilsvarer lønnstrinn 1 i Statens lønnsregulativ. Den første tiden er den innvandrede ektefellen avhengig av å bli forsørget. Ofte tar det lengre tid enn det tar å få innvilget arbeidstillatelse før hun har lært seg språket som skal til for å begynne i arbeid,

I et samfunn der familiene vanligvis baserer seg på to inntekter, vil disse parene være avhengig av en inntekt i startfasen. For en del kvinner i transnasjonale ekteskap fører ekteskap med mann fra et vestlig land at hun befinner seg i en lavere status sosialt og økonomisk, enn det hun hadde da hun forlot hjemlandet (se f.eks. Constance 2005b). Da de ble kjent med sin nye ektemann, hadde de godt betalte jobber og levd et moderne, urbant liv, eller de tilhørte en velstående familie. Minoritetsstatusen i et vestlig land skiller sjeldent mellom migrantenes tidligere sosiale posisjon. I en del tilfeller forventer kvinnen å bli forsørget av sin nye ektemann. Som en sa: «I vår kultur er det mannens plikt å forsørge kvinnen. Men han forventet at jeg skulle ut i arbeid med en gang.» I andre forhold er de begge enige om at kvinnen skal være hjemme, og at mannen er hovedforsørger. De ønsker begge en klar ansvars- og arbeidsdeling. I andre forhold er det økonomiske underholdet en kilde til forhandlinger og konflikt. I en del tilfeller ønsker kvinnen å komme fort ut i arbeid. Det kan være flere grunner til det: En bedre felles økonomi, å lære seg språket gjennom aktiv sosial omgang, gjøre bruk av utdanning og yrkeserfaring. Mange har også økonomiske forpliktelser overfor familien i hjemlandet. Særlig kvinner fra Sørøst-Asia har en forventning til seg om å støtte foreldre eller familiene som barna deres bor hos i hjemlandet (se kapittel 2). I andre tilfeller forventes hun å innfri økonomiske utlegg ektefellen har «forskuttet» i forbindelse med ekteskapsinngåelsen. I mange tilfeller har hennes lønnskonto blitt gjort til felleskonto, mens dette ikke er tilfelle når det gjelder ektefellens konto og inntekt. Mannen sikrer på sin side eiendeler han bringer inn i ekteskapet i form av særøie. I ekstreme tilfeller blir de økonomiske forventningene nedfelt i en skriftlig kontrakt utarbeidet av ektemannen.

I noen tilfeller godtar ektefellen at kvinnen søker om familiegjenforening med særkullsbarn fordi dette utløser barnetrygd som kan bøte på familiens inntekter. En kvinne forteller: «Han krevde at barnetrygden skulle brukes til å betale regninger med».

Krav om inntjening og om likeverdig bidrag til økonomien kan bli betraktet i et kort eller langt tidsperspektiv. I tilfeller der hurtige gjengifter er ønsket eller forventet, kan kravet om rask inntjening være en del av kontraktsgrunnlaget. I enkelte av de innledende casene har dette vært situasjonen.

Mange kvinner lykkes med å få seg jobb, tross vanskelig arbeidsmarked. Ofte er ufaglærte yrker den eneste muligheten, og dermed får hun ikke uttelling for utdannelsen fra hjemlandet. Dette gjelder særlig i en overgangsfase til

hun behersker språket, og at prosessen med å gjøre utdannelsen formelt kompatibel er ferdig.

Omsorgs- og husholdsinnsats

Kvinnens hovedansvar for husholds- og omsorgsoppgaver gjenspeiler en tradisjonell arbeidsfordeling der mannen har forsørgeransvaret. I Paul og Wiigs studie (1992) er denne arbeidsdelingen noe partene er enige om, og verdsetter. For mange av mennene er dette nettopp en av grunnene for å velge å gifte seg med en kvinne fra et annet land. De ønsker ikke å inngå et ekteskap med kvinner som krever en likestillingskontrakt, slik de oppfatter norske kvinner gjør. Kvinnene verdsetter også omsorgsoppgaver og husarbeid, de knytter det til sin identitet som ektefelle og kvinne. I Kramvig og Stiens intervjuer med russiske kvinner (Kramvig og Stien 2002), så vel som Flemmens intervjuer med menn som har giftet seg med russiske kvinner (Flemmen 2004), definerer kvinnene sitt fortrinn ved å kontrastere seg i forhold til norske kvinnenes manglende omsorg overfor menn.

I noen tilfeller utnyttes også hennes omsorgsoppgaver til å gjelde mannens familie. Kvinnen pålegges husarbeid overfor andre utover det hun selv mener er rimelig.

En «skyggeside» av ansvarsfordelingen er at det er mannen som forblir kontaktleddet til viktige samfunnsinstitusjoner. Dette kan gi ham en sterk kontrollposisjon i tilfellene han ønsker å utnytte dette. Det finnes flere eksempler på dette i de aktuelle sakene som er gjennomgått. Mannen melder for eksempel ikke ifra til folkeregisteret om felles boligadresse. Fordi kvinnen ikke er registrert, får hun problemer når hun oppsøker det offentlige, eller søker f.eks. opptak på norsk kurs. En annen unnløstelse som får alvorlige konsekvenser er at ektemannen ikke har levert søknaden til familiejenforening, eller fornyelse av denne. Kvinnen oppholder seg dermed uten gyldige papirer, noe som gir grunn for utvisning fra landet. Hun vil heller ikke kunne søke om opphold på 37.6 paragrafen.

Serieekteskap – en oppsummering

Gjennom delundersøkelsen basert på UDIs saksmapper, har vi fått mer kunnskap om variasjoner av gjengifteforholdene. Vi finner flere typer ekteskapskarrierer der hyppig gjengifte er knyttet til kombinasjoner av

- mishandling
- utnyttelse av innvandringsregler
- «prøving og feiling» for å finne «den rette».

Variasjonene i gjengiftemønster framkommer ved at tyngdepunktet ligger nær ett av disse aspektene. Ekteskapene varierer også ut fra variabler som:

- om mennene har majoritets- eller minoritetsbakgrunn,
- om ekteskap er arrangert eller inngått mellom partene,
- om familietradisjoner og kjønnsrelasjonen er overlappende eller sprikende
- om maktrelasjoner er hovedsakelig et resultat av strukturelle ulikheter mellom herboende mann og utenlandsk kvinne, eller forsterket av mishandlingsrelasjon

I *gjengifteekteskapene* er aldersforskjellen større enn det vi finner i de øvrige problemfylte ekteskapene vi har undersøkt. *Rundt halvparten av kvinnene er under 30 år, mens to tredjedeler av mennene er over 40 år.* Bortsett fra alder, skiller ikke forholdene seg nevneverdig ut. Det er vanskelig å finne klare fellestrekk for kvinnene som inngår i gjengiftemønstre. Serieekteskap omfatter kvinner fra alle de undersøkte verdensregionene. De kan ikke lett skilles ut fra andre kvinner fra samme land som søker kontakt med menn fra Vesten for et framtidig samliv. At kvinnene ender i mishandlingsforhold kan i mange tilfeller tilskrives «uhell», sammenlignet med andre som inngår i velfungerende forhold. Kvinnenes sosiale og økonomiske utgangspunkt, deres utdanning, familierelasjoner og motivasjon varierer både innen og mellom de landene som inngår i undersøkelsen. Kvinnene tar sjanser, selv om de vet at det er en risiko for å bli utnyttet. En måte å redusere sjansene for utnyttning er å etablere ekteskapsrelasjoner gjennom kontakter formidlet gjennom personlige bekjentskaper. Studien viser at dette er likevel ingen sikker garanti.

Kvinnenes motivasjon for å migrere er et svar på drømmer om en romantisk og sikker framtid. Mange har forsørger- og andre omsorgsbyrder som de forsøker å ivareta gjennom økt inntekt. Især kvinnene fra Sørøst-Asia inngår i større nettverk av ansvarsrelasjoner, og foreldrene og søsken tar eventuelt vare på barna i hjemlandet, om kvinnene trenger hjelp. Kvinner fra Øst-Europa er gjerne eneforsørgere, og søker om familiegjengeforening med sine særkullsbarn umiddelbart etter at de selv har fått oppholdstillatelse. Et fellestrekk er at de har levd som selvstendige kvinner i hjemlandet, med et liv som delvis utfordrer foreskrevne forventninger og tradisjonelle kjønnshierarkier, og mange har brutt ut av undertrykkende forhold til menn. Beslutningen om å bryte opp fra hjemlandet og flytte til en ukjent verdensdel med en mann som de ikke kjenner godt, vitner om evne til å ta grep om eget liv. Framstillingen av kvinnene som «offer», slik de ofte framstilles i en norsk sammenheng, bidrar til å redusere forståelsen av deres handlingspotensiale.

Ser vi nærmere på de aktuelle ektemennene, finner vi at deres landbakgrunn innebærer gjerne forskjellige livssituasjoner og livsløp. Dette gjelder ikke bare om vi sammenligner majoritets- og minoritetsmenn, men også hva slags landtilknytning minoritetsmenn har, og om de er første- eller andregenerasjons innvandrere. Kategorien trygdede og arbeidsløse menn forekommer i

materialet, ikke minst blant de eldre, men det er ikke denne gruppen som først og fremst inngår flere ekteskap med kvinner der mishandling er en del av bildet. Det er heller ikke et gjennomgående trekk at forholdene kjennetegnes av misbruk av alkohol eller andre rusmidler, selv om det spiller inn i noen av mennenes mishandlingsmønstre.

Ekteskapene baserer seg både på formelle og uformelle kontrakter. Ett trekk ved ekteskapene er at begge parter forventer hierarkiske og komplementære kjønnsroller der kvinnen tilskrives husholds- og omsorgsoppgaver. Samtidig krever mennene særlig, at kvinnene er yrkesaktive, bidrar økonomisk til husholdet, samt tilbakebetaler mennenes utlegg i forbindelse med familiegjengforeningen. Mennene henter således forventninger både fra tradisjonelle og likhetsbaserte ekteskapskontrakter.

Voldelige serieforløp

Ekteskapets etiske grenser

Samfunnskontrakten som gjelder ekteskap setter *normative grenser* for hva ektefellene kan forventes å godta av hverandre. Det finnes dessuten særlige rasjonaliteter og moralitet når det gjelder seksuelle relasjoner (se Kramvig og Stien 2002). Mishandling, gjengifte i form av 'bruk og kast', og krenkende atferd overfor ektefellen og barn er klart utenfor den normative grensen i alle land, og internasjonale konvensjoner har bidratt til å sikre retten til beskyttelse. Det er imidlertid også andre forventninger og forpliktelser som kan skape konflikter eller utnytte ektefellens underlegne posisjon.

Jeg har tenkt mange ganger: tenk på alle de årene jeg har drømt om det å gifte meg, det å ha et stort bryllup med mange hundre gjester. Det betyr mye, at en mann henter henne hjemme hos foreldrene og bringer henne med seg til hans foreldre og slekt. Alle unge jenter gleder seg til det. Det ble jo ikke noe bryllup, han kunne ikke ta fri, sa han. Jeg har forsaket så mye for å være klar når tiden var inne, jeg har passet på «familiens ære». Når jeg tenker på det nå og hva som har skjedd, så blir jeg bitter. Jeg kjenner bare hat. Og føler meg skitten og brukt. Jeg hater ham bare mer og mer, og han ser det, og slår meg enda mer.

(Intervju, kvinne i gjengifteforhold)

I de ekteskap som omfatter vårt datamateriale inngår mishandling episodisk eller som et mønster i samlivet. I denne sammenhengen vil et helhetlig blikk på mishandling være nødvendig. Med dette menes foranledninger til vold, relasjonene mellom partene, sammenhengen mellom ulike former for maktutøvelse og forskjellige konsekvenser av overgrep. En slik prosessuell tilnærming til vold er ikke bare opptatt av selve overgrepet, men konsekvensene som fysisk og psykisk vold har for relasjonene mellom kvinnen og mannen, og eventuelle barn, over tid. Dersom maktbalansen i et ekteskap er forskjøvet, og den ene parts mulighet til kontroll øker på bekostning av den andre, slik at

angst oppstår, kan dette oppfattes som et mishandlingsforhold (Skjørten 1988). Når vold utøves i nære relasjoner, vil konsekvensen i form av angst og maktubalanse øke, og ha betydning langt ut over de objektive skadevirkningene. Fysisk vold i et ekteskap vil dermed også sette dype mentale spor.

Et slikt perspektiv har konsekvenser for hvordan vold defineres. Hammerlin (2002) argumenterer for en utvidet voldsdefinisjon som kan ta høyde for de komplekse overgrepsmønstrene som finnes i ulike familier. Han viser til Møllers definisjon, og bruker følgende avgrensning som et analytisk verktøy:

Vold er ...en særegen fysisk, psykisk og /eller sosial virksomhet med en destruktiv kraft og metode (for eksempel makt- og hersketeknikker) der målet med handlingen kan være å skade, krenke, passivisere eller uskadeliggjøre en annen (Møller 2000:34).

Den som utøver volden, kan ha som mål å undertrykke offeret, nedvurdere eller svekke personens sosiale posisjon: målet kan også være å påføre den enkelte ubehag eller smerte med sosiale, fysiske eller psykiske makt- og voldsmidler (Hammerlin 2002:189). Hammerlin påpeker at bak voldshandlinger kan det være ulike motiv, de kan være planlagte, spontane, eller preget av en fordreid virkelighetsoppfatning. En slik vid definisjon av vold antyder intensjoner så vel som handlinger og konsekvenser.

En kritikk av et vidt voldsbegrep er at det ikke skiller mellom det som subjektivt blir oppfattet som krenkende, og hvordan handlingen oppfattes av samfunnet rundt. De normative vurderingene av voldens uttillatelighet ivaretas i definisjonen av vold som *illegitim krenkelse av en persons integritet* (Hjemdal 2004:10).

Strafferettslig har det opp til nå ikke vært noen lovbestemmelser som fanger opp psykisk vold eller kompleksiteten i sakene der vold utøves overfor kvinner og barn i nære relasjoner (NOU 2003:31:144). Mangelen begrunnes ved at det ikke nødvendigvis er det enkelte voldslovbrudd som gjør kvinnen særlig utsatt. Det er summen av voldslovbrudd – det at hun hele tiden lever under trusselen om voldsbruk – som kjennetegner vold i nære relasjoner.

I skjønnsvurderingene i UDI legges det til grunn en vid forståelse av vold. I rundskriv UDI 2002-117 heter det:

Hva som kan betegnes som mishandling, beror på en helhetsvurdering. Mishandlingen kan være av fysisk art, f.eks. ved bruk av vold eller annen legems-krenkelse, eller av psykisk art, f.eks. trusler om bruk av vold. Hendelsene må ha ført til at kvinnens livskvalitet har blitt redusert. Skaden kan være av fysisk eller psykisk art eller en kombinasjon av begge. (UDI 2002-117:3).

Når vi snakker om psykisk vold er det offerets psykiske tilstand, følelser, selvforståelse og tankevirksomhet som er målet, direkte eller indirekte. Psy-

kisk vold er imidlertid et vanskelig begrep å definere entydig. Utdrag fra et saksdokument kan illustrere ulike aspekter ved psykisk vold. Saksdokumentet bygger på politiintervju med kvinnen og vedlagte dokumenter til søknaden om opphold på selvstendig grunnlag (se kap.4).

Hun har ikke vært fysisk mishandlet av sin mann, men han forandret seg straks de hadde giftet seg. Han ble totalt kontrollerende, både ovenfor søker og hennes sønn. Han bestemte at hun ikke fikk fortsette norskkurset, han kontrollerte hvem hun snakket med og tillot ikke kontakt med noen. Han kritiserte henne hvis det var ting hun ikke kunne, han gjorde det også med andre tilstede. Han kunne ignorere henne og ikke snakke med henne på flere dager, til tross for søkers ønske om å snakke mye norsk. Han var spesielt streng mot sønnen hennes, sjekket klær og ryggsekk, forlangte at han spiste maten selv om han ikke likte den, og truet med å servere det samme hele uka. Han bestemte når gutten skulle spise og hva, uavhengig om han var sulten eller ei. Det ble også opplyst fra sønnens skole at han var deprimert.

Her berøres flere trekk som kan gå inn under begrepet psykisk vold. For det første er det snakk om kontrollerende oppførsel gjennom å sette betingelser for kvinnens handlinger. Han nekter henne bl.a. å gjøre ting hun selv prioriterer høyt, som f.eks. å gå på norskkurs. Kontrollen omfatter også isolasjon og å nekte henne sosiale kontakter på egenhånd.

En annen form for psykisk vold er makt til å konstruere virkeligheten ut fra egne interesser. Berger og Kellner (1982) hevder at kommunikasjonen i et samliv har en særlig sterk innvirkning på partenes fortolkninger av verden. Denne forståelsen danner grunnlaget for samlivet, og omfatter synet på andre, seg selv, fortid og framtid (se også Skjørten 1994). Beskrivelsen av hvordan mannen kritiserer henne, bl.a. for manglende kompetanse, er en måte han tvinger igjennom sitt eget syn på henne som bidrar til å gjøre henne usikker og styrker avhengigheten til han. Beslektet med dette er å krenke henne ved at hennes verdier og kunnskaper ikke verdsettes. Krenkelsene forsterkes ved at den utspilles med andre til stede. Den tause aksepten fra de andre på mannens uttalelser, forsterker legitimiteten til mannens virkelighetsframstilling.

I case 8 beskriver kvinnen hvordan hun gradvis mister grep om sin egen selvforståelse og tro på egne vurderinger. Et viktig maktgrep er dermed at partneren utvikler mindreverdighetsfølelse hos den andre part, som forsterker avmakten denne opplever.

Former for verbal vold er vedvarende kritikk, trusler, utskjelling og trakassering. Trusler virker ved at den skaper utrygghet i en udefinert framtid. Men også *taushet* kan være en måte å få psykisk kontroll på. Ved å ignorere henne, ikke svare på hennes henvendelser og la tausheten ligge mellom dem over lang tid, vil dette skape en usikkerhet, og en uåndgripelig tilstedeværelse som kan føre til en taus avmaktsfølelse.

Utdraget av saksdokumentet over rommer også en annen form for psykisk avmakt, ved at man rammes gjennom at mishandlingen rettes mot en person som er avhengig av deg, nemlig sønnen. Mannen sårer henne gjennom å utsette barnet for tvang og kritikk.

Alle disse formene for psykiske overgrep er gjennomgående i saksmaterialet fra UDI, krisesenterundersøkelsen og intervjuene med kvinnene. For de aller fleste som oppsøker krisesentrene er mishandling i nære relasjoner årsaken til oppholdet. Også kvinner i UDI materialet har oppsøkt krisesentrene, seks av ti kvinner har oppholdt seg på krisesentrene en eller flere ganger i kortere eller lengre tid¹⁵.

Et moment som er viktig å ta med når det gjelder transnasjonale ekteskap er at de etiske grensene for hva som oppfattes som uakseptable handlinger eller en krenkelse kan variere i ulike land og kulturtradisjoner. Et eksempel er retten til å slå eller å straffe en ektefelle eller et barn. Selv om det kan være forskjeller for hva som defineres som normalt, er det de normene som legges til grunn i norsk rett og sedvane som vil være gyldig også for disse ekteskapene.

Omfanget av mishandling

Omfanget av mishandling i ekteskap der en eller begge partene har utenlandsk bakgrunn er vanskelig å anslå. Det finnes ingen undersøkelser som angir dette. I en fersk NIBR-rapport, *Vold i parforhold – ulike perspektiver*, som bygger på en landsomfattende undersøkelse av befolkningens utsatthet for trusler, vold og seksuelle overgrep, finner de at omlag 9 prosent av kvinner har vært utsatt for grove former for fysisk vold fra en partner (Haaland, Clausen og Schei 2005). En annen fersk undersøkelse, basert på Oslo-befolkningen, finner at 12 prosent av kvinner, og 3 prosent av menn, har en eller flere ganger vært utsatt for alvorlige former for vold (Pape og Stefansen 2004). Osloundersøkelsen viser at ca 2-3 prosent var blitt påført grov vold det siste året. Kvinnelige ofre for partnervold var mer alvorlig viktimitisert enn mannlige ofre, ikke bare i fysisk forstand, men også når det gjelder alvorlige trusler, grove krenkelser og kontroll fra en partner. I begge undersøkelsene er personer med ikke-vestlig bakgrunn underrepresentert i utvalget.

Tall fra krisesentrene viser at andelen minoritetskvinner som oppsøker krisesentrene har de siste årene vært rundt 800 kvinner pr år. Vi vet at en del kvinner bruker heller eget nettverk enn å oppsøke krisesentrene. Antall kvin-

15. Andelen som har hatt opphold på krisesenteret kan være større, fordi denne informasjonen ikke er gitt i nesten en femtedel av sakene.

ner med utenlandsk bakgrunn gift med mann med norsk eller minoritetsbakgrunn var i 2002 vel 70 000.

UDI undersøkelsen tar utgangspunkt i «mishandlingsparagrafen», paragraf 37.6 i utlendingsforskriftene. Denne gjelder kvinner som har mindre enn tre års botid i Norge, og som søker opphold på selvstendig grunnlag. Tabell 5.1, viser omfanget av ulike former for vold. *To tredjedeler* av kvinnene melder at de har vært utsatt for *fysisk vold*, og like mange melder om betydelige former for *psykisk vold* i form av kontrollerende atferd og trusler. I de fleste tilfeller er det snakk om både psykisk og fysisk vold. Kvinnene som melder om fysisk vold vil også leve med utryggheten om at slike overgrep kan skje. Trussler, kontrollerende atferd og frihetsberøvnning forekommer ofte sammen med fysiske overgrep. At psykisk press gjerne følger fysisk vold er kjent fra andre studier. I noen tilfeller er det enten snakk om bare fysiske overgrep eller bare psykisk press. *Seksualisert vold* omfatter først og fremst voldtekt. *Barnemishandling* er registrert i de tilfellene der barn utsettes for trusler, nektes mat og oppvarming. Det er relativt liten dokumentasjon på barnas situasjon i familiene i saksdokumentene, og mishandling rettet mot barn kan derfor være mer omfattende enn det som vi har kunnet registrere (se kapittel 7).

For langt de fleste som melder om fysisk vold, er dette gjentakende handlinger. I sju saker er det snakk om engangstilfelle av fysisk voldsutøvelse. I en fjerdedel av tilfellene har mishandlingen foregått over flere år, mens i vel en tredjedel av tilfellene er dette noe som har foregått det siste året av samlivet, enten fordi det har startet etter en tids samliv, eller fordi samlivet ble brutt etter relativt kort tid etter at volden tok til.

Tabell 5.1. Type mishandling kvinner har vært utsatt for, anmeldelse av saken og domavgjørelser, fordelt på mannens ekteskaphistorie. UDI. Absolutte tall

	N=	Fysisk vold	Psykisk Vold	Seksuelt relatert	Barn Mishandlet	Anmeldt	Dom
Ekteskaphistorie ukjent	41	28	28	0	0	7	1
Gift tidl. Med norsk kvinne	18	11	12	2	3	6	0
Gift tidl. Med utenlandsk kvinne 1-2 gr.	22	15	11	2	0	5	1
Gift med utenlandsk kvinne 3-4 gr.	3	2	3	1	0	2	1
Besøksvisum	2	2	1	0	0	2	0
I alt	86	58	55	5	3	22	3

Tabell 5.2. Type mishandling som kvinner på krisesenteret har vært utsatt for, anmeldelser av sakene. Absolutte tall.

	N=	Fysisk vold	Trusler	Begrenset mat/penger	Nektet skolegang	Anmeldt av kvinne	Anmeldt av off.inst.
Ekteskaphistorie ukjent	24	17	19	6	3	4	2
Ikke gift tidligere	21	17	17	8	7	1	4
Gift med norsk kvinne	18	14	14	10	5	1	1
Gift med utenlandsk kvinne 1-2 gr.	22	17	16	8	5	3	0
Gift med utenlandsk kvinne 3-4 gr.	1	1	1	0	0	0	0
	86	66	67	32	20	9	7

Tabell 5.2 viser volden som kvinnene i *Krisesenterundersøkelsen* har vært utsatt for. Her meldes det om at tre fjerdedeler av dem har vært utsatt for både fysisk og psykisk vold. Det er altså noen flere på krisesentrene som har opplevd mishandling enn det UDI-undersøkelsen viser.

De mest hyppige formene for overgrep var slag og spark, trusler eller at de hadde blitt holdt isolert eller stengt inne. Nesten halvparten hadde opplevd at mannen hadde kontrollert kvinnenens tilgang til mat og penger. Fem var blitt nektet skolegang.

Krisesenterne registrerer i hvilken tilstand overgriper er i når mishandlingen utføres. Dette kan antyde om rusmisbruk er en viktig forklaring på mishandling. Det er mye vanligere at majoritetsmenn er ruspåvirket enn minoritetsmenn. For noen ektepar foregår overgrepene ved store inntak av alkohol eller andre rusmidler. For de fleste inngår den psykiske volden som del av parets daglige kommunikasjonsform, selv om den fysiske volden gjerne utføres i påvirket tilstand. Andre overgripere er alltid edru. I noen få tilfeller i UDI- materialet er det voldelige forholdet mer gjensidig der begge parter er ruspåvirket.

Det samme mønsteret når det gjelder rus gjenspeiles i NIBR-undersøkelsen. Haaland, Clausen og Schei finner at mer enn to av fem kvinner har vært utsatt for vold mens partneren har vært ruspåvirket. De konkluderer med at drikkemønster ikke kan predikere vold i parforhold, og får støtte for dette synet i undersøkelsen til Pape og Stefansen.

NIBR-undersøkelsen ser en sammenheng mellom maktbruk fra partner og det å ha ett eller flere samlivbrudd bak seg. Høyt konfliktnivået i et parforhold kan føre til brudd, som i neste omgang kan øke sannsynlighet for maktbruk og kontroll i et påfølgende forhold. Dette sier imidlertid ikke noe om det er større sannsynlighet for å bli utsatt for vold i nye forhold.

Anmeldelse og dom

Når det gjelder anmeldelser av volden ser vi at dette gjøres i relativt relativt begrenset grad. Tabell 5. 1 viser at en fjerdedel av kvinnene i UDI undersøkelsen har levert inn anmeldelser. Tabell 5.2 viser at det er enda færre av kvinnene på krisesentrene som har anmeldt overgrep. Bare en femtedel av kvinnene i krisesenterundersøkelsen har anmeldt forholdet. Dette kan skyldes at noen er relativt nyankomne, mens kvinner som søker om opphold på § 37.6 kan bruke anmeldelsen som et moment i søknaden. I krisesentermaterialet skilles det mellom anmeldelser som kvinnen selv har gjort, og anmeldelser som offentlige instanser har gjort. En del saker trekkes av kvinnen som har opplevd overgrepet, på grunn av trusler fra mannen eller omgivelsene, hun flytter tilbake til mannen, eller hun ikke ønsker å utsette seg for en rettssak. Aktor kan opprettholde en anmeldelse for kvinnen, selv om kvinnen selv ønsker å trekke den. I case 2 var dette tilfellet; Kvinnen anmeldte mannen for fysisk vold og voldtekt, men reiste selv tilbake til hjemlandet kort tid etter. Saken ble likevel opprettholdt av aktor. Også denne saken ble henlagt på grunn av bevisets stilling, noe som skjer i de aller fleste tilfellene. Bare i tre saker er vi kjent med at det er blitt avsagt dom. I de sakene det er kommet til domsavgjørelse, er dette i særlige grove saker, der saken har vært godt dokumentert både gjennom legejournaler, vitner og politi. Dette betyr ikke at sakene som henlegges eller trekkes *ikke* er grove, men at ord står mot ord, dokumentasjonen er ikke overbevisende nok, eller kvinnen ikke ønsker å ta belastningen det innebærer å gjennomføre en slik rettssak overfor nåværende eller tidligere ektefelle.

Misforholdet mellom melding om familievold f.eks. i krisesentrenes registreringer, anmeldelser og dom er velkjent. Krisesenterregistreringene viser at i 2004 var det 153 minoritetskvinner, det vil si 21 prosent av disse kvinnene med første gangs opphold på et krisesenter, som hadde anmeldt mishandlingen de hadde vært utsatt for (Jonassen 2005). Dette var omtrent like stor andel som majoritetskvinner med innleverte anmeldelser. Vi har ikke informasjon om hvor mange av anmeldelsene som har blitt trukket, eller henlagt på grunn av bevisets stilling. Krisesentrene melder om at både for beboere med norsk og med utenlandsk bakgrunn anmeldes forholdsvis flere menn med utenlandsk bakgrunn enn norske. Mens 19 prosent av minoritetskvinner hadde anmeldt majoritetsmenn som overgripere, hadde 22 prosent av minoritetskvinnene anmeldt minoritetsmenn. Forskjellen er enda større når det er snakk om majoritetskvinner og henholdsvis majoritets- og minoritetsmann.

Forskning om vold og anmeldelser når det gjelder majoritetskvinner bekrefter samme tendens og begrunnelse som det vi finner i vår undersøkelse. Mange kvinner ønsker ikke å anmelde overgrep fordi de frykter ytterligere trusler eller voldsutøvelse fra mannen hvis dette blir gjort. En del kvinner trekker anmeldelsen av samme grunn (se Skjørtén 2002). Andre grunner for ikke å anmelde ektefellen, er at de synes synd på ham, fordi de ikke ønsker å

anmelde faren til barna, eller fordi de ikke ser at det vil komme noe godt ut av dette uansett (Jonassen 2004).

Er serieekteskapene mer voldelige?

Når det gjelder *vold i gjengifteforholdene* peker ikke disse seg nevneverdig ut selv om det innrapporteres noe mer fysisk vold, og dessuten seksualisert vold/voldtekt. Det er imidlertid verdt å merke seg at i de forholdene menn er registrert med 3 eller flere forhold bak seg er to av tre forhold knyttet til vold, mens det siste er snakk om proforma forhold uten vold. To av tre av de domfelle sakene berører dessuten gjengifteforholdene.

Der mannen har mer enn to forhold med utenlandsk kvinne bak seg oppløses ekteskapene innen ett år etter at volden startet. I de andre gjengifteforholdene er det like mange som blir værende i ekteskapet i 2-3 år, som de som bryter forholdet etter relativt kort tid.

Voldelige forhold – oppsummering

Fysisk og psykisk vold

- Omlag *to tredjedeler* av kvinnene har vært utsatt for *fysisk vold*,
- *To tredjedeler* melder om betydelige former for *psykisk vold*.
- I de fleste tilfeller er det snakk om både psykisk og fysisk vold.

Kvinnene som har vært utsatt for fysisk vold vil også leve med utryggheten om at slike overgrep kan skje. Trusler, kontrollerende atferd og frihetsberøving forekommer ofte sammen med fysiske overgrep.

Anmeldelser

- En fjerdedel av kvinnene i UDI undersøkelsen har anmeldt ektemannen for mishandling.
- En femtedel i krisesenterundersøkelsen har anmeldt ektemannen for mishandling.

Rettskjennelser

- Vi kjenner bare omfang av domfellelser fra UDI materialet.
- I tre saker er det avsagt dom knyttet til mishandling av ektefelle
- I en sak ble mannen frikjent, men kvinnen ble tilkjent voldsskadeerstatning
- To av mennene har dom fra tidligere forhold som gjelder seksuelle overgrep mot barn

Vold i serieekteskap

Når det gjelder vold i gjengifteforholdene peker ikke disse seg nevneverdig ut, selv om det innrapporteres noe mer fysisk vold, og dessuten seksualisert vold/voldtekt i disse forholdene. I forholdene til menn som er registrert med 3 eller flere forhold bak seg, er to av tre forhold knyttet til vold. To av tre av de domfelte sakene berører dessuten gjengifteforholdene.

Særkullsbarn og felles barn

Det finnes lite kunnskap om særkullsbarn i litteraturen om transnasjonale ekteskap. I rapporter om den økte andelen kvinner fra slike ekteskap som oppsøker krisesentrene, dokumenteres det et stort antall barn, som antas å være berørt av den eventuelle mishandlingen som er grunnen for at kvinnene oppsøker senteret. Dette gjelder både særkullsbarn og barn som paret har fått sammen. Det finnes en del nyere studier som berører barns erfaringer med å vokse opp i familier med vold, disse påpeker at barn gjerne blir gående med opplevelsene alene, som en forsvarsmekanisme både for dem selv, og for mødrene (Mullinger et al 2003, se også Hester, Pearson og Harwin 2000).

Vår studie kan si noe om omfang av barn som berøres av problematiske gjengifteforhold, og hva slags situasjon de befinner seg i. Men som det vil bli argumentert for i neste kapittel, er omfanget av dokumenter vedlagt søknader om opphold på selvstendig grunnlag som berører barnas situasjon, relativt begrenset. Dette har resultert i en refleksjon over hva slags status barn har i familier med gjengifte og eventuelt voldelige forhold, hvordan ulike offentlige instanser forholder seg til disse barna. Hva sier dette om hvordan barnas rettigheter ivaretas?

Barn i transnasjonale ekteskap

Barn i transnasjonale ekteskap har det til felles at de har familie og slekt i flere land, og minst en av foreldrene har erfaring med oppvekst fra et annet land enn der de selv vokser opp. Når det gjelder særkullsbarna har de selv flyttet fra ett land til et annet, noe som betyr at de må tilegne seg et nytt språk. Barna står overfor en integreringsprosess der de skal lære seg nye sosiale og kulturelle koder. Kunnskap og selvforståelse utviklet i hjemlandet revideres, og delvis erstattes, med ny virkelighetsforståelse. De befinner seg plutselig i en nybegynnerposisjon der få kan bekrefte dem som de personene de var før de flyttet. Familiemedlemmer og venner som kunne gi en slik anerkjennelse, befinner seg et annet sted. Hvordan denne situasjonen oppleves, er avhengig

av hvor inkluderende nærmiljøet er. Det er dessuten viktig hva slags støtte moren, stefaren og andre i deres omgangskretser gir.

Barn som blir født i de transnasjonale familiene er norske statsborgere, og del av det mangfoldet nasjonen i dag består av. Det er relativt få kvinner i vårt materiale som får barn med ektefelle med majoritetsbakgrunn. De fleste parene med felles barn, er de hvor både kvinnen og mannen kommer opprinnelig fra Sør-Asia, Afrika eller Midt-Østen. Har begge foreldrene innvandringsbakgrunn, kan familien bli regnet som, og eventuelt selv betrakte seg, som del av minoritetsbefolkningen. Familiene kan både ha forskjellige og overlappende verdinormer og levestandarder sammenlignet med majoriteten. I de aktuelle ekteskapene har kvinnen kommet relativt nylig til landet, og felles barna er i småbarnsalderen. Moren har som oftest hovedansvaret for barnet i den første tiden, men er avhengig av farens kontaktnett, språkbeherskelse og kompetanse i forhold til det norske velferdssystemet.

Noen få av særkullsbarna har kommet til landet sammen med moren, og den nye familien etablerer seg med barnet til stede. I de fleste tilfellene har barnet ventet i hjemlandet, ofte hos besteforeldre eller andre slektninger, til søknaden om familiegjenforening har blitt behandlet. Vi har ingen opplysninger om at mødrene blir værende i hjemlandet til denne er ordnet. Reiser mødrene på 7 dagers D visum, og søker om førstegangs oppholdstillatelse fra Norge, kan de ikke reise ut i tiden søknaden behandles, en periode som kan ta mange måneder.

Særkullsbarnas sosiale tilpasning til skole og venner vil være preget av relasjonene i den nye familien, hvordan de blir akseptert av stefaren og gitt gode utviklingsmuligheter, anerkjennelse og kjærlighet. Dette kan være avhengig av hvilket forhold moren har til sin nye mann, og stefarens innstilling til ektefellens barn. Utrygge forhold kan virke inn på barnets åpenhet overfor omgivelsene.

Flere mødre melder om at problemer i forholdet økte etter at barna flyttet inn. Familierelasjoner endres fordi mannen opplever at kvinnen og barna snakker et språk seg imellom han ikke forstår, han utestenges. Konfliktfremmende situasjoner er at kvinnen lager mat som barna er vant til, og ikke en tilpasset mat etter mannens ønske, eller at oppmerksomheten rettes mot barna, og ikke ham.

Et annet sikkerhetsnett for barna er mødrenes sosiale nettverk. Mange kvinner i de transnasjonale ekteskapene tar kontakt med etniske eller religiøse nettverk. Om mødrene isoleres, har dette også betydning for barns integrering i lokalsamfunnet.

Særkullsbarn og fellesbarn i vår studie

Begge delstudiene melder om et stort antall barn som lever i de problemfylte ekteskapene. I den aktuelle UDI-undersøkelsen hadde vel en tredjedel sær-

kullsbarn, og nesten en femtedel hadde felles barn. I Krisesenterundersøkelsen er forholdet mellom særkullsbarn og felles barn omvendt. Nesten halvparten av alle kvinnene hadde barn med ektefellen de har søkt tilflukt fra, mens en fjerdedel hadde særkullsbarn. Dette kan skyldes at de som oppsøker krisesentrene kan ha lengre forhold bak seg.

Til sammen omfatter studien omlag 150 barn. I utvalget er det få store barneflokker, i omlag to tredjedeler av forholdene er det snakk om bare ett barn. Overvekten av forhold med bare ett eller to barn er forståelig, siden det er snakk om felles barn i ekteskap med relativ kort varighet. I en del tilfeller tar moren bare med det yngste særkullsbarnet inn i forholdet, mens eldre barn forblir hjemme. F.eks har en russisk kvinne med seg datteren i ungdomsskolealder til Norge, mens hun finansierer sønnens utdanning i et annet vestlig land med jobben hun har i helsevesenet i Norge.

Flest kvinner fra Europa har barn fra tidligere ekteskap med inn i forholdet. En tredjedel av disse flyttet til Norge sammen med mor. Ingen barn fra andre områder gjorde dette. De resterende særkullsbarn har flyttet inn i familien etter at moren har levd i det nye forholdet en periode. Det er vanligere for mødrene fra Thailand og Filippinene å la sine særkullsbarn bli værende i hjemlandet i flere år, mens de russiske mødrene søker umiddelbart om familiegjenforening med sine barn. Denne forskjellen kan forklares med forskjellige husholdstradisjoner og familiesituasjoner i de to regionene. Mens de russiske kvinnene er eneforsørgere for sine barn, har gjerne særkullsbarna til mange av kvinnene fra Sørøst-Asia bodd hos besteforeldre eller andre nære slektninger også før moren reiste til Norge. Det er få kvinner fra de andre verdensregionene som har med særkullsbarn til Norge, noen har imidlertid barn som bor hos barnets far eller farens familie.

Det er noen geografiske forskjeller i hvor særkullsbarn bor, noe som gjenspeiler den geografiske fordelingen mellom ekteskap der mannen har henholdsvis majoritets- og minoritetsbakgrunn. Særkullsbarna finnes særlig på Vestlandet og Østlandet (utenom Oslo og Akershus). Færrest særkullsbarn er det i ekteskapene i Oslo og Akershus, mens i dette området finnes de fleste parene som har fått felles barn.

Også en del menn har særkullsbarn, de fleste av disse mennene bor på Østlandet inklusive Oslo/Akershus. I mange tilfeller er disse ungdommer eller unge voksne, i en del tilfeller på alder med farens nye kone. Det er litt flere majoritetsmenn enn minoritetsmenn som har særkullsbarn, men også mange minoritetsmenn har vært gift tidligere, som casene 5 og 6 eksemplifiserer. Disse barna er ofte noe yngre enn majoritetsmennenes særkullsbarn.

Få majoritetsmenn har fått barn med sin nye kone. Unntakene er i forhold der kvinnen kommer fra Sørøst-Asia. Ingen kvinner fra Europa har fått felles barn med norsk mann. En forklaring kan være mannen alder, der fleste er i 40-50 års alderen, og mange har vært gift tidligere med norske kvinner, og hvor de har barn fra disse ekteskapene.

I ekteskap med minoritetsmenn er det vanligere at paret får felles barn. I disse ekteskapene er det ofte ikke så stor aldersforskjell mellom ektefellene.

Ser vi på barnas alder, er det få barn under skolealder, og av disse har de fleste mødre fra Sør-Asia. Bildet er annerledes for de i skolealder. De fleste mødrene fra Sørøst-Asia har barn i alderen 6-12 år. For de europeiske kvinnene er like mange barn over 12 år som mellom 6-12 år.

Ser vi på barnas alder i forhold til mannens landbakgrunn, finner vi at de norske mennene bor hovedsakelig sammen med skolebarn, i vel halvparten av tilfellene er de mellom 6 og 12 år, mens godt over en tredjedel bor sammen med barn som er over 12 år.

I halvparten av *gjengifteforholdene* finnes det barn, de fleste var særkullsbarn i alderen 6 til 12 år, men det finnes også felles barn i disse forholdene, og da er barna helt små.

Når vold er del av bildet

Vi kan skille mellom erfaringene barn har som *vitne til vold*, og forhold der vold er rettet direkte mot dem. Vitne til vold innebærer at barna rammes indirekte ved at de ser, hører eller fornemmer vold som utøves overfor moren, eller de ser resultatene av den. Dette er en form for vold som har vært lite påaktet i den offentlige debatten. NOU 2003:31 understreker at det er uakseptabelt at barn skal vokse opp i en situasjon der de er eksponert for overgrep rettet mot moren. Dette skaper en uholdbar omsorgssituasjon for barnet, og er å betraktes som alvorlig omsorgssvikt. I henhold til NOU utredningen pålegges samfunnet et ansvar for å styrke disse barnas situasjon, og bringe volden til opphør.

Vitne til vold

Avhengighetsrelasjonen til den som blir utsatt for vold, gjør at de psykiske konsekvensene av overgrep mot en forelder også vil skade barnet. I halvparten av de ekteskapene i UDI undersøkelsen hvor det er *særkullsbarn*, har moren vært utsatt for fysisk vold. Når det gjelder psykisk vold har barn i seks av ti forhold kunnet være vitne til dette. Når det gjelder *felles barn* har disse kunnet være vitne til at moren utsettes for fysisk vold i nesten tre fjerdedeler av disse ekteskapene. I vel halvparten av ekteskapene med felles barn, har det foregått psykisk vold.

I krisesenterundersøkelsen er andelen større for begge kategorier barn. Nesten alle særkullsbarn har levd i forhold der moren har vært utsatt for fysisk vold. I forhold der de har felles barn har tre fjerdedeler av forholdene vært voldelige. For barna er det også en påkjenning å se at moren blir behandlet på en

nedverdiggende måte. Når moren utsettes for trusler, nektes mat, skolegang eller utsettes for andre former for psykiske press, vil dette også påvirke barna. Det er forskjellig hvordan vold er del av familierelasjonene, og om fysiske overgrep er enkeltepisoder eller inngår i et mønster. Om vold er del av et mønster, vil dette gjøre situasjonen i familien spent. Konflikthull kommunikasjon mellom de voksne er noe barn oppfatter, selv om de er små.

Studier av barn som er vitne til vold beskriver at barna i slike familier går i en permanent beredskaps- og spenningsforhold. Moren er deres trygghet og omsorgsperson. Når hun ydmykes, og framstår som hjelpeløs, skaper dette utrygghet også for dem. Voldsutøveren bruker gjerne barn som ledd i voldsutøvelse overfor moren, ved å behandle dem dårlig, true dem, eller ved å ydmyke henne overfor dem. Barn opplever at de er hjelpeløse overfor overgriper, fordi de samtidig er avhengig av ham. Ikke minst vil dette gjelde barn til mødre uten bosettingstillatelse, da morens og deres egen tilværelse er helt avhengig av denne relasjonen. Forskning viser også at barn ofte påtar seg ansvar i voldelige situasjoner, og handler ut fra de mulighetene de har (Mullender et al 2003, Solberg 2001).

Steforeldre er tilknytningspunktet til det nye samfunnet. Trusler om å bli kastet ut kan bidra til at barn er tause om overgrep. Det er også vanlig å ville skjule mishandling, for å unngå å bli satt i forlegenhet, eller at de opplever skam for situasjonen de har havnet i. Dette kan føre til at de isolerer seg fra omverdenen. Dette gjelder ikke minst når det er snakk om seksuelle overgrep. At barn opptrer på denne måten, er også kjent fra datamaterialet vårt.

Forskning om familievold som også trekker inn barnas opplevelser i disse familiene, finner at volden deler opp familien i enkeltindivider. Barna forteller ikke at de vet hva som foregår, for å skåne moren, eller fordi de ikke makter å ta det som foregår inn over seg. Moren prøver å skjule det som foregår overfor barna. Dermed blir hendelsene en taus kunnskap som de holder for seg selv, og er redde for å snakke om. Ofte opplever de voksne det svært vanskelig å la det synke inn i seg at også barn skades av voldelige relasjoner mellom foreldrene. For mødre er det en forsvarsmekanisme i en situasjon der det er få løsninger på situasjonen. Barna kan oppleve at de ikke blir sett i forhold til den virkeligheten de lever i. Dette kan føre til at barna ikke får den hjelpen de kan ha krav på (Mullinger 2003, Solberg 2001, 2002).

Når det gjelder *særkullsbarna*, står disse ofte uten et eget nettverk av nær familie, og har kommet relativt nylig til et lokalsamfunn der ingen kjenner dem fra de var små. Dette gjør at denne formen for ventil er lite sannsynlig når det gjelder disse barna. Skole og venner er viktigste relasjoner for barna, og kan være et frirom hvor de kan finne personer de kan åpne seg for.

I UDI-undersøkelsen er det flere eksempel på at barn blir syke av den spenningen de lever i. For eksempel tar skolen tak i problemet fordi de hyperventilerer, eller barna forteller helsesøster at de har det vanskelig hjemme. En trussel for moren er at hun blir truet av mannen med at barnevernet vil ta bar-

net fra henne, om hun eller barnet forteller om overgrep. Stefaren er også den som formidler kunnskapen om barnevernet.

De *felles barna* i vår studie er stort sett førskolebarn. Selv om de er små, kan de eksponeres for mishandlingssituasjoner, jamfør episoden med kvinnen som forteller om mannen som presser henne med kniv for å si at han er Gud (kapittel 4). Barna opplever misstemning gjennom lyder og truende handlinger, og dette skaper redsel og utrygghet, som de ikke forstår. Faren kan skifte mellom å være kjærlig og virke truende. Dette skaper grunnelggende utrygghet i relasjonen. I flere tilfeller har mannen stort sett vært avvisende overfor barna, og barna har vært årsak til konflikter som ender i vold.

Vold rettet mot barna

En vid definisjon av vold fanger inn både fysiske og psykiske overgrep mot barn. Psykisk vold omfatter blant annet trusler, ydmykende uttalelser, isolering og kontroll. Kontroll kan for eksempel være at barnet nektes mat, oppvarming og bruk av TV, noe som bidrar til at (ste)faren bestemmer over grunnleggende behov, og mulighet for å føle seg hjemme. En advokat beskriver situasjonen for et særkullsbarn slik:

Da S. (10 år) flyttet inn, opplevde også hun hvordan morens nye ektemann var. Han var svært gjerrig, og han passet hele tiden på at hun ikke benyttet for mye strøm. Hun måtte gjøre lekser i mørket, og hun fikk ikke lov til å ha på varmen. Hun fikk heller ikke dusje/vaske seg med varmt vann. Han ble irritert hvis andre unger kom på besøk til henne. Hun fikk heller ikke lov til å være hjemme alene, og ble da beordret til å dra til en venninne eller nabo. Når han la seg, måtte alle legge seg. Ingen fikk for eksempel lov til å se på TV etter at han hadde lagt seg. S. ble, av stefaren, stadig truet med at han skulle sende henne tilbake til hjemlandet.

(utdrag fra *Tillegg til søknad om opphold på selvstendig grunnlag*)

Frihetsberøvelsen skaper en følelse av fremmedhet og ikke-tilhørighet.

I halvparten av forholdene der mødre har vært utsatt for vold, har også barna selv opplevd fysisk eller psykisk vold. I *UDI undersøkelsen* dokumenteres bare to tilfeller av grovere former for fysisk vold mot barn. Langt flere har blitt utsatt for slag og spark. Mer vanlig er trusler eller ulike former for frihetsberøvelse. I tillegg til fysisk og psykisk vold kan barnet utsettes for seksualiserte overgrep. Datamaterialet omfatter tre tilfeller der slike overgrep er kjent.

Når det gjelder *Krisesenterundersøkelsen* melder denne at det er begått grovere form for fysisk vold overfor to *særkullsbarn*, i tillegg til at en av fem blir slått og sparket. Nesten halvparten av særkullsbarna utsettes for ydmykkelser. At de blir stengt inne eller nektes mat skjer bare i noen få tilfeller. *Felles-*

barn opplever i enda større grad slag og spark. Vel en fjerdedel utsettes for henholdsvis ydmykelse eller stenges inne, mens noen færre opplever at de nektes mat eller oppvarming. I ett tilfelle får ikke barnet lov til å gå i barnehage mot morens ønske.

Krisesenterundersøkelsen melder at i 10 tilfeller har far/stefar blitt anmeldt på grunn av overgrep mot barn. Det er konflikter over samværsrett med felles barn i en femtedel av ekteskapene. Etter samlivsbruddet vil foreldrene måtte samarbeide om samværs- og besøksordninger. Det betyr at barnet opprettholder kontakt med faren som har mishandlet moren. For en del kvinner er denne samværsordningen betingelsen for at hun får oppholdstillatelse i form av familiegjenforening med eget barn som da er norsk statsborger.

Det er ingen klar tendens til at *serieekteskapene* er forbundet med hyppigere voldsbruk overfor barn. Nesten alle mødrene med barn i serieekteskapene melder om at barna har vært *vitne* til vold mot mødrene. Barna har dessuten selv vært utsatt for fysisk og psykisk vold, det nevnes konkrete tilfeller av slag, isolasjon eller at barna har blitt ydmyket av faren eller morens ektemann. I tre tilfeller har overgrep mot barna blitt anmeldt. Konflikter over omsorgen for felles barn er det også i noen få tilfeller.

Særkullsbarn og felles barn – oppsummering

Studien omfatter til sammen 150 barn. Mer enn halvparten av kvinnene i studien hadde barn, enten *særkullsbarn* eller *felles barn* med sin nye ektemann. I omlag to tredjedeler av ekteskapene med barn er det snakk om bare ett barn.

Særkullsbarn

- Flest kvinner fra Russland og tidligere Sovjetdelstater har barn fra tidligere ekteskap med inn i forholdet.
- Også mennene har særkullsbarn, i mange tilfeller er disse ungdommer eller unge voksne, i en del tilfeller på alder med farens nye kone.
- Flere majoritetsmenn enn minoritetsmenn har særkullsbarn, men også mange minoritetsmenn har vært gift tidligere.

Felles barn

De to delundersøkelsene viser at:

- I ekteskap med minoritetsmenn er det vanligst at paret får felles barn. I disse ekteskapene er det ofte ikke så stor aldersforskjell mellom ektefelle-
- Få majoritetsmenn har fått barn med sin nye kone. Unntakene er i ekteskap der kvinnen kommer fra Sørøst-Asia. Ingen kvinner fra Europa har fått felles barn med norsk mann.

Barn – både vitne til vold og utsatt for vold

De to delundersøkelsene viser at:

- I to tredjedeler av forholdene med barn har barna kunnet være vitne til fysisk og/eller psykisk vold.
- Barn utsettes også direkte for vold, dette skjer i halvparten av forholdene der også mor har vært utsatt for vold.
 - Det dokumenteres bare to tilfeller av grovere former for fysisk vold mot barn
 - Flere har blitt slått og sparket
 - Mer vanlig er trusler eller ulike former for frihetsberøvelse
 - Tre barn er blitt utsatt for seksualiserte overgrep, hvorav to er i ekteskap der mannen er tidligere dømt for overgrep mot barn.

Familiegjenforeningens grensetilfeller

Familiegjenforenings grensetilfeller

Utlendingsmyndighetene har ansvar for å kontrollere om søknader om familiegjenforening er i tråd med utlendingsloven og utlendingsforskriftene. Som figuren i kapittel 4 viser, befinner de transnasjonale serieekteskapene seg i krysningsfeltet *prøving og feiling*, *strategisk utnyttelse* av det innvandringspolitiske regelverk, og *mishandling*. Inngåelse av transnasjonale ekteskap gir muligheter for strategisk utnyttelse av reglement og smutthull når det gjelder innvandring. Det vil derfor være innvandringspolitiske interesser knyttet til at vilkårene for oppholdstillatelse er til stede, og til hvordan de skjønsmessige vurderingene av enkeltsaker og grensetilfeller tolkes.

Serieekteskap forstått som raske gjentagende ekteskapsinngåelser, kan grense opp mot proforma-ekteskap, der partene utnytter ekteskapsinngåelsen til å oppnå oppholdstillatelse, ofte mot betaling. De vil eventuelt oppløse forholdet når den ene part har fått bosettingstillatelse. Gjengifte kan også skjule andre grensetilfeller, knyttet til grov utnyttelse i form av hallikvirksomhet og prostitusjon, eller til seksuell utnyttelse av barn. Omgåelser av reglene for familiegjenforening kan dermed være knyttet til utnyttelse av den utenlandske part.

I gjennomgangen av saksmappene i UDI-undersøkelsen, med utgangspunkt i *mishandlingsparagrafen*, har det dukket opp flere eksempler på hvordan familiegjenforening utnyttes. Det finnes saker som berører henholdsvis proforma, prostitusjon og seksuell utnyttelse av barn. Dette er saker der kvinnene har søkt om opphold på grunnlag av 37.6 paragrafen. Denne paragrafen gir myndighetene mulighet for å gi en symbolsk oppreisning for de overgrep kvinnene er utsatt for. Paragrafen kan også benyttes av kvinnene og deres partnere som et smutthull til en etterlenget oppholdstillatelse.

Opphold på selvstendig grunnlag ut fra mishandlingsparagrafen setter som betingelser at kvinnen eller særkullsbarn har vært mishandlet i ekteskapet. Hvis de har vært mishandlet *skal* hun få tillatelse. Vil kvinnen som følge av

samlivsbruddet få urimelige vanskeligheter i hjemlandet grunnet de sosiale og kulturelle forhold der, *kan* hun få tillatelse. Det er kvinnens rapportering om forholdene som skal legges til grunnlag for vedtaket, unntatt om det foreligger sterke grunner til å tvile på hennes rapport. Etter en helhetsvurdering av saken blir det tatt en avgjørelse om den innfrir vilkårene.

For å antyde de skjønsmessige utfordringer, grensetilfeller og mulig utnyttelse som ligger i familiegjeforeningens ytterkant, vil jeg gi noen eksempler på slike saker.

Case A. En kvinne søker om opphold på selvstendig grunnlag etter å ha blitt mishandlet i ekteskapet. Hennes forklaringer er imidlertid uklare når det gjelder mishandlingsforløpene. Underveis i UDIs saksbehandling finner de ut at kvinnen har falske papirer. Det viser seg at kvinnen er en yngre søster til mannens forhenværende kone. Mannen har skilt seg fra sin første hustru som han har tre barn sammen med, men bor hovedsakelig sammen med henne og deres felles barn. De finner også ut at hans nye kone arbeider i butikken som eies av ektemannens første kone, og når politiet oppsøker kvinnen på arbeidstedet, finner de alle tre til stede.

Case B. En mann gifter seg med en kvinne, de oppgir felles adresse, men mannen bor hovedsakelig hos sin ekskone, og begrunner dette med samvær med barna. Dette opplyser kvinnen at hun har akseptert, men at dette ikke endrer forholdet om at de er gift, lever sammen, og deler felles leilighet. Den felles leiligheten fungerer imidlertid som massasjeinstitutt.

Case C. En prostituert gifter seg med en mannlig bekjent som er alvorlig sjuk, og har et langvarig sykehusopphold. Mannen kontakter politiet etter noe tid, og klager over at han føler seg utnyttet. Han mener kvinnen har mistet interessen for ham, han ser henne knapt, og hun har bare giftet seg for å få oppholdstillatelse.

Case D. En kvinne fra Sørøst-Asia søker om familiegjeforening for sønnen etter et års ekteskap. Gutten bor hos bestemoren i hjemlandet, og morens økonomiske bidrag til familien er avgjørende, fordi bestemoren er syk og arbeidsløs. Kvinnens ektemann oppholder seg i lange perioder i hennes hjemland, delvis i jobbsammenheng og delvis på ferie. Han besøker da sønnen og familien hennes der. Han hadde også kontakt med sønnen alene. Under saksbehandlingen av sønnens søknad blir det kjent at morens nåværende ektemann har flere ekteskap med utenlandske kvinner bak seg, og han har vært dømt for seksuelle overgrep mot barn, bl.a. for overgrep mot eget barn som han har fått med en av sine tidligere ektefeller. Hans nåværende kone kjente ikke til hans fortid, og ble heller ikke fortalt om dette av sine nye bekjente.

Casene viser flere eksempler på proforma- ekteskap. Case A er kanskje det reneste eksempelet på proforma- ekteskap, men hvor også mishandlingsparagrafen benyttes ved å kontruere fiktive overgrep, for å normalisere relasjonene for de tre årene som kreves for bosettingstillatelse, er gått. Forholdet kunne også bli tolket som bigami. Mannen har formelt skilt seg fra sin første kone,

men deres fortsatte samliv kan tyde på at han ikke har skilt seg etter islamsk familierettslig forstand. Så lenge han ikke har skilt seg gjennom å uttale de forstøtende ordene (se kapittel 4), har han moralsk støtte for å opprette et forhold til både sin forhenværende og nåværende kone. Case B og C er eksempler på hvordan proforma-ekteskap i noen tilfeller er knyttet til prostitusjon.

Det kan være vanskelig å trekke grensen mellom proforma og reelle ekteskap i noen sammenhenger. F.eks. i gjentakende ekteskapsinngåelser mellom svært unge jenter og en herboende ektefelle som er en eldre pensjonist. Mannen kan forklare samlivet med et idealistisk ønske om å gi kvinnene en ny tilværelse, i tillegg til drømmen om en ung kvinne.

Å definere forholdet som proforma-ekteskap kan også brukes som en trussel fra herboende ektefelle som ikke lenger ønsker å ha kvinnen boende hos seg. Mannen kan da kontakte politiet, og opplyse om at kvinnen har brukt ham for å få oppholdstillatelse i Norge. Case 4 i kapittel 4 kan være et eksempel på dette. Når de da antyder at kvinnen benytter seg av ham i forbindelse med prostitusjon, kan dette vekke mistanker hos myndighetene. FAFOrapport *Crossing Borders* (Bronovskis og Tyldum 2004) og rapporten *Sterke hovud og sterke hjarte* (Kristvik 2005) viser til flere eksempler på at kvinnen på egen hånd engasjerer seg i prostitusjon for å dekke sine økonomiske forpliktelser i hjemlandet, eller for å bygge opp en tilværelse for seg og barna slik at hun kan klare seg selv i Norge på sikt. De finner at flere av deprostituerte i Oslo opprinnelig kom til landet gjennom ekteskap med norske menn, og at de deretter endte i prostitusjon, ofte etter en skilsmisse eller etter tap av annen jobb.

At menn utnytter ekteskapsinngåelsen for selv å tvinge kvinnen til prostitusjon for egen økonomisk vinning, finner vi få spor av i UDIs saksdokumenter. Det finnes imidlertid anklager om at menn ønsket å «låne ut» kvinnen til mannlige bekjente, men hvor kvinnen brøt ut av slike forhold.

Det er imidlertid begrenset informasjon om prostitusjon i saksmappene til kvinnene når de søker om opphold på selvstendig grunnlag på mishandlingsparagrafen, og dette kan være forståelig ut fra at de selv ikke trekker fram denne virksomheten i egen selvrapportering.

Case D viser til et ekteskap der mannen utnytter relasjonen til kvinnen for å komme i nærkontakt med hennes sønn. I dette tilfelle oppretter han kontakt med sønnen før gutten har fått svar på søknad om familiegjenforening. I denne situasjonen er sønnen uten beskyttelse av moren, og befinner seg kanskje i enda mer sårbar posisjon, enn om han hadde bodd sammen med moren.

Det er også verdt å bemerke at den form for seksuell utnyttelse som kommer til uttrykk i case D vil være et grensetilfelle når det gjelder å definere forholdet inn under betegnelsen *trafficking* hvis man følger FNs definisjon av fenomenet når det gjelder barn. I følge denne definisjonen er barn ofre for menneskehandel dersom de er «rekruttert, transportert, overført, huset og motatt for å bli utnyttet». Det er altså menneskehandel selv om barnet er blitt med frivillig.

For utlendingsmyndighetene har slike søknader fra barn om familiegjening med mor i et ekteskap der myndighetene vet at stefaren er tidligere anmeldt, spisset dilemmaene de står overfor i saksbehandlingen. De opplever manglende hjemmel i lovverket for å handle ut fra hva de mener er etisk forsvarlig. I de tre sakene der menn er tidligere anmeldt for seksuelle overgrep mot barn, i ett tilfelle også dømt, har de ikke hatt formelle hjemler for å trekke dette inn som relevant saksgrunnlag, fordi stefaren ikke er part i saken. De tre sakene har hatt forskjellig forløp og utgang. Den nevnte saken endte med avslag på guttens søknad. Politidirektoratet besluttet å informere moren om mannens tidligere dommer for pedofili og incest, med henvisning til straffeprosessloven § 61 c (1) nr 5. Kvinnen ønsket likevel å fortsette ekteskapet, og å få barnet til Norge. Direktoratet tilbakekalte da morens oppholdstillatelse, og avslø sønnens søknad. Søknad om sønnens familiegjening med mor ble vurdert ut fra *barnets beste*, der det i dette tilfelle ikke ville være en fordel at barnet kom til Norge. Det ble også vurdert slik at mishandlingsparagrafen ikke kunne bli brukt i denne sammenhengen. I et annet tilfelle ble oppholdstillatelse til barnet innvilget. I et tredje tilfelle var barnet kommet til landet sammen med moren, og overgrepene ble begått i den første tiden etter familieetablering. Da moren fikk vite om overgrepene, flyttet de umiddelbart, og de har begge fått opphold på selvstendig grunnlag. De tre nevnte sakene har altså fått ulike utfall.

Casene A til D er ulike eksempler på hvordan familiegjening er knyttet til strategisk bruk av regelverk, eventuelt i forbindelse med grov utnyttelse av kvinnene eller deres særkullsbarn. Regelverket som gjør kvinnen helt avhengig av ektemannen de tre første årene, kan også benyttes som et maktmiddel overfor kvinnene. Trusler om utkastelse og konkrete eksempler på at kvinnene dumpes i hjemlandet har vært nevnt (se kapittel 4).

Et springende punkt er hvilke opplysninger kvinnen får om sine rettigheter i Norge, og i hvor stor grad hun er avhengig av sin ektemann for å få disse opplysningene. Som også Ljoså (2001) påpeker i sin gjennomgang av hvordan 37.6 regelen fungerer, er kvinnen ofte avhengig av at mannen informerer henne om at hun årlig må fornye sin oppholdstillatelse. I noen tilfeller har mannen ikke levert søknad om familiegjening etter at kvinnen kom inn i landet på 7 dagers visum, selv om han har sagt at han tar ansvar for dette for kvinnen. Dette fører f.eks. til at kvinnen ikke har rett til å søke opphold på mishandlingsparagrafen, eller har andre rettigheter overhodet, om hun søker tilflukt på krisesenteret etter å ha blitt mishandlet, fordi hun oppholdt seg ulovlig i landet ut over visumperioden.

Flere har kritisert regelen for 3-års botid for å kunne søke om bosettings-tillatelse, fordi den gjør kvinnen totalt avhengig av ektemannen, noe som bidrar til å forsterke maktulikheter og dominansforhold (se f.eks. Lothrington og Fjørtoft 2005). 3-årskravet er et tiltak for å sikre at vedkommende har en tilknytning til landet før han/hun gis permanent opphold. Kravet om 3 års botid

gjelder for alle som vil søke om bosettingstillatelse. Det skal bl.a. motvirke innvandring i tilfeller der det ikke er snakk om reelt samliv.

Hjemler for å hindre strategisk utnyttelse av familiegjenforening har til nå vært knyttet til spørsmålet om proforma- ekteskap. Forebyggenende tiltak for å begrense grov utnyttelse av kvinner og barn har ikke hatt en tilsvarende hjemmel. F.eks. har ikke straffbare forhold hos referansepersonen vært relevant ved søknad om oppholdstillatelse (se kapittel 8). Det har også vært usikkerhet om hva slags hjemmel myndighetene har for å benytte seg av FNs barnekonvensjon, deriblant skjønnsmessige argumenter om *barns beste*, i saker som gjelder overgrep mot barn. FNs barnekonvensjon inngår i Menneskerettsloven, og skal i prinsippet være overordnet annen lovgivning.

Mishandlingsparagrafen har blitt innført for å styrke kvinnens rettighetsposisjon i tiden før hun har fått bosettingstillatelse, når mishandling allerede har skjedd. For å kunne gi en begrunnet vurdering av forebyggende og beskyttende tiltak mot voldelige serieekteskap i kapittel 8, vil det være nødvendig å rette et kritisk blikk på noen av de dilemmaene som reiser seg i saksbehandlingen av mishandlingsparagrafen. Vi vil her drøfte om måten reglene praktiseres på ivaretar intensjonene med paragrafen. Dette gjelder for det første vurderingen av mishandlingen av kvinnene, men også hvordan særkullsbarna synliggjøres i saksgangen.

Rett til selvstendig opphold – 37. 6 paragrafen

Hensikten med mishandlingsparagrafen er at utenlandske kvinner med oppholdstillatelse i familiegjenforening ikke skal se seg tvunget til å bli i et ekteskap/samboerforhold der hun eller eventuelle barn blir mishandlet av frykt for å miste sin oppholdstillatelse i Norge. Paragrafen er således et beskyttende tiltak. I vår sammenheng er det aktuelt å spørre om 37.6 paragrafen i praksis oppfyller forventningene til å ivareta utenlandske kvinners rettigheter etter samlivsbrudd med norsk ektefelle, vurdert i forhold til Utlendingslovens, Kvinnekonvensjonens og Barnekonvensjonens intensjoner.

Kriterier for opphold på selvstendig grunnlag er nedfelt i Utlendingsforskriftens § 37 sjettede ledd, og lyder:

Kvinne som verken fyller vilkårene i tredje, fjerde eller femte ledd, kan få tillatelse etter bestemmelsene i § 21 femte ledd dersom hun som følge av samlivsbruddet vil få urimelige vanskeligheter i hjemlandet grunnet de sosiale og kulturelle forhold der. Selv om slike grunner ikke tilsier det, skal tillatelse etter § 21 femte ledd gis dersom kvinnen eller eventuelle barn er blitt mishandlet i samlivsforholdet.

Bestemmelsen gir to alternative grunnlag som kan gi kvinnen tillatelse etter samlivsbrudd med herboende ektefelle. Det første alternativet er hvorvidt kvinnen etter samlivsbruddet vil få urimelige vanskeligheter i hjemlandet grunnet de sosiale og kulturelle forholdene der. I så fall *kan* hun få tillatelse. Vanskelige forhold i hjemlandet gir ikke *rett* til oppholdstillatelse. I det andre alternativet fastslår bestemmelsen at en kvinne *skal* få tillatelse hvis hun eller eventuelle barn er blitt mishandlet i samlivsforholdet. Mishandling medfører en rett til oppholdstillatelse (se bl.a. Pervezs diskusjon om dette (Pervez 2003)).

Bestemmelsen har reist debatt, og det er kommet flere politiske signaler om praksisen, som er nedfelt i nye rundskriv. I 1998 kom det signaler om at særkullsbarn skulle likestilles med kvinner i vurderingen av mishandling (Ljoså 2001). Dagens retningslinjer for saksbehandlingen er nedfelt i rundskriv UDI 117 2002. Her understrekes det at det er kvinnenens versjon av det påståtte mishandlingsforholdet som skal legges til grunn, og det stilles ikke strenge krav til sannsynliggjøringen. UDI vil utøve sitt skjønn på bakgrunn av en helhetsvurdering. Mishandlingen kan være av fysisk art, som bruk av vold eller annen legemskrenkelse, eller psykisk art, for eksempel trusler om bruk av vold. Det sentrale er at hendelsene må ha ført til at kvinnens livskvalitet har blitt redusert. Skaden kan være av fysisk eller psykisk art, eller en kombinasjon av begge (Rundskriv UDI 117 2002).

Høy innvilgelsesprosent

I vårt materiale har 55 prosent av kvinnene fått positivt svar på sin søknad i første instans. Nesten alle som får avslag anker saken. UNE er da ankeinstans. Av 22 anker har 8 fått omgjort vedtaket og fått innvilget opphold. 11 saker har fått avslag, mens noen saker er ennå ikke avgjort. Til sammen har omlag to tredjedeler av kvinnene fått innvilget opphold på selvstendig grunnlag.

UDIs statistikk viser at i 2004 fikk to tredjedeler innvilget oppholdstillatelse i første instans, dette innebærer at prosenten for innvilgelser totalt før ankeinstansen, er noe høyere enn de sakene vi har behandlet fra de utvalgte landene.

Tabell 7.1 Vedtak i 2004 basert på § 37.6

Innvilgede oppholdstillatelser	58
Avslåtte oppholdstillatelser	31
Totalt	89

(Kilde: Avdeling for statistikk og analyse, UDI. WWW.UDI.NO)

Skjønnsmessige avgjørelser

Rettspraksis er en viktig rettskilde på forvaltningsrettens område, men forvaltningsvedtak havner relativt sjeldent foran domstolene og enda sjeldnere foran Høyesterett. Regler og retningslinjer tolkes ut fra en skjønnsmessig helhetsvurdering av enkeltsaker. Enkeltvedtak er dermed ikke uttrykk for rettslig presedens, noe som innebærer at saksbehandlingspraksis må vurderes ut fra et større antall vedtak.

De gjennomgatte sakene gir ikke nødvendigvis et fyllestgjørende bilde. Likevel kan det være verdt å påpeke enkelte momenter som har vært slående i gjennomgangen.

Hvor legges listen for psykisk mishandling?

For det første gjelder det problemene med hvordan *psykisk mishandling* skal vurderes og tillegges vekt. Kriteriet er at denne formen for mishandling skal ha ført til redusert livskvalitet. I veiledende rundskriv fra 2002 står det:

Ved vurderingen om det foreligger en mishandlingssituasjon, må man se hen til de beskrevne hendelsene, alvorlighetsgraden, under hvilke omstendigheter mishandlingen fant sted, om de er en del av et handlingsmønster eller om det dreier seg om en enkeltstående episode. En handling som alene ikke kan betegnes som mishandling, vil likevel kunne karakteriseres som det dersom handlingen gjentas over tid.

(Rundskriv UDI 2002-117:3).

Når det gjelder psykisk mishandling kan det være vanskelig å vurdere hvor grensen skal gå for hva kvinnen bør tåle av problemer i ekteskapet, og hva som skal gi dem grunnlag for selvstendig oppholdstillatelse. Kriteriene for selvstendig opphold knyttes til om kvinnen har fått nedsatt livskvalitet. Dette kan sees som en oppreisning for den mishandlingen de har vært utsatt for. Hensikten med mishandlingsparagrafen har vært at kvinnene skal ha reell mulighet for å bryte ut av forhold de opplever som uutholdelige. Dette er en mulighet andre norske kvinner er sikret gjennom ulike velferdsordninger utviklet de siste tiårene. Det er spørsmål om de utenlandske kvinnene har samme rettigheter til selv å vurdere når et ekteskap er helt uholdbart, eller om de må finne seg i mer psykisk belastning de tre første årene av ekteskapet for å sikre seg og sine en framtid. Alternativet er å reise hjem, men dette er et alternativ som mishandlingsparagrafen nettopp skal bidra til at de ikke tvinges til. Vurderingen av alvorlighetsgraden av mishandling settes opp mot hvor enkelt det skal være å søke om opphold på selvstendig grunnlag, og eventuelt spekulere i dette som en innvandringsstrategi.

Et saksforhold der kvinnen og hennes datter ikke fikk innvilget opphold på selvstendig grunnlag, og hvor anken heller ikke ble tatt til følge i UNE, kan anslå hva som ikke er gyldig grunn.

I intervju med politiet forklarer søkeren at like etter at hun giftet seg, med en mann som var et par tiår eldre enn henne, startet den psykiske tvangen. Hun følte fra første dag av at hun levde i et fengsel. Ektefellen ble sint når hun eller datteren brukte badet for lenge, han bestemte når de fikk ta en dusj, og om de fikk lov til å bruke vaskemaskinen. Når det gjaldt mat, ville han bestemme hva og når de skulle spise. Datteren ble nektet oppvarming på rommet, og hun fikk ikke se TV på egenhånd.

Etter over to års samliv kom kvinnen til at de psykiske konsekvensene for henne selv og datteren var for store til at hun kunne fortsette ekteskapet, selv om det ikke var lenge igjen før hun kunne få bosettingstillatelse. Kvinnen flyttet til krisesenteret da situasjonen ble for uutholdelig for datteren, som mistriivdes sterkt hjemme, men også kvinnen selv ble syk av de spente forholdene hun levde under.

I behandlingen i UNE skriver nemda at de legger til grunn at klagerens ekteskap har vært vanskelig for klageren. Nemda finner imidlertid ikke at opplysningene som er kommet fram i saken, er av en så alvorlig grad at det kommer inn under begrepet mishandling, slik det skal vurderes i henhold til rundskrivet fra direktoratet. Nemda mener videre at det ikke har framkommet opplysninger som tilsier at klagerens livskvalitet har blitt redusert i nevneverdig grad. Klagerens datter er omfattet av vedtaket. Kvinnen og datteren utvises. Det har da gått mer enn fire år etter at datteren kom til landet. UNE legger ofte til grunn at en oppholdstid i Norge på 3-4 år gir barn en særlig tilknytning til Norge (UNE praksisnotat av 11.11.2003). Kvinnen hadde jobb i helsevesenet som hun var overkvalifisert for, og datteren hadde kommet inn på musikklinjen ved en videregående skole.

Poenget her er at det synes som om det er en forskjell mellom hvilke standarder norske kvinner legger for hva de vil tåle av et ekteskap når det gjelder dominans og innskrenket frihet, og det som implisitt settes for de utenlandske kvinnene. En uttalelse fra spesialist i allmennmedisin som gjelder en tilsvarende situasjon for en annen russisk kvinne kan antyde hva slags psykiske belastninger denne typen forhold innebærer:

NN inngikk åpenbart et ekteskap med en mann som ikke mishandlet henne fysisk, men desto sterkere psykisk. Hun beskrev det som særdeles utpekulert psykisk mishandling. Fikk aldri noe kjærighet, ble aldri omtalt kjærlig av sin ektefelle. Egentlig intet ekteskapelig samliv, fikk alltid høre hvor tykk og dum hun var, og ikke minst stygg.

I samtalene bar pasienten sterkt preg av sin ulykkelighet, sin gode innsikt, sin fortvilelse og sin maktesløshet. Jeg fant ingen grunn til å tvile på hennes beskrivelse av forholdene og det reelle innholdet i saken.

Denne kvinnen fikk innvilget sin søknad på selvstendig grunnlag. Også hun hadde et barn som levde med samme typen kontroll og frihetsberøvelse.

Hvor listen skal legges når det gjelder krav til psykisk mishandling for innvilgelse av søknad om selvstendig opphold, er et ytterst vanskelig spørsmål. Mishandlingsparagrafen understreker imidlertid at en kvinne *skal* få tillatelse hvis hun eller eventuelle barn er blitt mishandlet i samlivsforholdet. I de to nevnte tilfellene kom det klart fram av dokumentene, slik jeg tolker dem, at kvinnene hadde reelle intensjoner om å bli i ekteskapet, om ikke forholdet viste seg uutholdelig. For å sikre kvinner likeverdig medborgerskap innen de tre årene som settes som krav for bosettingstillatelse, kan det være grunn til at kriteriene for psykisk mishandling bør diskuteres nok en gang.

Enkeltepisoder eller mishandlingsmønster?

Ett av kriteriene for alvorlig nok mishandling er om enkeltstående episoder samlet eller enkeltvis kan karakteriseres som mishandling slik dette begrepet praktiseres etter forskriften § 37 sjettedde ledd. En kvinne, med en yngre sønn, fikk avslått søknad på mishandlingsparagrafen. Hun har anmeldt ektemannen for vold, og i intervjuet gjengitt i politianmeldelsen står det:

For ca to uker siden tok mistenkte tak rundt begge fornærmedes håndledd. Han holdt henne så fast at hun fikk merker på begge håndleddene. Mistenkte slo til henne på overarmen. Fornærmede hadde tydelig merker etter dette, hun viste merkene til noen venner som kan bevitne dette. Foranledningen var at fornærmede foreslo at de kunne gå en tur i det fine været, dette ville ikke mistenkte. Han ønsket å ha sex med fornærmede. Dette var på morgenen og mistenkte hadde drukket mye alkohol kvelden før. Sønnen som så på TV sammen med fornærmede da dette skjedde, var vitne til episoden, og han er blitt redd og utrygg etter dette. To dager etter denne episoden, ble sønnen dårlig på skolen, han hyperventilerte og besvimte inne på klasserommet. Fornærmede tok ham med til legen som konstanterte at sønnens reaksjoner sannsynligvis kom av problemene hjemme mellom fornærmede og mistenkte. Om natten var han også våken gjentatte ganger. Han ble også rastløs og hadde problemer med å konsentrere seg på skolen.

Konfliktene begynte etter at hun hadde fått arbeidstillatelse. Mannen ønsket at hun skulle tjene penger, mens hun selv ønsket å gå på norskkurs.

Mistenkte mente hun kunne jobbe som prostituert. Dette mente han ikke kunne være noe problem siden hun var russisk. Mistenkte mener at alle russiske damer er horer.

Mistenkte nektet å gi fornærmede penger slik at hun kunne kjøpe inn mat til seg og sønnen. (..) Han ville heller ikke kjøpe varme klær til sønnen. Fornærmede måtte holde ham hjemme fra skolen i flere dager, siden han ikke hadde varme klær til å oppholde seg utendørs.

Kvinnen opplyser i politiintervjuet at hun har fått vite av mannens tidligere kone at han har vært gift minst to ganger med østeuropeiske kvinner, samt hatt flere på besøksvisum, men disse har reist hjem etter kort tid. Hun har også funnet dokumenter der mannen er mistenkt for overgrep mot egen sønn. I politiintervjuet ytrer kvinnen ønske om at mannen bør bli svartelistet. Hun flytter til krisesenteret, og deretter til egen leilighet.

Kvinnen får avslag på søknad om opphold på selvstendig grunnlag. Det anses for å være en opplagt avslagssak, der det bemerkes at kvinnen er meget ressurssterk, og har kun en eller to ganger blitt fysisk antastet. At kvinnen bryter tidlig ut av forholdet gjør at mishandlingen ikke eventuelt blir til et mønster, eller at mer alvorlige overgrep skjer. Hennes ansvarlighet gjør at drømmen om en ny tilværelse svinner.

For å kontrastere avslagene kan det være informativt å se hva som kreves av en opplagt sak der kvinnen får positivt svar på sin søknad. Dette er en sak der kvinnen anmelder sin norske ektemann etter å ha vært på krisesenteret en tid. Anmeldelsen ble begrunnet med at ektemannen hadde slått, sparket og forsøkt å kvele henne. Hun kom seg unna, og fikk hjelp av politiet. Hun forteller også om tidligere episoder av slag, bl.a. i ansiktet. Hun har oppsøkt legevakt som følge av mishandlingen. Ektefellen skal ha drukket mye, og mishandlingen skal ha vært i forbindelse med alkoholbruk. Til krisesenteret kom kvinnen i følge med ektefellens svigerinne, som fortalte at det var foregått grov mishandling over en lang periode. Den som foretok politiintervju av søker finner søker svært troverdig, og har ingen grunn for å tvile på kvinnens historie.

Som vi ser, er mishandlingen som er beskrevet, av grov fysisk art og har foregått over lengre tid. At overgrepene har funnet sted antas å være sannsynlig både gjennom krisesenterets engasjement, at hun fikk hjelp av politi, hun har oppsøkt legevakt, og hennes svigerinne bekrefter at overgrep har foregått over lang tid. Sannsynliggjøringen oppfattes dermed som tilfredsstillende.

Nære relasjoner

Et annet punkt det synes å være en del uklarhet rundt er om mishandling av ektemannens familie skal sidestilles med mishandling av mannen. I en begrunnelse for tilbakekallelse av kvinnes arbeidstillatelse står det:

Det vises til at søkeren etter det opplyste er blitt utsatt for fysisk og psykisk mishandling av sine svigerforeldre. I henhold til bestemmelsen, er det et vilkår at kvinnen skal ha blitt mishandlet i samlivsforholdet. Dette innebærer at den mishandlingen som er utført av søkerens svigerforeldre, ikke kommer i betraktning ved vurdering av § 37 sjette ledd.

I denne saken, som i flere andre, er kvinnen utsatt for mishandling fra svigerforeldrene. I disse tilfellene deler kvinnen hushold med svigerforeldrene og

mannens hjemmeboende søsken. I den aktuelle saken har mannen i liten grad oppholdt seg hjemme. Han har ved en anledning vært voldelig mot kvinnen. I begrunnelsen for avslaget på søknad om selvstendig opphold står det:

Søkerens ektefelle skal ha utøvd vold mot henne ved en anledning. Dette er ikke tilstrekkelig til å falle inn under bestemmelsen.

Kvinnen har vært utsatt for et ekteskap der hun plasseres hos svigerforeldre i et, etter beskrivelsene, dominerende forhold, og hvor hun også utsettes for fysiske overgrep av mannen. En helhetsvurdering av de belastningene som dette innebærer vil kanskje kunne kommet til en annen konklusjon. Som studien viser, er det flere eksempler på at unge kvinner havner som den uskyldige part, når mannen presses til å inngå arrangert ekteskap mot egne planer. Det er også eksempler på at kvinner havner i denne situasjonen når svigerforeldrene fortsetter med å kreve medgift også etter at ekteskapet er etablert. I slike situasjoner har kvinnen få ressurser til å endre sin egen livssituasjon.

Situasjonen i kvinnens hjemland

Et siste punkt vi vil påpeke som gjennomgående, er at vurderingen av situasjonen i kvinnens hjemland, og kriterier som brukes for mulig tilbakesendelse, praktiseres svært strengt. I henhold til forskriften § 37 sjette ledd *kan* en kvinne få opphold på selvstendig grunnlag dersom hun som følge av samlivsbruddet vil få urimelige vanskeligheter i hjemlandet grunnet de sosiale og kulturelle forhold der. Dette vurderingsgrunnlaget blir i liten grad tatt i bruk som grunnlag for vedtak. Vanlig vurdering er som denne saken belyser:

Søkeren har opplyst at hun ved en eventuell retur til Pakistan vil bli sett ned på av sin slekt, samt at situasjonen vil bli vanskelig for hennes far og søstre. Direktoratet har vurdert anførselene, men anser ikke vilkårene for å være oppfylt.

Kvinnens lave status som skilt i hjemlandet, og de særlige belastningene som hun selv og hennes familie måtte oppleve, med en fraskilt datter eller søster, er ikke nok til å vurderes som *urimelige vanskeligheter* grunnet sosiale eller kulturelle forhold.

Barnas plass i saksbehandlingen

Et annet viktig punkt er barnas status i saksbehandlingen. I gjennomgangen av UDIs mapper er det slående hvor lite informasjon det finnes om særkullsbarna når vurderingsgrunnlaget for selvstendig oppholdstillatelse skal gjøres. Dette kan forklares med at det er kvinnene som søker om opphold på selvstendig grunnlag, og dermed er ikke barnet part i saken. De kommer inn i forhold til

en helhetsvurdering, eventuelt at saken gjelder både moren og barnet. Når barnas situasjon er dokumentert, gis dette aspektet ved saken som oftest vekt.

Dette skjer imidlertid ikke alltid. Et eksempel på dette er case 4 (kapittel 4). Denne saken gjelder en kvinne fra Sørøst-Asia som etter selv å ha fått oppholdstillatelse, søker, og får innvilget, familiegjening med sine to barn. På dette tidspunktet er de 9 og 12 år gamle. Etter ett år flytter kvinnen og barna ut. Kvinnen søker om fornyet oppholdstillatelse, hun oppgir at hun er separert, men at hun fortsatt bor på samme adresse. Etter vel et år blir hun innkalt til politiavhør. Like etter får hun avslag på søknaden. Med hjelp av en advokat søker hun nå om opphold på selvstendig grunnlag etter § 37.6. I et nytt politiavhør forteller hun om flere episoder der mannen har vært kontrollerende, truende, låst henne og barna ute, ødelagt klærne hennes osv. Når hun blir spurt om hvorfor hun ikke fortalte dette i det tidligere intervjuet, svarer hun at hun ikke trodde det var viktig. Etter vel et halvår avslås søknaden om opphold på selvstendig grunnlag. Kvinnen klager saken inn for UNE, og 17 måneder etter forrige behandling, avslår UNE søknaden.

Barna har nå bodd 4 ½ år i Norge, og er 13 og 16 år gamle. I UNEs avslag står det bl.a.:

Nemda har i sin vurdering sett hen til at klagerens ektefelle drakk mye alkohol, at han var meget kontrollerende overfor klageren, samt at klageren og ektefelle kranglet mye. Det er videre sett hen til at klageren og barna ved flere anledninger ble kastet ut av ektefellen slik at de måtte bo utenfor hjemmet i perioder, samt at ektefellen ved flere anledninger har brent klær som tilhører klageren. Selv om nemda har forståelse for at klageren og hennes barn må ha opplevd disse opplevelsene i ekteskapet som belastende, finner nemda etter en konkret vurdering at klagerens opplevelse i ekteskapet ikke kan sies å være mishandling i utlendingsforskriftens forstand. Nemda viser til at den ikke kan se at klageren har fått nevneverdige problemer av fysisk eller psykisk art etter samlivet.

UNEs konklusjon av konsekvensene gjøres i forhold til søkeren, og ikke ut fra hva opplevelsene kan ha betydd for barna. Barna har vært vitne til trakassering av moren, og har selv opplevd utrygghet og psykisk press bl.a. ved å bli stengt inne i leiligheten en hel dag, kastet ut og overnattet i hagen over natten, ifølge beskrivelene i de tilgjengelige dokumentene. Det finnes imidlertid ingen saksdokumenter hvor barnas erfaringer blir utdypet. Moren nevner i politiintervjuet at en nabo har levert en bekymringsmelding til barnevernet fordi det yngste barnet er mye alene om kveldene. Dette er etter at de har flyttet inn i egen leilighet. Moren opplyser også at barna har gått på skolen uansett hjemmesituasjonen, og selv om de har hatt lang vei på grunn av midlertidig bosted.

Et annet aspekt som kunne gi barnas situasjon større vekt i saksbehandlingen, er *tidsaspektet*. Det yngste barnet har bodd i landet en tredjedel av sitt liv, og for begge har de vært her i viktige barneår i forhold til utdanning og

sosialisering. De har ingen sterke bånd til farens familie der de bodde før de reiste fra hjemlandet. De har ikke vært i hjemlandet siden de flyttet til Norge. Saksbehandlingen har tatt lang tid, og barna har oppholdt seg her mer enn fire år, noe som i andre saker er blir tatt hensyn til (jf. asylsøknader). UNEs vurdering av tilknytningen til landet er denne:

Hvorvidt klageren kan anses å ha en særlig tilknytning til riket er et skjønns-spørsmål, som innebærer at det må foretas en konkret vurdering av saken. I henhold til etablert praksis skal det mye til for at en kan si at klageren og/eller barna har særlig tilknytning til riket. Nemda har merket seg at klagerens barn var henholdsvis 9 og 12 år da de kom til Norge i [...]. De har i dag oppholdt seg i Norge i litt over 4 år. Etter en helhetsvurdering finner nemda ikke at dette er tilstrekkelig tungtveiende til at tillatelse innvilges i medhold av forskrift § 21 femte ledd. Nemda har full forståelse for at det vil føles tungt for barna å reise fra Norge, men finner ikke å kunne tillegge dette avgjørende vekt i vurderingen.

Nemda finner heller ikke at det foreligger andre sterke menneskelige hensyn som taler for å gi tillatelse i medhold av utlendingsforskriften § 21 femte ledd.

UNEs helhetsvurdering gjøres ut fra generell kunnskap om barnas antatte situasjon, uten at det foreligger spesifikk kunnskap om barna. Dette peker på manglende rutiner for å innhente denne type informasjon, så vel som klare hjemler og prosedyrer for at dette er nødvendig. Det synes som om barnas status når det gjelder saksbehandlingen ikke er avklart.

I politiintervjuet som gjøres med kvinnen, blir det sjelden gått i detalj om hvor involvert barn har vært i handlingsforløp der vold har vært brukt. Når UDI lister opp punkter som de ønsker å få svar på i forhold til saksbehandlingen, spesifiseres dette i liten grad mot særkullsbarnas erfaringer.

Mødrene opptrer i den innledende fasen som talsperson for barna. Det kan stilles spørsmål ved om mødrene er klar over hvilken vekt barnas situasjon vil kunne gis i helhetsvurderingen. Kvinnene kjenner i liten grad til den diskursen om barns rettigheter og *barns beste* som har utviklet seg i Norge de siste årene. De bringer gjerne med seg en barndomsforståelse der barns vurderinger oppfattes som uvesentlige.

Et annet moment i denne sammenhengen, som ble påpekt i kapittelet om barn som vitne til vold, er at forskning viser at voksne ofte overser betydningen av barns tilstedeværelse ved voldsepisoder. Barnas erfaringer forblir en taus kunnskap, som hverken mødre eller barna setter ord på.

Dette kan bety at barnas mulighet til å få fram sin situasjon er prisgitt mødrenes forståelse. Mødrene er gjerne ikke klar over hvor vesentlig nøyaktig dokumentasjon også fra barnas opplevelser er. Konsekvensen kan bli at det legges andre standarder for disse barna enn det som settes for norske barn. Barns medbestemmelse inngår i dag som en rettighet som forventes å bli iva-

retatt i familiesaker (jmfør endringer i Barneloven og Barnevernsloven). Et spørsmål som da reiser seg er i hvilken grad offentlige instanser skal ivareta barnas status i saksbehandlingen.

I den grad en advokat er koblet inn i saken ved første gangs behandling, vil disse kunne ivareta barna som part i søknadsprosessen. I de nevnte sakene over som berører russiske kvinner og deres særkullsbarn, sikrer advokatene dokumenter om barnas situasjon i de to første sakene. Dette gjøres imidlertid først når kvinnene klager avslaget i UDI inn for UNE. Disse sakene er blant de best dokumenterte i undersøkelsen. I den siste saken er ikke en advokat koblet inn, og selv om kvinnen nevner barnets situasjon i anmeldelsen, blir ikke barnet nevnt spesifikt i søknaden eller i begrunnelsen for avslaget.

Det er også viktig at advokaten sikrer seg uttalelser og bevis i innledende fase av en overgrepssak. Politiet har en klar holdning om at barn skal holdes utenfor slike saker, slik at de ikke kommer opp i lojalitetskonflikter, opplever skyldfølelse hvis ikke sakens utfall tilsvarende det moren ønsker, at de kanskje har sagt noe galt eller at de har skyld i avgjørelsen. Dette er viktige momenter, men holdningen bør kanskje ikke være kategorisk, og i forhold til alle saker.

Når politiet blir tilkalt i en familievoldsituasjon, blir ofte barnevernsvakten tilkalt i de tilfeller der det finnes barn til stede. Barnevernet kan også kobles inn på andre måter i slike saker. Det er imidlertid svært få uttalelser fra barnevernet som dokumenterer at barn er utsatt for vold i enkeltepisoder eller over tid. Slike dokumenter kan være vesentlig for å begrunne søknader. Et slikt engasjement fra barnevernet i forhold til denne typen saker må imidlertid diskuteres i forhold til andre hensyn.

Poenget er at det synes som om det er få klare rutiner for å få fram informasjon om hva slags livssituasjon barn har i familievoldsaker. For å oppfylle intensjonene i barnekonvensjonen om barns rett til medbestemmelse i saker som angår dem direkte, kan det være nødvendig å ta opp til vurdering om det skal utformes retningslinjer for hvordan opplysninger fra de som sitter med faktiske kunnskaper om barnas situasjon skal ivaretas, og om hvordan dette kan inngå i avgjørelsesgrunnlaget.

Det er nødvendig å få klargjort hvem som skal ta ansvar for at slike opplysninger kommer fram, og hvem som eventuelt skal forholde seg til barn.

Politiske implikasjoner

Når tiltak mot mishandling og grov utnyttning diskuteres, er det nødvendig å skille mellom tiltak som virker *forebyggende*, og tiltak som virker *beskyttende*. Det er også viktig å skille mellom tiltak som ivaretar ulike aktørers interesser: offer for mishandling, utøver, og de innvandringspolitiske interessene som gjelder utenlandske statsborgere. Et perspektivet på *kvinnenes og barnas situasjon*, vil *forebygging* omfatte tiltak som gjør at de ikke kommer opp i en situasjon der de blir utsatt for mishandling. Dette kan være kunnskap om egne rettigheter, informasjon om tidligere overgrep, slik at hun kan ta informerte valg om situasjonen, og andre tiltak som motvirker at hun kommer i en avmaktsposisjon overfor misbruker. Lover og regler kan være forebyggende tiltak, dette gjelder strafferettslig oppfølging av familievold og utlendingsloven og dens forskrifter. Andre tiltak som obligatorisk introduksjonskurs kan også sees i denne sammenhengen.

Beskyttende tiltak trer i kraft når overgrepet er et faktum. Dette kan være ulike hjelpetiltak som helse- og sosialtjenesten, krisesentrene og andre frivillige organisasjoners tilbud. Politiets rolle er vesentlig her.

Når perspektivet er på *overgriper* vil forebygging være å gi tilbud til voldsutøvere i form av informerende og kontrollerende tiltak, samt godt utbygde behandlingstilbud når det gjelder å endre voldsatferd. Signaler gjennom lovverket om straffeutmåling for mishandling, og reell iverksettelse av lovverket, er viktige allmennpreventive midler. Hjelpetilbud vil være å gi tilbud om behandlingstiltak.

Det *innvandringspolitiske* perspektivet synliggjør hvordan forebygging av familievold overfor kvinner med utenlandsk bakgrunn også berører spørsmål om legitim innvandring. Regelen om 3 års botid for å gi bosettingstillatelse innebærer at utenlandske ektefeller de første tre årene befinner seg i en overgangsfase når det gjelder medborgerskap. Forebyggende tiltak vil være en lovgivning som setter strenge kriterier for familiegjenforening, der effektive virkemidler vil være å gi avslag på søknader, så vel som hjemsendelse av personer som ikke oppfyller kravene. Beskyttende tiltak er f.eks. mishandlingsparagrafen.

Når forebyggende og beskyttende tiltak foreslås, kan det være overlappende interesser mellom de ulike aktørene, men også motstridende interesser. Det er derfor viktig å skille disse perspektivene fra hverandre, og veie dem opp mot hverandre, når det foreslås nye tiltak.

Jeg vil i det følgende drøfte tiltak som er foreslått i forhold til voldelige (serie-)ekteskap på bakgrunn av de funnene som rapporten har belyst. Dette gjelder særlig de foreslåtte endringene av Utlendingsloven. Ot.prp.nr 109 (2004-2005) *Om lov om endringer i utlendingsloven (beskyttelse mot tvangs-ekteskap og mishandling i ekteskap og vern av utenlandske arbeidstakers lønns- og arbeidsvilkår mv)* foreslår endringer av helt vesentlig karakter for utlendingsmyndighetenes søknadsgrunnlag når det gjelder familiegjensforening. Jeg vil derfor gjennomgå de viktigste momentene i dette lovforslaget samlet, og diskutere dem med bakgrunn i rapportens funn i etterkant. Deretter vil jeg drøfte andre funn i forhold til tiltak når det gjelder å ivareta intensjonene til barnekonvensjonen og for å sikre kvinners rettigheter.

Endringer av Utlendingsloven

Utvalget som kom med forslag til ny utlendingslov (heretter lovutvalget), mente at antall saker per år ikke er avgjørende for hvorvidt det bør være en adgang for myndighetene til å avslå opphold i mishandlings- eller utnyttelses-tilfeller (NOU 2004:20:232). I lovforslaget som ble framlagt den 19. august 2005 i Ot.prp.nr 109 (2004-2005) antas omfanget å være opp til 40 relevante saker i året. Vår studie anslår langt færre saker.

I dette lovforslaget, som er en endring i Utlendingsloven begrenset til å gjelde tre saksområder (mishandling i ekteskap, beskyttelse mot tvangs-ekteskap, vern av utenlandske arbeidstakers lønns- og arbeidsvilkår), blir det foreslått 1) at det lovfestes bestemmelser om at søknad om familieetablering og visum kan *avslås* dersom det er sannsynlig at søkeren eller dennes særkullsbarn vil bli utsatt for mishandling eller grov utnyttelse (endring i utlendingsloven § 9 og gjennom en ny § 25 a). I tillegg foreslås det 2) at det lovfestes bestemmelse om adgang til kontroll med referansepersonenesandel i saker om familieetablering og visum (ny paragraf § 44 a og ny § 44 b).

Adgang til å nekte opphold ved fare for mishandling eller grov utnyttelse

Det er her snakk om å *nekte* opphold av hensyn til risiko for overgrep mot søker i saker om familieetablering. Det avgjørende spørsmålet er hva slags dokumentasjon som skal til for å bestemme sannsynlighet for mishandling.

Lovutvalget mener at det ikke kan stilles noe absolutt krav om at referansepersonen faktisk er straffet for at det skal kunne legges vekt på opplysninger om eventuelle straffbare forhold. Det vises til at det av bevismessige grunner, normalt vil være en forutsetning at det er ilagt en straffereaksjon.

Kommunal- og regionaldepartementet er enig med utvalget, men presiserer at dette skal gjelde familieetablering, og ikke familiegjeningforening. I familieetablering inngår i denne sammenheng også søknader om oppholdstillatelse for å inngå ekteskap (såkalt forlovelsestillatelsen). Familiegjeningforening med særkullsbarn skal også omfattes av bestemmelsen. Familieetablering der paret ikke har bodd sammen tidligere, men der kvinnen venter barn, blir derimot betraktet som familiegjeningforening.

Departementet understreker også at et avslag ikke innebærer et avgjørende inngrep i samlivet, siden ekteskapet kan etableres i kvinnens hjemland. Partene kan søke om familiegjeningforening når de har bodd sammen en tid. Det kreves minst seks måneders samliv før ekteskapet anses som etablert nok til å søke om familiegjeningforening. Kravet til seks måneder skal imidlertid bare betraktes som utgangspunkt, og det vil legges til grunn en helhetsvurdering for hva det vil være rimelig å anse som et etablert familieliv før familiegjeningforening innvilges. Dette er bl.a. for å unngå proforma-ekteskap og andre unngåelser av kravet.

Et sentralt punkt er *hvilke kriterier som skal legges til grunn for avslag*. Departementet mener at avslag på søknad skal gis dersom «det er sannsynlig at søkeren eller dennes særkullsbarn vil bli utsatt for mishandling eller grov utnyttelse». Formuleringen er en presisering av det uttrykket lovutvalget bruker; at det vil «virke støtende» å innvilge en tillatelse. Flere høringsinstanser til ny utleningslov har vurdert lovutvalgets formulering som for vid og uklar. De mener det bør være et vurderingsgrunnlag som rettes inn mot bestemmelsens formål. Departementet bruker i sitt lovforslag: hvorvidt det er sannsynlig at søkeren eller dennes særkullsbarn vil bli mishandlet eller grovt utnyttet.

Når det gjelder å definere *mishandling*, vises det til hvordan begrepet er tolket i utlendingsforskriften § 37.6, altså selvstendig oppholdstillatelse for personer som har vært utsatt for mishandling i samlivsforholdet. Dette innebærer både fysisk og psykisk vold.

I tillegg til mishandling vil det også være grunn til å nekte opphold i visse tilfeller hvor det er fare for at kvinnen og hennes barn vil bli utsatt for *grov utnyttelse*. Her nevnes gjengifte der dette inngår i et mønster med grov utnyttelse, uten at det nødvendigvis innebærer fysisk vold. Eksempelet som gis er at mannen fører kvinnen ut i prostitusjon, at de utsettes for frihetsberøvelse i form av å bli stengt inne, eller annen innskrenkning av livsutfoldelse. Gjengifte i seg selv vil ikke være grunn nok.

Det andre store spørsmålet er om avslag skal gis utelukkende hvis det foreligger en straffereaksjon¹⁶, eller om det også åpnes for en vurdering av sannsynlighetsovervekt ut fra en helhetsvurdering.

Departementet mener at straffereaksjon ikke skal være et absolutt krav, men at et alminnelig krav til sannsynlighetsovervekt ut fra en helhetsvurdering kan legges til grunn. Dette begrunnes med at det er få tilfeller der familievold fører til at gjerningsmannen blir straffeforfulgt og straffet, eller fører til andre formelle reaksjoner. Vårt materiale bidrar til å synliggjøre dette poenget.

Dette åpner for en skjønnsmessig vurdering av alvorret i tidligere mishandling og utnyttelse, og om tilgjengelig bevismaterialet er tilstrekkelig for at det foreligger en alvorlig risiko for overgrep mot søkeren. Dette skjønnset vil eventuelt resultere i avslag på søknad.

Kontroll av referansepersonenesandel

En forutsetning for de foreslåtte bestemmelsene er at utlendingsmyndighetene får tilgang til vandelsopplysninger om referansepersonen. Spørsmålet er om det skal åpnes for *rutinemessig* vandelskontroll, eller om det avgrenses til tilfellene hvor utlendingsmyndighetene finner at det er *særlig grunn* til å kontrollere. Departementet går inn for rutinemessig kontroll, i samsvar med lovtvalget og et flertall av høringsuttalelsene. Begrunnelsen er at dette gir den mest effektive regelen. Om det skal baseres på «særlige grunner», vil dette føre til mer tilfeldig kontroll, fordi det sjeldent ligger opplysninger i utlendingssakene som indikerer søkerens problematiskeandel.

Datatilsynet har betenkeligheter når det gjelder rutinemessig vandelskontroll ut fra hensynet til referansepersonenes personvern. Likevel finner departementet at hensynet til søkers behov for beskyttelse veier tyngst. Det foreslås at rutinekontroll avgrenses til bare å gjelde familieetablering. Utlendingsmyndighetene skal heller ikke ha terminaladgang til politiets registre, slik de har i Sverige. Det er kun politiet som forvaltningsmyndighet som kan utføre vandelskontrollen, og politiet skal bare videreformidle relevante opplysninger når det gjelder saksbehandlingen til utlendingsmyndighetene. Referansepersonen skal bli informert om at det vil bli foretatt vandelskontroll.

Informasjonen som gis, skal inneholde en bredere beskrivelse ut over politiattest, og det vil også være behov for å formidle opplysninger om annet enn forhold referansepersonen er straffet for. Hva som skal formidles av opplysninger vil bli nedfelt i forskrift eller retningslinjer.

Kjennskap til eventuelle tidligere ekteskapsinngåelser, og om kvinnen har søkt opphold med henvisning til mishandlingsparagrafen, vil være tilgjenge-

16. Straffereaksjon omfatter også besøksforbud eller at ilagt oppreisning.

lig, og legges inn i en helhetsvurdering. Departementet ser det som hensiktsmessig å lage et register for referansepersoner i DUF, og vil vurdere behovet for å tydeliggjøre adgangen til å registrere opplysninger i forbindelse med arbeidet med ny utlendingslov. Dette vil inngå i en større gjennomgang av utlendingsmyndighetenes behandling av personopplysninger.

Søkerens adgang til personlige opplysninger om referansepersonen

I dag er ikke referanseperson del av saksforholdet når en ektefelle søker om familiegjenforening. Dette endrer seg når det åpnes for rutinemessig kontroll av referanseperson. Når referanseperson blir del av saksforholdet omfattes visse rettigheter også han/henne, der i blant rett til å gjøre seg kjent med sakens dokumenter, jf. forvaltningslovens § 2 første ledd e.

Søknader som avslås begrunnes alltid i vedtaket. Hvis referansepersonen nekter innsyn, vil søker ha krav på å få vite begrunnelsen for avslaget. Hensynet til søkers interesser går foran personvern hensyn til referansepersonen i denne sammenhengen. Heller ikke hensyn til tredjeperson (for eksempel tidligere samboer) kan ansees som et tilstrekkelig tungtveiende argument for at de alminnelige reglene i forvaltningsloven ikke bør gjelde.

Departementet åpner også for at det i visse tilfeller gis adgang til å videreformidle sensitive opplysninger om referansepersonen i tilfeller der søker gis oppholdstillatelse. Også Datatilsynet mener at slik informasjon bør videreformidles til søker om dette antas å ha betydning for søkerens motivasjon for opphold. Dette bør avgrenses til opplysninger som gir grunnlag for at referansepersonen kan utgjøre en trussel mot søkeren eller dennes barn.

Departementet mener at hensynet til referansepersonens integritet, og hensynet til at slike opplysninger kan virke negativt inn på nyetablerte relasjoner, tilsier at det bør stilles strenge krav til etterretteligheten av opplysningene som videreformidles om referansepersonensandel. Hovedregel er at det bare må opplyses om formelt ilagte reaksjoner. Søkerens rett til innsyn, og hvilke premisser som skal gjelde når søker varsles i saksbehandlingen, vil bli ytterligere presisert i forskriftsform.

Vurderinger av lovforslaget

Under vil jeg komme med noen synspunkter og problematiseringer av lovforslaget sett ut fra resultatene av studien. Min konklusjon er at jeg ser fordelene med å gjøre referanseperson til part i saken, slik at kvinnen kan gis informasjon om faren for utnyttelse. Videre vil det å ha en hjemmel for å avslå søknad om familieetablering ut fra referansepersonens tidligereandel, være ønskelig i enkelte tilfeller. Jeg støtter dermed forslagene som forebyggende tiltak, selv

om dette er et meget vanskelig felt å regulere. Hoveddilemmaet er: Om det kreves dom for å gi avslag, vil dette omfatte ytterst få, og tiltaket vil i liten grad treffe hensikten. Kreves det ikke dom, reises problemer når det gjelder rettsvern. Jeg ser to betenkeligheter knyttet til lovforslagene: Det ene er at bruk av avslag vil gjelde få saker, også om det legges skjønnsmessige vurderinger, og ikke bare dom, til grunn. Den foreslåtte rutinemessige vandelsattest vil derimot gjelde alle, og forårsake økt byråkrati. For det andre vil de foreslåtte endringene, som jeg ser som vesentlige forflytninger av merkesteiner når det gjelder personvern, bli tatt på bakgrunn av et fenomen som er svært begrenset. Dette vil i sin tur ha signaleffekt når det gjelder å forflytte legitime grenser for personvern på andre felt.

Under vil jeg argumentere for disse synspunktene ut fra den foreliggende studien.

Rettssikkerhet vs omfang

Lovforslaget reiser tre viktige problemstillinger: Er det hensiktsmessig å innføre en lovbestemmelse som berører vesentlige endringer i individers rettssikkerhet, når det viser seg å gjelde et svært begrenset antall personer? I hvilken grad kan man gripe radikalt inn i privatlivet? Og hvilke konsekvenser har det å endre lover i det godes hensikt innenfor et avgrenset felt, for lovgivning og praksis på andre felt?

De overfor nevnte endringene berører grunnleggende spørsmål når det gjelder personvern: Det foreslås at *avlag* baseres på kriterier ut over at det foreligger en straffereaksjon, og at *informasjon om referanseperson* formidles til kvinnen i ytterligere saker som myndighetene finner bekymringsfulle.

Delundersøkelsene som ligger til grunn for rapporten gir grunn til å tro at omfanget av serieekteskap er mindre enn medieomtalen av fenomenet skulle tyde på, og at kombinasjonen av serieekteskap og vold synes å være ytterligere begrenset. Lovforslagets antydning om omfanget av relevante saker pr. år synes derfor å være for stort.

Vi har bare funnet 3 saker hvor det har vært avsagt dom når det gjelder vold mot kvinner og 2 saker når det gjelder seksuelle overgrep mot barn. Dette tyder på at om domsavsigelse skal være det eneste kriterium for avslag, vil dette gjelde svært få tilfeller. Går man ut over dette kriteriet, vil saksbehandlingen basere seg på skjønn. Kriteriene i lovforslaget er mishandling og grov utnyttelse. Gjentakende kortvarige samliv knyttet til fysisk og psykisk voldsutøvelse er ett kriterium. Som vi ser av casene i kapittel 4, vil det være flere ekteskapskarriærer som kunne komme inn under denne kategorien, f.eks. casene 1, 2 og 5. Flere andre cases viser imidlertid til tilfeller der det ikke er så entydig at nytt ekteskap innebærer stor sannsynlighet for framtidig mishandling eller grov utnyttelse.

Når det gjelder grov utnyttelse knyttet til at mannen trekker kvinnen ut i prostitusjon, har det ikke vært mulig å bekrefte omfanget av denne problemstillingen fra det gjennomgåtte materialet. Det er spor av prostitusjon i noen få saker (se kapittel 7). Når det gjelder frihetsberøvelse, finnes dette i mange saker. Det er imidlertid verdt å merke seg at dette ikke nødvendigvis er et kriterium som saksbehandlerne legger vekt på i søknader om opphold på mis-handlingsparagrafen § 37.6. Det vurderes da ikke som grunnlag for å gi varig nedsatt livskvalitet.

De metodiske problemene har blitt drøftet i kapittel 2 og 7. Når det åpnes for vandelskjekk av referanseperson, vil omfanget av straffereaksjoner, og andre relevante opplysninger, f.eks. om hallikvirksomhet, kunne bli større, og saksgrunnlaget sikrere.

De skjønnsmessige vurderingene basert på et krav om sannsynlighetsovervekt ut fra en helhetsvurdering reiser også spørsmål om hvor lenge tidligere handlinger skal følges ved en person, og begrense personens privatliv. Her må det legges til grunn en avveining av rettssikkerheten til referansepersonen vs. hensynet og rettighetene til kvinnene og særkullsbarna.

Å gjøre referansepersonen til part i saken.

Lovforslaget om rutinemessig kontroll av referansepersonen innebærer at denne gjøres til part i saken. For kvinnen innebærer dette at det gis adgang for å bli informert om fare for mishandling og grov utnyttelse. For saksbehandlingen vil dette åpne for en mer systematisk og rettferdig saksbehandling.

For det første vil det da være legitimt å føre inn referansepersonen i familiegjenforeningssaker i UDIs registre. I dag er dette bare delvis tilfellet. Alle personer med utenlandsk bakgrunn som allerede har vært i kontakt med utlendingsmyndighetene, vil være registrert. For norske referanser har de først i de seneste årene blitt registrert, og da med uklar hjemmel. Dette innebærer at det er fare for forskjellsbehandling når det gjelder personer med norsk og utenlandsk bakgrunn. En felles og systematisk praksis vil styrke skjønnsgrunnlaget.

Personopplysninger om referansen har til nå ikke vært relevant for avgjørelser om familiegjenforening, siden denne ikke er part i saken. Det er imidlertid flere tilfeller der dette likevel har blitt vektlagt. Dette gjelder ikke minst saker som omfatter særkullsbarn. I familiegjenforening med barn er det bare moren og barnet som er part i saken. Når særkullsbarn flytter inn i forhold der saksbehandler har opplysninger om at mannen er anmeldt eller dømt for overgrep mot barn, har denne kunnskapen skapt hodebry for saksbehandlerne. Tilsvarende har problemer dukket opp i saker hvor mannen gjenfinnes som gjentagende referanseperson når ektefelle søker om opphold på selvstendig grunnlag, og mannen gjenfinnes som referanseperson i nye søknader.

Det nye lovforslaget vil dermed gi saksbehandlere mulighet for å benytte eksisterende kunnskap som de mener har betydning for saken.

I noen av de beskrevne casene har voldelige serieekteskap blitt stoppet, fordi søkeren har fått avslag på bakgrunn av referansepersonens manglende innfrielse av underholdningskrav. Dette kan i noen tilfeller brukes som en vikarierende begrunnelse, der underholdningskravet vurderes strengt, fordi man ønsker å hindre nye ekteskap. Underholdningskravet kan imidlertid bli innfridd, og hjemmelen blir dermed bare et midlertidig verktøy for saksbehandlerne.

Å gjøre referansepersonen til part i saken vil også sikre han eller henne adgang til innsyn i vedtaksbegrunnelser, og klagerett. Når avgjørelser vil kunne basere seg på opplysninger som går ut over straffereaksjoner, vil et slikt innsyn, og klagerett, være avgjørende i forhold til personvern.

Vandelssjekk av alle

Lovforslaget går inn for *rutinemessig* kontroll, fordi dette gir den mest effektive regelen. Dette begrunnes med at vandelsjekk basert på «særlige grunner», vil føre til mer tilfeldig kontroll, fordi det sjeldent ligger opplysninger i utlendingssakene som indikerer søkerens problematiskeandel.

Til nå har man likevel hatt opplysninger om referansepersonen i enkelte saker. For eksempel når det gjelder pedofilisaker, har dette først blitt bekreftet ved å slå opp i andre registre etter mistanke basert på opplysninger i søkerens saksmappe. Når det gjelder anmeldelser og dom fra tidligere forhold, har denne informasjonen vært å finne i enkelte saksdokumenter. Rutinemessig kontroll kan motvirke tilfeldigheter og forskjellsbehandling.

Man kan tenke seg at lovforslaget vil kunne ha allmennpreventiv virkning. Rutinemessig kontroll av vandel kan ha en preventiv virkning på referansepersoner, slik at de velger å bryte gjengiftemønsteret når det gjelder utenlandske kvinner. De vil også vite at mishandling av en ektefelle vil kunne få konsekvenser for senere handlingsvalg.

Rutinemessig vandelsjekk betyr at *alle* referansepersoner til søkere av visum eller familieetablering må skrive under på at de kan bli vandelsjekket. Vandelsjekk brukes ellers i samfunnet i svært begrenset omfang, og at det innføres på nettopp dette feltet har symboleffekt.

Avslag eller informert valg?

Lovforslaget går inn for mulighet for å gi avslag på søknad om familietablering. I noen saker vil det i stedet være snakk å informere kvinnen. Avslag kan sees som et forebyggende tiltak ut fra kvinnens perspektiv. Kvinnen vil dermed slippe å komme i en overgrepssituasjon.

Forslagene gir myndighetene rett til å regulere ekteskapeleg samvær når dette inngås med utenlandsk person, noe det ikke finnes tilsvarende hjemmel for når det gjelder familievold i hjemlige ekteskap. En stats suverenitet innebærer å regulere innvandring, dette er i tråd med folkeretten. Man kan reise spørsmål om avslag innebærer en form for overformynderi, og om det å informere kvinnen og gi henne selv valget, ville være en mindre drastisk kontrollform. Dette er løsningen som er valgt i Sverige.

Erfaringene fra Sverige er imidlertid at kvinner velger å gjennomføre familieetablering på tross av opplysningene de har fått om mannensandel (NOU 2004:20). I den foreliggende studien spriker kvinnenes vurderinger når det gjelder dette spørsmålet. For noen er dette en opplysning som ville ført til at de ikke valgte å fortsette samlivet, især gjelder dette når det er snakk om pedofili. For andre vil mistro til myndigheter, og troen på egen forvandlingskraft, gjøre at de velger å forsøke.

At myndighetene ønsker å ha rett til å avslå søknader kan tolkes i retning av at det ligger vel så mye innvandringspolitiske interesser som beskyttelse ut fra kvinnens perspektiv i forslaget. I enkelte saker vil avslag kunne forsvares også ut fra et beskyttelsesperspektiv, ikke minst gjelder dette når barn er involvert.

Spørsmål om avslag eller informert valg reiser også dilemma om hvor grensen skal gå mellom foreldreansvar vs myndighetene rett til å bryte inn når barn forventes å bli utsatt for vold eller til å være vitne til vold.

Et viktig premiss for det preventive avslaget er at kvinnen da oppholder seg i hjemlandet i søknadsperioden, slik intensjonen er i den nye Utlendingsloven. I de UDI-sakene registrert på mishandlingsparagrafen som vi har gjennomgått, har svært mange av kvinnene kommet til landet på 7 dagers D-visum, og har levert søknaden om familiegjening fra Norge. Saksbehandlingstiden har gjerne tatt fra to til seks måneder, noen lengre. I saker der det er snakk om avslag, og hvor lokale politikamrene kobles inn for å sjekke og begrunne vandel, vil antagelig ha lang saksbehandlingstid. Dette innebærer at kvinnen befinner seg allerede i en mulig overgrepssituasjon før avslag gis. Hun er da i en situasjon der hun har forlatt hjemlandet, blitt utsatt for overgrep og må forlate Norge. Hvis hun får avslag har hun f.eks. ingen rett til å søke om opphold på 37.6 paragrafen. Innskjerpning av D-visum vil derfor være en forutsetning for å gi kvinnene reell forebyggende beskyttelse.

Barns beste og barns medbestemmelse

I henhold til Barnekonvensjonens artikkel 3 skal hensynet til *barns beste* være et grunneleggende hensyn i alle vedtak som direkte berører barn. Norge er bundet av denne konvensjonen. Siden 2003 er Barnekonvensjonen inkorporert

i norsk lov gjennom menneskerettsloven. Staten har dermed plikt til å ta hensyn til barns interesser. Det er imidlertid adgang til å legge avgjørende vekt på andre hensyn. Gjennom rettspraksis er det slått fast at norske myndigheter har adgang til å foreta en helhetsvurdering, der barnets beste er ett av flere hensyn som legges til grunn. Denne rettspraksis er imidlertid under stadig fortolkning¹⁷.

På bakgrunn av studien er det særlig to områder som kan forbedres når det gjelder å ivareta barnas situasjon og status i de aktuelle ekteskapene der det forekommer mishandling eller grov utnyttelse av mødre og/eller barn. Generelt vil større innsats når det gjelder barn i ekteskap med familievold være viktig, ikke minst når det gjelder å ta barns erfaring med å være vitne til/eller utsettes for vold alvorlig. Midlertidige oppholdstillatelse kan gjøre særkullsbarn mindre åpen for å fortelle om overgrep, noe som gjør disse sakene enda mer kompliserte. Det er derfor viktig at man har forståelse for hvilke problemstillinger som reises spesielt for barn i de transnasjonale familiene.

Det ene satsningsområdet vil være å sikre klarere retningslinjer og ansvar når politiet og det lokale hjelpeapparat involveres i de aktuelle familievoldssakene. Dokumentasjon av barnas situasjon i forløpene vil være viktig i en aktuell søknad om opphold på selvstendig grunnlag. Skal barn likestilles med mødrene i forhold til denne rettigheten, har dette konsekvenser for hvilken status barna gis i arbeidet til de lokale instanser, bl.a. hvordan medbestemmesretten til barn tolkes (jmfør barnekonvensjonens artikkel 12). Medbestemmelse i enkeltsaker er å betrakte som en grunnlagsrettighet som skal sikre individet respekt og integritet, og ikke et rettskrav som entydig vil peke mot én løsning. Barn må ikke ha en mening om utfallet for å uttale seg, men ha en mulighet til å formidle informasjon og erfaringer (Ot.prp. nr. 29 (2002-2003). Kap. 10.5.1). Det ligger dermed en stor utfordring i å gjøre barns uttalerett til et reelt og viktig premiss i avgjørelsesprosesser. Oppfatningen av når barn er i stand til å bidra med viktig informasjon i forhold til avgjørelser har endret seg, og stadig yngre barns meninger tilkjennes verdi. Dette setter imidlertid store krav til samtaleform og til de personer som skal innhente informasjon fra barn om relevante sammenhenger og erfaringer som er viktig for beslutningene. Selv om barns rett til uttalelse gjøres til ett av kriteriene når avgjørelser om barns beste skal tas, endrer ikke dette på at vurderingene er basert på skjønn.

Det andre satsningsfeltet vil være å klargjøre hvilket mandat og kompetanse som foreligger når utlendingsmyndighetene skal ivareta «barns beste». I dag mener saksbehandlere at de ikke har den kompetansen, og mandatet deres

17. Jmfør Høyesterettsdom 2005 00374 A der «barns beste» ble lagt til grunn i en sak innstevnet av UNE, og hvor utfallet brøt med utlendingsmyndighetenes retningslinjer og praksis.

er også uklart. Vurdering av barns beste legges sjeldent til grunn for innvilgelse av søknader på 37.6 paragrafen.

- Konkrete tiltak for å styrke barnas rettighetsposisjon vil f.eks. kunne være
- Å gi instruks om mer detaljerte beskrivelser når det gjelder barnas situasjon for politiintervjuet med kvinnene/mødrene.
 - At advokatene i større grad enn det som er praksis i dag henter inn dokumenter som belyser barnas situasjon
 - At det lokalt samordnes et ansvar for å synliggjøre barnas situasjon i volds- og mishandlingssaker, og at barna i de transnasjonale ekteskapene inngår her, med et blikk på hva denne familiesituasjonen reiser av særlige problemstillinger.

Sikre kvinnene rettigheter i Norge

Studien bekrefter behovet for å øke kvinnenes kjennskap til deres rettigheter. Ett område mange av kvinnene ikke hadde nok kunnskap om, var betydningen av å overholde riktig prosedyre når det gjelder å søke om oppholdstillatelse. Å styrke informasjonen om rettigheter og plikter på dette feltet, eventuelt i forbindelse med at kvinnen selv leverer inn søknad, kan være et aktuelt satsningsområde.

Et annet tiltak som kan virke både forebyggende og beskyttende, er å sikre kvinnene deltakelse på norsk-kurs. Mange av kvinnene i studien har her fått kjennskap til krisesenter, eller har fått hjelp av lærere eller andre. Den informasjonen de har fått om norske velferdsordninger og innsikt i verdistandarder og funksjonsmåter, har vært viktig for å styrke deres egen handlingskompetanse. Felles er at kvinnene er lite kjent med rettighetene de har i det norske samfunnet. Norsk-kunnskap vil også bidra til at de kommer rakt ut i arbeidslivet, noe som styrker deres selvstendighet og kan bidra til å minke maktubalansen i forholdene.

Et annet innsatsområde er å sikre at intensjonen bak mishandlingsparagrafen oppfylles. Dette gjelder særlig vurderinger av hva som skal regnes som *psykisk vold* og av *urimelige vanskeligheter* når kvinnen skal sendes tilbake til hjemlandet.

Litteratur

- Asland, John (2005) Norske rettsregler om ekteskap, saboerskap og partnerskap. I Berit Thorbjørnsrud (red.): *Evig din? Ekteskaps- og samlivstradisjoner i det flerreligiøse Norge*. Oslo: Abstrakt forlag
- Barne- og familiedepartementet (2004). *Tiltak for å beskytte barn mot overgrep i saker etter barneloven*. Rapport fra arbeidsgruppe. www.odin.no/bfd/publ./rapporter/dok-bu.html
- Behrens, Hanne L. og Kirsten Raal. (1999): *Man kan mærke, hun er i huset*. KRIB puljen, Delrapport 2. Esbjerg: Formidlingscenteret for socialt arbejde.
- Berger, P. og H. Kellner (1982) *Sociology reinterpreted: an essay on method and vocation*. Harmondsworth: Penguin Books,
- Bourdieu, Pierre (1996) On the Family as a Realized Category. *Theory, Culture and Society* 13 (3): 19-26
- Bredal, Anja (1999): *Arrangerte ekteskap og tvangsekteskap i Norden*, TemaNord 1999:604, Nordisk Ministerråd, København
- Bredal, Anja (2004) *Vi er jo en familie. Arrangerte ekteskap, autonomi og fellesskap blant unge norsk-asiatere*. Avhandling Dr. polit. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Bruceson og Vuerola (eds) (2002) *The transnational family*. Oxford: Berg
- Brunovskis, Anette og Guri Tyldum (2004): *Crossing Borders. An empirical study of transnational prostitution and trafficking in human beings*, FAFO-rapport R-426
- Constable, Nicole (2005a) Introduction: Cross-border Marriages, gendered Mobility and Global Hypergamy. I Nicole Constable (ed.): *Cross Border Marriage. Gender and Mobility in Transnational Asia*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press
- Constable, Nicole (2005 b) A Tale of Two Marriages: International Matchmaking and Gendered Mobility. I Nicole Constable (ed.): *Cross Border Marriage. Gender and Mobility in Transnational Asia*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press
- Egeland, Øystein (2001): «Kjærlighetens kjøtere?» Om en giftermålsleir i Norge, hovedoppgave i sosiologi, UiO
- Ek, Synnøve og Andrea V.S. Eljarbø (2004) *Kvinnelige visumsøkere fra Thailand. En studie av visumsøknader til den kongelige norske ambassaden i Bangkok, Thailand i 2002*. Oslo: JURK
- Ellingsæter, Anne Lise og Leira, Arnlaug (2004) Innledning: Velferdsstaten og familien. I A.L. Ellingsæter og A. Leira (red): *Velferdsstaten og familien. Utfordringer og dilemmaer*. Oslo: Gyldendal Akademiske
- Emerson, Robert (1996) Kontruktionen av grovt våld och våldsoffer. Att framställa ett besöksförbud. I Malin Åkerström (red): *Kriminalitet, Kultur, Kontroll*. Stockholm: Carlssons
- Flemmen, Anne Britt (2004) 'Det er lett å være mannfolk i lag med Elena': norske menn om kjønn og nasjonalitet i russisk-norske ekteskap *Din: tidsskrift for religion og kultu*. Nr 2/3 64-72

- Fog Olwig, Karen (2003): Children's places of belonging in immigrant families of Caribbean background. In Karen Fog Olwig og Eva Gulløv: *Children's places. Cross-cultural perspectives*. London: Routledge
- Grytting, Astrid (2000): *Eit ordentleg ekteskap. Om ekteskap etter kontaktformidling mellom norske menn og utanlandske kvinner*. Hovedoppgave i sosialantropologi, UiO
- Hagesæther, Pål Vegard Rameckers (2004): *Til bosettingstillatelsen skiller dere ad. Proformækteskap i Norge*, hovedoppgave i sosiologi, UiO
- Hammerlin, Yngve (2002) Den totalitære familie og dens volds- og maktformer. I Marius Råkil (red.): *Menns vold mot kvinner. Behandlingserfaring og kunnskapsstatus*. Oslo: Universitetsforlaget
- Hauan, Marit Anne 2005 Harry'er i Krise? Kilden Nyhetsmagasin 25/2
- Hennum, Nicole. 2003. *Kjærlighetens og autoritetens kulturelle koder*. Rapport 19. Oslo: NOVA
- Hester, Marianne, Chris Pearson og Nicola Harwin (2000) *Making an Impact. Children and Domestic Violence. A reader*. London: Jessica Kingsley Publisher
- Huitfeldt, Anniken og Hanne C. Kavli (2004): *Det globale ekteskapsmarkedet. Ekteskap mellom norske menn og utenlandske kvinner – kunnskapsstatus og kunnskapsbehov*. Fafo-notat 2004:23
- Haaland, Clausen og Schei (2005) *Vold i parforhold – ulike perspektiver. Resultater fra den første landsdekkende undersøkelsen i Norge*. Rapport 3. Oslo: NIBR
- Integrationsministeriet (2004): L171 Forslag til lov om ændring av udlændingeloven og integrationsloven, fremsat den 20. februar 2004 af integrationsministeren
- Jonassen, Wenche og Frøydis Eidheim (2001) *Den gode vilje. Mishandlede kvinners erfaringer med hjelpeapparatet*. Rapport 1. Oslo: NIBR
- Jonassen, Wenche (2004) *Krisesenterstatistikken for 2003*. Oslo: Nasjonalt kunnskapscenter om vold og traumatisk stress
- Jonassen, Wenche (2005) *Krisesenterstatistikken for 2004*. Oslo: Nasjonalt kunnskapscenter om vold og traumatisk stress
- Justis- og politidepartementet (2003): *NOU 2003:31 Retten til et liv uten vold (Kvinnevoldsutvalget)*
- Justis- og politidepartementet (2004): *Vold i nære relasjoner. Handlingsplan (2004-2007)*
- Justis- og politidepartementet (2004): *Statusoversikt juni 2004. Tiltak i handlingsplanen Vold mot kvinner 2000 – 2004*
- Kaur, Lavleen (1999) *Arrangerte ekteskap – tvang eller kultur? Mellomfagsoppgave, Institutt for kriminologi og retts sosiologi*. Oslo: Universitetet i Oslo
- Kaur Lavleen (2004) «Den usyldige part...» *Erfaringer fra det arrangerte ekteskap når forutsetningene endrer seg*. Essey. Kriminologi hovedfag. Oslo: Universitetet i Oslo
- Kommunal- og regionaldepartementet (KRD) (2003): Utlendingslovutvalget. Rapport fra studiereise til Finland og Sverige
- Krisesentersekretariatet (2004): *Hva vil du vite om menns vold mot kvinner?* Rapport fra krisesentersekretariatet på bakgrunn av statistikker fra krisesentrene i 2003, Oslo
- Kramvig, Britt og Kirsten Stien (2002). *Grenseløs verdighet?* Rapport 7. Alta: NORUT
- Kristvik, Ellen (2004) *Sterke hovud og sterke hjerte. Thaiandske kvinner på den norske sexmarknaden*. Oslo: Universitetet i Oslo
- Leira, Halldis (2002) To skritt fram, ett tilbake, og to nye skritt fram? Om motstand mot kunnskap om menns vold mot kvinner. I Marius Råkil (red.): *Menns vold mot kvinner. Behandlingserfaring og kunnskapsstatus*. Oslo: Universitetsforlaget
- Leontieva, Alexandra N. og Karin Sarsenov (2003) «Russiske kvinner i skandinaviske medier» i *Kvinneforskning* nr. 2
- Ljoså, Tone (2001) *Utlendingsforskriften §37, 6. ledd (tidligere 5. ledd): oppholdstillatelse for utenlandske kvinner etter samlivsbrudd*, Stensilserie nr. 83, Juss-buss, Universitetet i Oslo

- Lidén, Hilde (2004) Barns beste – en realiserbar intensjon? *Tidsskrift for velferdsforskning* nr. 4
- Lidén, Hilde (2005) *Negotiating Autonomy: Girls and Parental Authority in Multiethnic Norway*. Goldsmiths Anthropology Research Papers, number 10.
- Lie, Benedicte (2004): *Ekteskapsmønstre i det flerkulturelle Norge*. SSBs rapport nr 1. Oslo: SSB
- Lie Benedicte (2004) *Ekteskapsmønstre i det flerkulturelle Norge*. Oslo:SSB
- Likestillingssenteret 2004 *Service provision and policy making got minority women victimised by repeat perpetrators* Dapfhe rapport
- LOKK (2003) *Når drømme og håb forvandles til mareridt. En rapport om danske mænds vold mod udenlandske kvinder og børn*, Landsorganisationen af kvindekrisecentre, København
- Lotherington; Ann Therese og Kjersti Fjortoft (forthcoming) *Gender, capabilities and democratic citizenship*
- Migrationsverket (2003): *Redegørelse för praxis i vissa fall rörande uppehållstillstånd på grund av anknytning*
- Montgomery, Heather (2001), Imposing rights? A case study of child prostitution in Thailand. I Cowan, Jane et al. (red.): *Culture and Rights. Anthropological Perspectives*. Cambridge: Cambridge University Press
- Mullinger et al (2003) *Children's Perspectives on Domestic Violence*. London: Sage
- Møller, M. 2000 *I fars vold*. Oslo: Kommuneforbundet
- Narayan, Uma (1997) *Dislocating cultures. Identities, traditions, and third world feminism*. New York: Routledge
- NOU 2003:31 *Retten til et liv uten vold*.
- NOU 2004:20 *Ny Utlendingslov*
- Olsen, Marianne (1998): *Der vi bor gråter alle damene. En rapport om tiltak for barn på Oslo krisesenter*. Statens forvaltningstjeneste/ODIN
- Ot.prp. nr. 29 (2002-2003) *Om lov om endringer i barneloven*.
- Ot.prp.nr 109 (2004-2005) *Om lov om endringer i utlendingsloven (beskyttelse mot tvangsekteskap og mishandling i ekteskap og vern av utenlandske arbeidstakeres lønns- og arbeidsvilkår mv)*
- Pape, Hilde og K. Stefansen (2004) *Den skjulte volden? En undersøkelse av Oslobefolkningens utsatthet for trusler, vold og seksuelle overgrep*. Oslo: Nasjonalt kunnskapscenter om vold og traumatisk stress
- Pervaiz, Ashy (2003): *Utenlandske kvinners oppholdstillatelse*. Spesialoppgave, Juridisk fakultet. Universitetet i Oslo
- Paul, Rachel og Alicon Wiig (1992) *An analysis of the arrangement of marriages for Norwegian men and women from the Phillipines, Poland and Thailand*. Hovedoppgave. Institutt for kriminologi og retts sosiologi. Oslo: Universitetet i Oslo
- Pessar, Patricia og Sarah Mahler (2001) *Gender and transnational migration*. WWW.transcomm.ox.ac.uk/working_papers.htm
- Preston, Nora Stene (2005) DetGud har sammenføyet. Ekteskapstradisjoner blant katolikker i Norge. I Berit Thorbjørnsrud (red.): *Evig din? Ekteskaps- og samlivstradisjoner i det flerreligiøse Norge*. Oslo: Abstrakt forlag
- Regeringens proposition 1999/2000:43 *Upphållstillstånd på grund av anknytning*
- Råkil, Marius (red.) (2002): *Menns vold mot kvinner: behandlingserfaringer og kunnskapsstatus*, Universitetsforlaget, Oslo
- Silva, E.B. og Carol Smart (1999) The new practices and politics of family life. I E.B. Silva og Carol Smart (red.) *The New Family?* London: Sage
- Simons, Lisa Anne (2001) *Marriage, Migration and Markeds: International Matchmaking and International Feminism*. Ph.D. dissertation. University of Denver. Ann Arbor, Michigan
- Skjorten, Kristin (1988) *Når makt blir vold. En analyse av seksualisert vold i parforhold*. Institutt for kriminologi og retts sosiologi. Oslo: Universitetet i Oslo

- Skjærten, Kristin (1994) *Voldsbilder i hverdagen. Om menns forståelse av kvinnemishandling* Oslo: PAX
- Skjærten, Kristin (2002) *Lov og rett mot familievold?* Oslo: Pax
- Skogøy, Elin (2003) Foredrag på Brobyggerprosjektet
- Smaadahl, Tove, Helene Hernes og Liv Langberg (2002): *Drømmen om det gode liv. En rapport om utenlandske kvinner, gift med norske menn, som måtte søke tilflukt på krisesentrene i 2001*, Oslo, Krisesentersekretariatet
- Solberg, Anne (2001): *Fokus på unge brukere på krisesenter*. NIBR-notat 111. Oslo: Norsk institutt for by- og regionforskning,
- Solberg, Anne (2002): Ethics of interviewing children and young persons on domestic violence. Paper presentert på konferansen: *The Politics of Childhood*. 10-12 september 2002, Centre for the Social Study of Childhood, University of Hull & University of Bradford, Storbritannia.
- Sparkes, Stephen (2002) From house to household: Residence and kinship among the Isan of Northeast Thailand. I Stephen Sparkes and Signe Howell. (red.) *The House in Southeast Asia. A Changing Social, Economic and Political Domain*. London: Routledge
- Thai, Hung Cam (2005) Clashing dreams in the Vietnamese diaspora: Highly Educated Overseas Brides and Low-Wages U.S. Husbands. I Nicole Constable (ed.): *Cross Border Marriage. Gender and Mobility in Transnational Asia*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press
- Torbjørnsrud, Berit (2003) *Det muliges kunst. En utredning om mulige tiltak for å sikre alle «like, religiøse, som lovmessige retter til skilsmisse.*
http://www.dep.no/filarkiv/190986/Torbjørnsrud_dok8.pdf
- Torbjørnsrud, Berit (2005) Innledning. I Berit Torbjørnsrud (red.): *Evig din? Ektekaps- og samlivstradisjoner i det flerreligiøse Norge*. Oslo: Abstrakt forlag
- SOU (2002):13 Vår anhöriginvandring. Delbetänkande av Anhörigkommittén
- UDI (2002): Rundskriv UDI 02-117 SODA. Retningslinjer for behandling av saker som gjelder ny oppholdstillatelse for utenlandske kvinner etter samlivsbrudd – Utlendingsforskriften §§ 21 femte ledd, jf. § 37 sjette ledd, 21. november 2002
- UDI (2003) Rundskriv UDI 2003:015 Visum til utenlandsk ektefelle, felles barn, eller registrert partner som ønsker familiegjeningforening – utlendingsforskriften § 106 tredje ledd jf. § 10 annet ledd bokstav d og e
- UDI (2004) Rundskriv UDI 2004-018 Særkullsbarn – fremgangsmåte for søknad om oppholds tillatelse etter utlendingsforskriftens § 23 første ledd bokstav e – utlendingsforskriftens § 10 jf. Utlendingslovens § 6 sjuende ledd.
- Vogt, Kari (2005) Å være som en kledning for hverandre. Ekteskap og rettspraksis i islamsk tradisjon. I Berit Torbjørnsrud (red.): *Evig din? Ektekaps- og samlivstradisjoner i det flerreligiøse Norge*. Oslo: Abstrakt forlag

Institutt for samfunnsforskning

Rapport 2005:11

<i>Forfatter/Author</i> Hilde Lidén
<i>Tittel/Title</i> Transnasjonale serieekteskap Art, omfang og kompleksitet
<i>Sammendrag</i> UDI har ønsket økt innsikt i problematiske sider ved transnasjonale serieekteskap. Studien omfatter majoritets- og minoritetsmenn bosatt i Norge som gifter seg med utenlandske kvinner. Hensikten har vært å gi et forskningsbasert grunnlag for å vurdere om det er behov for å innføre en hjemmel i den nye Utlendingslov som gir adgang til å avslå søknad om familiegjenforening ved frykt for overgrep mot søkeren. Studien baserer seg på flere datakilder: SSBs befolkningsstatistikk, gjennomgang av søknader på <i>mis-handlingsparagrafen</i> i UDIs dataregister, Kriसेsentrene's registrering av serieekteskap og intervju med kvinner med erfaringer fra serieekteskap. Studien viser at hyppige gjengifter foregår i begrenset omfang, men at mange av kvinnene og barna utsettes for vold i disse ekteskapene. Omlag <i>to tredjedeler</i> av kvinnene har vært utsatt for <i>fysisk vold</i> , og like mange melder om <i>psykisk vold</i> . I de fleste tilfeller er det snakk om både psykisk og fysisk vold. Et stort flertall av barna hadde enten vært vitne til vold, eller selv vært utsatt for fysisk eller psykisk vold. En fjerdedel av kvinnene har anmeldt volden. De aller fleste anmeldelser henlegges på grunn av bevisets stilling. Studien diskuterer de skjønsmessige vurderingene for å gi opphold på selvstendig grunnlag ut fra utlendingsforskriftens paragraf 37 sjette ledd. Særlig blir barnas status i søknadsprosessen diskutert. Avslutningsvis drøftes ulike forebyggende og beskyttende tiltak, og sentralt i denne delen står de foreslåtte lovendringene i Ot.prop. 109 (2004-2005). Rapporten gir forslaget en betinget støtte. Den kommer også med forslag om andre forebyggende og beskyttende tiltak som kan sikre kvinnen og barnas situasjon.
<i>Emneord</i> Ny Utlendingslov, serieekteskap, kvinners rettigheter, særkullsbarn, barnerettigheter
<i>Summary</i> In preparation of a new Immigration Act, the Norwegian Directorate of Immigration has requested research on transnational serial marriages. The study is based on statistical material made available by the Statistics Norway, the Norwegian Directorate of Immigration and all women shelters in Norway. The data material also consists of five interviews with women who have been involved in serial marriages. The study finds that the occurrence of serial marriages is not very high. However, two thirds of the women and more than half of the children in these marriages experienced physical or psychological violence by their husband/father/stepfather. Only one out of four women reported the violence to the police, and only a few ended with a sentence. In the final chapter the report discusses the proposal for a new paragraph in the new immigrant act. The proposal argues that by denying residence to women at risk of serial marriage and/or violence this will improve the situation. The study provides a qualified support to this proposal.
<i>Index terms</i> A new Immigration Act, serial marriage, women's rights, children's rights